

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Martyno Povilaičio,
IV kurso, neakivaizdinio skyriaus,
4 m. stud. grupės, komercinės teisės
studijų atšakos studento

Magistro darbas

Palikimo priėmimo būdai

Vadovas: lekt. dr. Saulius Aviža
Recenzentė: asist. Renata Juzikienė

Vilnius 2008

TURINYS

	Ižanga	2
I.	Palikimo priėmimo instituto raida Lietuvoje	4
II.	Palikimo priėmimas kreipiantis į palikimo atsiradimo vietos notarą	12
2.1	Palikimo priėmimo būdo, paduodant pareiškimą apie palikimo priėmimą, teisinė reglamentacija	12
2.2	Subjektų, priimančių palikimą kreipiantis į notarą, teisių ir pareigų santykis	33
2.3	Palikimo priėmimo per notariatą užsienio teisės praktika	35
III.	Palikimo priėmimas, faktiškai pradėjus turtą valdyti	37
3.1	Palikimo priėmimo, turtą pradėjus faktiškai valdyti, samprata	37
3.2	Įpėdinių teisės ir pareigos priimant palikimą, faktiškai pradėjus turtą valdyti	46
3.3	Palikimo priėmimo, faktiškai pradėjus turtą valdyti, problematika Lietuvos ir užsienio teisėje	50
IV.	Palikimo priėmimas pagal turto apyrašą	53
4.1	Palikimo priėmimo, pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą, teisinė reglamentacija ir procedūra	53
4.2	Atskirų subjektų teisių ir pareigų visumą priimant palikimą pagal turto apyrašą	61
4.3	Palikimo turto aprašo sudarymo paplitimas užsienio teisėje	64
V.	Palikimo priėmimo būdų pasirinkimo tendencijos Lietuvos teisėje	66
	Išvados	70
	Literatūra	71
	Santrauka	77

Ižanga

Palikimas - tai bet kokio turinio ir dydžio turtas, turtinės teises bei pareigos, kurios paveldėjimo metu pereina jį priimančiam asmeniui ar asmenims. Atsižvelgiant į tai, kad nuo senovės laikų bet koks turtas privalėjo turėti šeimininką, tokie patys principai yra nustatyti paliekamo turto atžvilgiu. Susidarius tam tikroms aplinkybėms, kai palikėjo įpėdinių nėra ar jiems įstatymo numatyta tvarka atimtos paveldėjimo teisės, palikimas visa savo apimtimi pereina valstybės nuosavybėn. Nuo senovės egzistuoja pagrindinis principas – palikimas negali būti nepriimamas.

Palikimo priėmimas, o konkrečiai jo priėmimo būdai yra aktualūs ir svarbūs savo turiniu kiekvienam jį priimančiam asmeniui, kadangi priklausomai nuo palikimo priėmimo procedūros yra atsakoma už galimai esančias palikėjo skolas. Tai gali turėti svarbių teisinių pasekmių, susijusių tiek su paliekamu turtu, tiek ir su visu iki tol turėtu nuosavybės teise įpėdinio turtu.

Darbo tikslas - įvertinti bei apibūdinti įstatyme nustatytus palikimo būdus, jų patikimumą, priėmimo mechanizmo efektyvumą, bei jų santykį su civiline atsakomybe už palikėjo skolinius įsipareigojimus bei jos apimtimi, kuri tenka įpėdiniui. Bus siekiama nustatyti saugiausią ir nesaugiausią palikimo priėmimo būdą, apibrėžti kriterijus, kuriais įpėdinis turėtų vadovautis pasirinkdamas konkretų palikimo priėmimo būdą.

Darbo aktualumas: palikimo priėmimo būdai yra svarbūs palikimą priimančiam asmeniui, kadangi jie nustato priėmimo procedūrą, terminus bei jo atsakomybės už paveldimą turtą ribas. Palikimo priėmimo būdai yra svarbūs ne tik pačiam fiziniam asmeniui, bet ir juristams, kurie kasdieniniame darbe susiduria su paveldėjimo teisės normų taikymu. Šiame darbe aptariama mokslinė literatūra, teismų išaiškinimai ir pan., o tai padeda geriau suprasti palikimo priėmimo būdų taikymą praktikoje.

Darbo objektas: šiame darbe bus nagrinėjami, analizuojami bei lyginami tarpusavyje įstatyme nustatyti trys galimi palikimo priėmimo būdai: palikimo priėmimas, padavus pareiškimą palikimo vietas notarui, palikimo priėmimas, faktiškai pradėjus jį valdyti bei palikimo priėmimas, pagal teismo antstolio sudarytą turto apyrašą. Atsižvelgiant į tai, kad bet koks turtas privalo turėti savininką, bus aptariami tie atvejai ir būdai, kuriais palikimas pereina valstybės nuosavybėn. Darbe analizuojami tie kriterijai bei teisinis reglamentavimas, kuriais turėtų vadovautis palikimą priimančios atskiros subjektų rūšys, siekiant naudingiausio ir saugiausio jų atžvilgiu teisių ir pareigų santykio, pasirenkant konkretų būdą priimti palikimą.

Tyrimo metodai: darbe bus naudojamosi: lyginamuoju metodu, palyginant palikimo priėmimo būdus tarpusavyje bei su teisės normomis, egzistuojančiomis užsienio teisėje; istoriniu lyginamuoju, palyginant priėmimo būdus, reglamentuotus Lietuvos teisėje iki dabartinio civilinio įstatymo įsigaliojimo; analitiniu, nagrinėjant teisės normas, liečiančias palikimo priėmimą, bei tai, kaip juos aiškina ir taiko teismai; gramatiniu tyrimo metodu, nagrinėjant teisės normų turinį, sąryšį su kitomis teisės normomis.

Darbo originalumas: palikimo priėmimo būdai - tai tokia tema, kuri nėra išsamiai išanalizuota, bent to nerasta mokslinėje literatūroje. Išskyrus doc. dr. A. Vileitos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5-osios knygos komentare, publikuotame 2003 m. „Justitia“.

Tiek vadovėliuose, tiek ir kitoje literatūroje šis paveldėjimo institutas yra aptariamasis bendrame kontekste, į jį pernelyg nesigilinant. Todėl rašant šį darbą susidurta su atitinkamos literatūros, liečiančios būtent šį institutą, trūkumu.

Darbe naudotasi Lietuvos bei užsienio teisės mokslininkų darbais, susijusiais su paveldėjimu, jo priėmimu. Kaip pagrindas imtas doc. dr. A. Vileitos penktosios knygos komentaras, kiti Lietuvos teisės mokslininkų veikalai, liečiantys palikimo teisę. Analizuojant Vakarų Europos valstybių paveldėjimo teisės normas remtasi prof. D. Hayton veikalu "European succession law". Be to, aptariami įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai, liečiantys paveldėjimo teisės objektus, institucijas, dalyvaujančias paveldėjimo priėmime. Naudotasi kaimyninių valstybių bei kai kurių užsienio šalių teisine literatūra, susijusia su paveldėjimo teise. Darbe aptarta ir analizuota teisminė praktika, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis, teritorinių teismų nutartimis bei sprendimais, susijusiais su paveldėjimu, jo priėmimu, atsakomybe už palikėjo skolas.

I. Palikimo priėmimo instituto raida Lietuvoje

Atsiradus privačiai nuosavybei, atsirado ir paveldėjimo teisė, kadangi bet koks turtas yra vertybė, kurios negalima palikti be priežiūros po teisėto savininko mirties. Todėl jau Senovės Romos teisėje buvo įtvirtintas palikimo institutas, kurių kai kurios normos ir pagrindinės nuostatos yra išlikusios iki šių dienų.

Romėnų teisėje paveldėjimo normoms buvo skiriamas didelis dėmesys, kadangi turtas turėjo didelę įtaką Romos piliečių gyvenimui ir turtinei padėčiai. Romėnų paveldėjimo teisės normos savo prigimtimi garantavo turto išsaugojimą šeimoje¹. Paveldėti Romoje buvo galima ir pagal testamentą, ir pagal įstatymą. Šios nuostatos yra išlikusios ir įtvirtintos tiek šiuolaikinėje Lietuvos, tiek ir užsienio teisėje. Be to, kaip ir dabar, turintys teisę priimti palikimą, norėdami jį valdyti turėjo jį priimti². Kitaip tariant, turtas automatiškai nepereidavo pagal testatoriaus valią įpėdiniui, buvo būtina, kad pats įpėdinis atliktų aktyvius veiksmus, siekdamas priimti palikimą.

Lietuvos istorijoje pirmieji teisės aktai, reglamentuojantys palikimą, atsirado tik priėmus pirmąjį statutą 1522 m³. Iki tol, kol Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau LDK) buvo priimtas pirmasis statutas, paveldėti buvo galima remiantis paprotine teise. Visgi, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad oficialiai visa žemė bei turtas joje priklausė LDK didžiajam kunigaikščiui. Tad, bajorai ir didikai, norėdami po savo mirties perduoti turtą savo šeimos nariams, turėjo gauti valdovo pritarimą⁴. Taigi, tam tikra prasme, LDK didysis kunigaikštis patvirtindavo palikimo priėmimą.

Po LDK statutų priėmimo, palikimo priėmimas buvo galimas remiantis įstatymu arba testamentu. Tam, kad testamentas galiočiau, jis turėdavo būti surašytas asmens, kuris turėjo gerą atmintį ir buvo sveiko proto, nes tik veiksnus asmens sudarytas testamentas buvo pripažįstamas teisėtu. Be to, testamentas turėjo būti sudaromas pilies arba žemės teismuose, kitaip jo tikrumą turėjo patvirtinti oficialūs asmenys, tokie kaip urėdas arba dvi šlėktos. Pagal įstatymą, turtą paveldėdavo kunigaikščių, ponų, šlėktų ir miestiečių sūnūs. Reikėtų pažymėti, jog brolių ir seserų teisės nebuvo lygios, esant keliems broliams ir seserims, pastarieji iš palikimo seserims turėjo duoti tik dalį turto kraičiui⁵.

Susikūrus Lietuvos Respublikai 1918 m., paveldėjimo teisė buvo grindžiama Rusijos Imperijos 1840 m. įstatymais ir iki 1940 m. sovietinės okupacijos paveldima buvo arba pagal testamentą, arba remiantis sutartimi dėl įpėdinio paskyrimo bei pagal įstatymą. Visi

¹ NEKROŠIUS Ipolit. NEKROŠIUS Vytautas. VĖLYVIS Stasys. *Romėnų teisė*, Vilnius, 1999, p.177.

² NEKROŠIUS I. NEKROŠIUS V. VĖLYVIS S. *Romėnų teisė*, Vilnius, 1999, p.197.

³ BIRMONTIENĖ T, "et al". *Lietuvos Konstitucinė teise:vadovėlis*, Kaunas, p.54.

⁴ GAIVENIS, P., VALIULIS, A. *Turto paveldėjimas*. Vilnius, 1998, p. 8.

⁵ GAIVENIS, P., VALIULIS, A *Ten pat.*, p.12.

įpėdiniai pagal įstatymą paveldėdavo lygiomis dalimis. Tuo laikotarpiu galiojantys civiliniai įstatymai nustatė, kad už palikėjo skolas yra atsakoma paveldėto turto verte, neviršijant jos ribų bei palikimo priėmimo šešių mėnesių termino, kuris išliko nepakitęs iki naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (2001 m.) (toliau LR CK) priėmimo. Visgi, priešingai, nei tai reglamentavo 1964 m. LTSR civilinis kodeksas, nei dabartiniai galiojantys įstatymai, palikimas valstybės nuosavybėn galėjo pereiti tik tuo atveju, kai per dešimt metų nuo tos dienos, kai buvo publikuotas įpėdinių šaukimas (paskelbimas apie palikimo atsiradimą). Tokiu atveju, turtas pereinavo valstybės nuosavybėn be teismo sprendimo. Iki to laiko, palikimui prižiūrėti būdavo nustatoma globa⁶. Taip pat reglamentuota principinė nuostata, kad palikimas priimamas visas, visa apimtimi, be jokių sąlygų ar dalinimo, be to, kiekvienas įpėdinis turi teisę atsisakyti palikimo. Įdomumo dėlei reikėtų pažymėti, kad tuometiniuose įstatymuose buvo galima paveldėti ir autorines teises⁷. Paveldėjimo, kreipiantis į notarą, procedūra buvo reglamentuota 1866 m. Rusijos Imperijos Notariato įstatymu, galiojusi iki Lietuvos okupacijos 1940 m.⁸. Remiantis šiuo įstatymu, notaro patvirtintas testamentas ar kiti oficialūs dokumentai turėjo ypatingą reikšmę kitų teismui pateiktų dokumentų įrodymų atžvilgiu⁹.

Palikimas buvo priimamas, faktiškai pradėjus turtą valdyti arba kreipiantis į notarą, arba į teismą. Palikimo apsaugai nustatyti, turtas, teismo sprendimu buvo aprašomas ir „Vyriausybės Žiniose“ išspausdinamas įpėdinių šaukimas ar tas šaukimas pakabinamas ant taikos teisėjo durų. Įpėdiniai, per šešis mėnesius nepareiškę teisių į palikimą, turėjo dešimties metų senaties terminą ieškiniui apie teisės į paveldimą turtą, pateikti teismui, tuo atveju, išlikęs turtas turėjo būti perdalijimas tarp įpėdinių, o jei naujasis paveldėtojas pagal įstatymą turi teisę į visą palikimą (aukštesnės eilės įpėdinis), tai išlikęs turtas turi būti jam perduotas visas.

1940-06-14 Lietuvos Respublika buvo okupuota Sovietų Sąjungos (Tarybų socialistinės Respublikos Sąjungos, toliau TSRS), Lietuvos Respublika priverstinai tapo Lietuvos tarybų Socialistinė Respublika (toliau LTSR) ir mūsų Respublikoje pradėjo galioti sovietiniai įstatymai, reglamentuojantys civilinius santykius, tuo pačiu ir nuosavybės paveldėjimą bei jo priėmimo būdus.

Okupacinė valdžia nacionalizavo Lietuvos piliečių turtą – žemę, miškus, vidaus vandenį, gamyklas ir pan. Tuometinės valdžios buvo paskelbta, kad žemė, jos gelmės, vandenys ir miškai yra valstybės išimtinė nuosavybė. Taigi, buvo nacionalizuotas

⁶ ŠALKAUSKIS, K. *Civiliniai įstatymai (Xt. Id.)*, Literatūra, 1933, p.299.

⁷ ŠALKAUSKIS, K. *Cit. op.* p.301.

⁸ NEKROŠIUS, Vytautas, *Notariato teisė:mokymo priemonė*/, Kaunas, Darginta, 1997, p.103.

⁹ NEKROŠIUS, Vytautas, *min. veik.*, p. 27.

priverstinai privatus iki okupacijos buvęs piliečių turtas bei kiti nuosavybės objektai bei paskelbta apie šio turto perėjimą į valstybės nuosavybę, jos balansą.

Reikėtų pažymėti, kad po Lietuvos Respublikos okupacijos naujoje valstybėje teliko tik dvi nuosavybės rūšys – socialistinė nuosavybė, priklausanti valstybei bei TSRS piliečių asmeninė nuosavybė.

Taip vadinama socialistinė nuosavybė buvo trijų formų:

- 1) Valstybinė (taip vadinama bendraliaudinė) nuosavybė;
- 2) Kolūkinė – kooperatyvinė nuosavybė;
- 3) Visuomeninių organizacijų nuosavybė¹⁰.

Okupacijos pradžioje sovietinė valdžia įstatymais įteisino dvi nuosavybės formas, kurios galėjo priklausyti privatiems asmenims asmenine teise. Tokios nuosavybės teise galėjo būti asmeninė piliečių nuosavybė (LTSR Konstitucijos 10 str.) bei kolūkių kiemo asmeninė nuosavybė (LTSR Konstitucijos 7str. 2d.¹¹).

Sovietinė valdžia 1940-11-06 savo įsaku paskelbė, kad laikinai LR teritorijoje taikomi RTSFR (Rusijos Tarybų Federacijos Socialistinės Respublikos) baudžiamieji, civiliniai ir darbo teisės įstatymai. Šis įsakas įdomus istoriniu požiūriu tuo, kad tuo metu galiojusiame kodekse, o būtent 904 str. 6 d. buvo nustatyta, kad draudžiama aiškinti šio kodekso nuostatas, remiantis nuverstųjų vyriausybių įstatymais, tačiau leidžiama aiškinti RTSFR Civilinį Kodeksą tik tais atvejais, kai to reikalauja „Darbininkų ir valstiečių valstybės“, t.y. Sovietų Sąjungos ir darbo žmonių masių interesų apsauga¹². Čia, iš esmės, yra nurodyta pačiame Civiliniame Kodekse nustatyti sovietiniai „teisingumo“ principai, „nuverstųjų vyriausybių“ nuostata kartu tarsi suponuoja, kad realiai Lietuvos įstojimo į TSRS ir nebuvo. Pažymėtina, kad ši nuostata vėliau dingo iš Civilinio Kodekso.

Remiantis RTSFR civiliniu kodeksu, įpėdiniais galėjo būti pagal testamentą arba pagal įstatymą.

Pagal įstatymą, įpėdiniais galėjo būti: mirusio asmens vaikai, įvaikiai, nedarbingi tėvai ir kiti nedarbingi asmenys, kurie buvo mirusio asmens išlaikomi ne mažiau kaip vienerius metus iki palikėjo mirties. Įpėdiniam palikimas buvo dalinamas lygiomis dalimis. Nesant įpėdinių, palikimą galėjo priimti mirusiojo įstatyminiai atstovai – jo darbingi tėvai, o jų nesant – mirusiojo broliai ir seserys.

Pagal šio kodekso 54 str. paveldėti LTSR buvo galima tik nenacionalizuotus trobesius, prekybos, pramonės įmones, kuriose buvo atskiruose įstatymuose numatytas

¹⁰ ŽERUOLIS, J. *et al. Tarybinė civilinė teisė*. Vilnius, 1975, p.189.

¹¹ *RTSFR Civilinis Kodeksas*. Kaunas: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1951, p. 4-5.

¹² *RTSFR Civilinis Kodeksas*. Kaunas: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1951, p. 10.

darbuotojų skaičius, gamybos įrankius ir priemones, kurios nebuvo konfiskuotos ar nacionalizuotos bei kt. vertybės, neišimtas iš privatinės nuosavybės apyvartos.

Šis įstatymas galiojo iki 1964-07-07, kada LTSR Aukščiausioji Taryba priėmė naująjį Civilinį Kodeksą (toliau CK 1964 m. red.), įsigaliojusį 1965-01-01. Pagal šio kodekso 573 str., paveldėti galėjo mirusiojo asmens vaikai, sutuoktinis, vaikaičiai, provaikaičiai, įvaikiai¹³. Skirtingai nei anksčiau galiojęs civilinis kodeksas, mirusiojo tėvai ir kiti aukštutinės linijos giminaičiai, broliai bei seserys galėjo paveldėti pagal įstatymą tik tada, kai palikėjo įvaikiai ar palikuonys yra gyvi.

Paveldėti buvo galima remiantis testamentu arba įstatymo tvarka. Pagal įstatymą paveldima tiek ir tada, kai tai nebūdavo pakeičiama testamentu. Kai įpėdinių nėra, paveldėjimą priimdavo valstybė.

Paveldėjimo objektą galėjo sudaryti turtinės teisės ir pareigos. Prie turtinių teisių, pereinančių palikėjui įpėdiniui, sudarė ši asmeninė palikėjo nuosavybė:

- 1) vienas gyvenamasis namas;
- 2) pagalbiniis namų ūkis, namų ūkio apyvokos reikmenys, automobilis, santaupos ir pan.;
- 3) debitoriniai ir kreditoriniai palikėjo reikalavimai (CK 165 str.);
- 4) teisė gauti autorinį honorarą (557 str.);
- 5) teisę gauti atlyginimą už išradimus (CK560 str.).

Pažymėtina, kad į palikimo sudėtį neįeidavo piniginis indėlis, buvęs banke ar kitoje taupymo įstaigoje, išskyrus, tuo atveju, kai palikėjas buvo davęs šioms įstaigoms nurodymą, indėlį, jo mirties atveju išmokėti konkrečiam piliečiui ar juridiniam asmeniui. Tokia palikėjo teisė - pasirinkti konkretų asmenį buvo neribojama, bei esant tokiam atvejui, nebuvo taikomos įstatymo normos dėl privalomosios dalies¹⁴.

Palikimą buvo galima priimti per šešis mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos, paduodant pareiškimą palikimo vietos notarui arba faktiškai pradėjus palikimą valdyti (CK 588 str. 1964 m. red.). Palikėjo kreditoriai, per minėtą šešių mėnesių terminą, turėjo pareikšti savo pretenzijas palikimą priėmusiems įpėdiniams, palikimo atsiradimo vietos notarinei kontorai arba pareikšti ieškinį teisme. Šis terminas buvo naikinamasis, teismas neturėjo teisės jo sustabdyti ar atnaujinti (CK 595 str. 3d.), kai, tuo tarpu, paveldėtojai turėjo teisę prašyti esant svarbioms priežastims šį terminą pratęsti.

¹³ LTSR Civilinis Kodeksas. LTSR AT ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr.33-255.

¹⁴ ŽERUOLIS, J. "et al". *Tarybinė civilinė teisė: 2dalis*. Vilnius: Mintis, 1988, p. 309.

Priėmus palikimą ir paaiškėjus kreditoriniams reikalavimams, į palikėjo turta, už skolas kreditoriams, įpėdiniai atsakė tik jam perėjusio (priėmus palikimą) turto tikrąja verte bei jo ribose¹⁵. Tokiomis pačiomis sąlygomis už palikėjo skolas atsakė ir valstybė.

Kiek kitaip buvo paveldimas kolūkiečio kiemo arba individualaus valstiečio ūkio mirusio nario turtas. Remiantis CK 601 str., po šio asmens mirties, jo turto dalis tapdavo kitų narių jungtine nuosavybe. Testamentu kiemo ar ūkio turta galėjo palikti tik paskutinis likęs gyvas kiemo narys. Apie tai turėjo būti pažymėta pačiame testamente. Taigi, tokio jungtinio turto paveldėjimo atveju, palikimą galėjo priimti tik tas asmuo, kuris iš to ūkio miršta paskutinis ir tai turėjo būti patikrinta.

Būtina pažymėti, kad pagal sovietinius civilinius įstatymus, įpėdinis galėjo paveldėti tik tokį palikimą, kuris buvo išreikštas pinigine forma. Kadangi paveldėti natūra (butą, garažą ir pan.) buvo galima tik tada, kai įpėdinis buvo visuotiniame kooperatyvo susirinkimo priimamas į atitinkamo kooperatyvo narius arba teismine tvarka nuginčydavo tokio juridinio asmens narių atsisakymą priimti jį į kooperatyvo narius.

Iš sovietiniu periodu galiojusių įstatymų, svarbiausią reikšmę turėjo 1964 m. CK redakcija, galiojusi su pakeitimais ir po Lietuvos Respublikos atkūrimo iki buvo priimtas naujasis Civilinis Kodeksas, įsigaliojęs 2001-07-01.

Kai kurios normos, liečiančios palikimo priėmimo būdus, yra išlikusios iki šių dienų – tai palikimo priėmimas, faktiškai pradėjus jį valdyti bei kreipimasis su pareiškimu į palikimo vietos notarų kontorą. Šie palikimo priėmimo būdai iki šiol yra išlikę kaip vieninteliai Rusijos federacijoje, Baltarusijos Respublikoje bei kai kuriose posovietinėse valstybėse. Tą patį galima pasakyti ir apie paveldėtojų atsakomybę už palikėjų skolas, tose valstybėse jų atsakomybės ribos iki šiol apsiriboja paveldėto turto verte, nors Lietuvoje kaip ir kitose demokratinėse, laisvos rinkos valstybėse, ginant kreditorių teisėtus interesus ir laikantis principo, kad nuostolį patyręs subjektas turi teisę į visišką jo atlyginimą. Kita vertus, minėtose valstybėse nėra tokio instituto kaip palikimo priėmimas pagal turto apyrašą, pagal kurį priimant paveldėtą turta, apsiribojama jo tikrąja verte atlyginant palikėjo skolinius įsipareigojimus. Tai išimtis iš kitų priėmimo būdų, esančių dabartiniame galiojančiame Civiliniame kodekse, pagal kuriuos nėra apsiribojama vien paveldėto turto verte. Apie tai plačiau bus paminėta kituose darbo skyriuose.

Lietuva, išsivadavusi iš Sovietų Sąjungos gniaužtų ir atkūrusi savo nepriklausomybę, 1992-11-06 priėmė pagrindinį šalies įstatymą – Lietuvos Respublikos Konstituciją¹⁶,

¹⁵ *Tarybinė civilinė teisė: 2dalis*. Vilnius: Mintis, 1977, p.454.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992. Nr. 33-1014.

kurios 46 str. 1 d. nurodyta, kad “Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva.”

2001-07-01 Lietuvos Respublikos teritorijoje pradėjo galioti Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹⁷, kuriame paveldėjimo teisės klausimai yra gana plačiai reglamentuoti palyginus su iki tol galiojusiu 1964 metų redakcijos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normomis, kurios reguliavo paveldėjimo teisės klausimus, t.y. paveldėjimo teisės institutas apima visą LR CK penktąją knygą.

Bendraja prasme reikia laikyti, kad paveldėjimas – tai mirusiojo piliečio nuosavybės perėjimas kitiems asmenims. Pagal LR CK 4.38 str. nuosavybės teisės objektą sudaro daiktai ir kitas turtas.

Skirtingai nei iki tol galiojusiam LTSR Civiliniame Kodekse (1964 m. redakcija) nebeliko tų palikimo objektų, kurie, pasikeitus valdymo tvarkai, turto objekto rūšims nebeteko prasmės galioti naujai atsikūrusioje Lietuvos Respublikoje. Prie jų galėtume prisikirti kolūkiečių turto paveldėjimą, kooperatyvų narių turto priėmimą ir pan. Tai yra akivaizdu ir logiška, nes pasikeitus Lietuvos Respublikos teisiniam statusui ir pradėjus galioti laisvai ekonominei rinkai, tokia nuosavybės forma tapo neefektyvi ir buvo panaikinta.

Išsiplėtus nuosavybės rūšių objektams, jų reglamentavimas tapo atskirai norminamas tam skirtais teisės aktais, kaip Intelektinės nuosavybės paveldimos autoriaus, atlikėjo, fonogramos gamintojo turtinės teisės, numatytos LR Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme¹⁸. Išradėjo teisės paduoti išradimo paraišką, gauti išradimo patentą ir šio patento teisės paveldėjimo tvarka ir sąlygos yra numatytos LR Patentų įstatyme¹⁹. Pramonės dizaino, puslaidininkinių gaminių topografijos autoriaus bei prekės ženklo autorių paveldimos teisės yra numatytos LR Dizaino įstatyme²⁰, Puslaidininkinių gaminių teisinės apsaugos įstatyme²¹ ir Prekių ženklų įstatyme²². Taigi, priimant palikimą, kuris sudaro minėtų ar kitų įstatymų turinį, paveldimų objektų turinys yra nustatytas šiuose teisės aktuose.

Šiuo metu, galiojančiame Civiliniame kodekse ir iki tol Lietuvoje galiojusio TSRS Civiliniame kodekse (1964 m. red.), yra nustatyta, kad paveldėti mirusiojo turtą yra galima pagal testamentą ir pagal įstatymą. Skirtingai nei iki nepriklausomybės atkūrimo galiojusiam CK, palikimo priėmimo subjektų ratas yra išplėstas. Palikimą priimti

¹⁷ Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1864.

¹⁸ Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1125.

¹⁹ Valstybės žinios, 1994, Nr. 8-120.

²⁰ Valstybės žinios, 2002, Nr. 112-4980.

²¹ Valstybės žinios, 1998, Nr.59-1655.

²² Valstybės žinios, 2000, Nr. 92-2844.

galintys subjektai išvardinti civilinio įstatymo 5.5 str. Viena iš svarbiausių nuostatų, įtrauktų į paveldėtojų sąrašą yra tai, kad įpėdiniais pagal testamentą gali būti juridiniai asmenys, valstybė bei savivaldybės (LR CK 5.5 str. 1d. 3p. ir 5.5.str. 2d.). Tai yra absoliučiai naujas reiškinys Lietuvos teisėje, nebuvęs nei tarpukario Lietuvoje nei mūsų valstybės okupaciniu laikotarpiu.

Manytina, kad įvedus šį naują institutą, buvo pasirmeta demokratinių užsienio valstybių patirtimi, kuriose teismo funkcija, paveldėjimo procese, yra išskirta. Skirtingai nei mūsų valstybėje, ten tik teismas gali išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, paskelbti testamentą, be to, kaip ir mūsų šalyje, teisme sudarytas palikimo apyrašas apsaugo įpėdinį nuo palikėjo skolų tik paveldėto turto verte. Tačiau ir Vakarų Europos valstybėse palikta teisė pačiam įpėdiniui apsispręsti ar jis nori sudaryti turto apyrašą ar ne. Tuo atveju, jei apyrašas nėra sudaromas, įpėdinis atsako ne tik paveldėtu, bet ir nuosavu turtu.

Reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad naujasis Civilinis kodeksas per pusę laiko sumažino terminą priimti palikimą, nei anksčiau galiojęs Civilinis kodeksas. Šiuo metu yra nustatyta, kad įpėdinis turi teisę priimti palikimą per tris mėnesius nuo palikėjo mirties (LR CK 5.50 str. 3d.). Reikėtų pažymėti, kad TSRS CK buvo nustatytas naikinamasis terminas palikimui priimti – šeši mėnesiai. Tai buvo tas terminas, per kurį turėjo išreikšti valią priimti palikimą pagal įstatymą ir testamentą, atsisakius ar nesant aukštesnės eilės įpėdinių. Pažymėtina, kad daugumoje užsienio valstybių yra nustatyta pakankamai trumpi palikimo priėmimo terminai: nuo devynių dienų Ispanijoje, ar šešių savaičių Vokietijoje²³. Tai yra sietina su turto svarba ekonominiuose valstybės santykiuose, nes yra siekiama, kad šeimininkis turtas, koks iš dalies ir yra palikėjo turtas jam mirus, kuo griečiau įgytų teisėtą savininką. Lyginant terminus su postsovietinėmis valstybėmis, kurios sudaro Nepriklausomų Valstybių Sandraugą, tai jose priimti palikimą, kreipiantis į notarą ar kitu būdu (faktiškai pradėjus palikimą valdyti), yra nustatytas šešių mėnesių terminas, toks pat, koks buvo ir Lietuvoje iki naujojo Kodekso įsigaliojimo 2001 metais.

Visgi, minėtuose civiliniuose kodeksuose yra numatyta ir termino pratęsimo procedūra. Tais atvejais, kai įpėdinis praleidžia nustatyta terminą palikimui priimti, turi teisę kreiptis į teismą, prašydamas pratęsti palikimo priėmimo terminą. Pareiškėjas turi nurodyti konkrečius ir objektyvius faktus dėl kurių jis negalėjo priimti palikimą laiku. Įdomu pastebėti, kad sovietinėje teisės doktrinoje buvo nustatyta, kad "termino palikimui

²³ HAYTON D. *European succession law*. Jordan, Great Britain, 1998, p.192.

priimti praleidimas dėl nežinojimo apie palikėjo mirtį nelaikomas svarbia priežastimi terminui prailginti"²⁴.

Naujasis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas iš dalies perėmė palikimo instituto normas iš TSRS kodekso, kaip palikimo priėmimą kreipiantis į notarą bei priėmimą pradėjus turtą faktiškai valdyti. Tačiau, atsižvelgus į vakarų Europos valstybių patirtį, buvo priimtas naujas palikimo priėmimo institutas: paveldimo turto priėmimas kreipiantis į teismą, prašant sudaryti paveldimo turto apyrašą. Ši, nauja Civilinio Kodekso nuostata į paveldėjimo priėmimo institutą, įtraukė naujus dalyvius. Tai yra teismas, kuris po įpėdinio kreipimosi pradeda palikimo priėmimo procedūrą ir ją užbaigia, pavesdamas notarui savo sprendimu išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, ir antstolis, kuris aktyviai, pagal įstatymo priskirtas funkcijas šio palikimo priėmimo būdu atlieka paveldimo turto ir kreditorinių išpareigojimų apskaitą. Įstatymo leidėjas, šiuo būdu, siekia apsaugoti įpėdinį nuo galimų turtinių praradimų esant didesnoms nei paveldimas turtas palikėjo skoloms. Tai įrodo ir LR CK 5.53 str. 1 d. įtvirtinta nuostata, kad paveldint šiuo būdu už palikėjo skolas yra atsakoma tik paveldėto turto verte. Būtina pabrėžti, tai, kad įsigaliojus naujajam Civiliniam Kodeksui 2001 m. buvo priimta nauja nuostata, kad palikimą priimant kitais būdais: kreipiantis su pareiškimu į notarą ar pradėjus turtą faktiškai valdyti yra atsakoma kreditoriams tik paveldėto turto verte, tiek ir kitu, nuosavybės teise įpėdiniui priklausančiu turtu ta apimtimi, kiek siekia palikėjo skoliniai išpareigojimai. Kita vertus, darytina prielaida, kad priimant palikimą šiuo būdu yra apskaitomas ir į turto apyrašą įtraukiamas visas palikėjo turtas bei skolos. Ši, atsakomybės už palikėjo skolas apimties rūšis, atėjo iš senovės Romos paveldėjimo reglamentavimo, kur palikimą priėmęs įpėdinis taip pat už palikėjo skolas atsakydavo ne tik paveldėto, bet ir nuosavu turtu kreditoriams²⁵. Taigi, galima daryti prielaidą, kad ši atsakomybės apimtis, priimant palikimą, turi galias šaknis ar parodo Romėnų civilinės teisės tęstinumą iki šių laikų.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad atsikūrusi Lietuvos Respublika, priimdama naująjį Civilinį Kodeksą, detaliau ir plačiau reglamentavo paveldėjimo institutą, priskirdama jam visą Civilinio Kodekso penktąją knygą. Tai įrodo, kad šis institutas valstybei yra aktualus ir būtinas. Naujasis civilinis įstatymas iš dalies perėmė ankstesnių teisės normų nuostatas, reglamentuojančias palikimo objektą ir jo priėmimą. Be to, atsižvelgiant į naujos valstybės vystimosi tendencijas, būtent vakarų demokratinių valstybių patirtimi pasiremta reglamentuojant palikimo priėmimą. Tai nustato ir Europos

²⁴ VAITKEVIČIUS, P. "et al", Tarybinė civilinė teisė: Vadovėlis, Antroji dalis, Vilnius, Mintis, 1997, p.450.

²⁵ NEKROŠIUS Ipolitas; NEKROŠIUS Vytautas; VĖLYVIS Stasys. *Romėnų teisė*, Vilnius, Justitia, 1999, p.199.

Sjungos daugumos valstybių praktika, kad už palikėjo skolas yra atsakoma ne tik paveldėtu, bet ir nuosavu turtu. Be to, kaip ir kitose demokratinėse valstybėse, įpėdiniui yra paliekama ir civiliniame įstatyme reglamentuota teisė pasirinkti tokį palikimo priėmimo būdą, kuris apsaugotų nuosavą turtą nuo palikėjo skolinių išipareigojimų kreditoriams. Įvairiose valstybėse šis būdas yra nevienodas, bet daugumoje yra nustatyta, kad tik teismui sudarius paveldimo turto apyrašą, įpėdinis atsako tik paveldėto turto verte. Manytina, kad ir galiojančio Lietuvoje Civilinio kodekso leidėjas šį būdą nustatė, siekdamas, kad įpėdinis priimdamas palikimą, kreipiantis į teismą dėl turto apyrašo sudarymo, atsakytų tik paveldėto turto verte.

II. Palikimo priėmimas, kreipiantis į palikimo atsiradimo vietos notarą

2.1. Palikimo priėmimo būdo, paduodant pareiškimą apie palikimo priėmimą, teisinė reglamentacija

Kiekvienas įpėdinis, turintis teisę į palikėjo turtą, gali išreikšti savo sutikimą priimti palikimą, kreipdamasis su pareiškimu į palikimo vietos atsiradimo notarų kontorą. Notaro kontora, į kurią turėtų kreiptis įpėdinis pagal palikimo atsiradimo vietą, yra nustatyta Teisingumo ministro įsakymu notarui steigiant savo kontorą. Prieš pradėdant nagrinėti palikimo priėmimo procedūrą, kreipiantis į notarą, yra būtina apibrėžti kaip yra nustatoma palikimo atsiradimo vieta ir laikas, kurie lemia palikimo priėmimo ar atsisakymo terminų skaičiavimą.

Palikimo atsiradimo laiku yra laikomas palikėjo mirties momentas. Tuo atveju, kai palikėjas paskelbiamas mirusiu, paskelbto mirusio asmens diena yra ta diena, kurią įsiteisėja teismo sprendimas dėl paskelbimo jo mirusiu. Tuo atveju, kai paskelbiamas miręs asmuo, dingęs be žinios tokiomis aplinkybėmis, kurios sudarė mirties grėsmę arba duoda pagrindo spėti jį žuvus dėl tam tikrų nelaimingų atsitikimų, teismas gali pripažinti šio asmens mirties dieną, spėjama jo žūties dieną. Šis teismo sprendimas turi būti įregistruotas civilinės metrikacijos skyriuje, o notarui, turi būti pateiktas nustatytos formos mirties liudijimas²⁶. Asmens teismine tvarka paskelbimas mirusiu, prilyginimas šio asmens mirčiai (CK 2.231 str.). CK 5.3 str. 2 d. reglamentuojama tokia situacija, kai miršta du ar daugiau asmenų, kurie yra susiję su paveldėjimo santykiais tarpusavyje, t.y. šie asmenys pagal įstatymą paveldi vienas po kito mirties ir negalima nustatyti kiekvieno

²⁶ VILEITA Alfonsas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Prenktojis knyga. Paveldėjimo teisė (I)*. Jusititia, Vilnius, 2003, p.20.

iš jų mirties momento ar kuris iš jų mirė anksčiau. Tokiu atveju, laikytina, kad jie visi mirė, tuo pačiu metu ir jų teisių tarpusavio perėmėjų neatsirado. Kiekvieno iš jų turta paveldi įpėdiniai.

Labai svarbią reikšmę palikimui priimti turi ir palikimo atsiradimo vieta. Šias nuostatas reguliuoja CK 5.4 str. nuorodos.

Palikimo atsiradimo vietos reikšmė yra tai, kad:

- 1) palikimo atsiradimo vietos teismas sprendžia klausimus, susijusius su palikimo priėmimu pagal antstolio sudarytą palikėjo turto aprašą (CK 5.53 str.);
- 2) teismas skiria šio palikimo administratorių (CK 5.53 str.);
- 3) teismas imasi priemonių palikimą išsaugoti (LR CK 5.64 str.);
- 4) palikimo atsiradimo vietos notarų biurui įpėdiniai paduoda pareiškimus palikimui priimti (LR CK 5.50 str.), palikėjo kreditoriai pareiškia ieškinius dėl paveldimo turto palikimo atsiradimo vietos teismui ir panašiai. LR CK 5.4 str. 1 d. nurodo, kad palikimo atsiradimo vieta yra laikoma paskutinė palikėjo nuolatinė gyvenamoji vieta (LR CK 2.2 str.).

Tai vieta, kur palikėjas buvo registruotas ar deklaravęs ir, be to, kur jis iš tikrųjų gyveno iki mirties. Realiai tai negali būti ligoninė, atsitiktinė žūtis ar nakvynės vieta, ja nelaikoma ir sanatorija, viešbutis, karinis dalinys ar įkalinimo, sulaikymo įstaiga, kurioje palikėjas mirė²⁷. Šiais atvejais, palikimo atsiradimo vieta bus ta, kur palikėjas gyveno iki pašaukimo į karinę tarnybą, sulaikymą, atvykimą į gydymo įstaigas ir panašiai.

LR CK 5.4 str. 2 d. nurodo, kad palikėjas, kuris nuolat negyveno vienoje vietoje, palikimo atsiradimo vieta yra:

- 1) vieta, kur palikėjas per paskutinius 6 mėn. prieš mirtį daugiausia gyveno;
- 2) jei palikėjas gyveno keliose vietose, palikimo atsiradimo vieta laikoma jo ekonominių ar asmeninių interesų vyraujanti vieta (turto vieta, sutuoktinio, su kuriuo jis per paskutinius 6 mėnesius iki mirties palaikė glaudžius ryšius vieta ar palikėjo ir su juo kartu pagal teismo sprendimą nustatyta jų abiejų gyvenamoji vieta).

Jeigu palikimo atsiradimo vietos negalima aiškiai nustatyti pagal CK 5.4 str. 1, 2 dalis, tada ją galima nustatyti atsižvelgiant į palikėjo asmenybę, jo registraciją, jam priklausančių transporto priemonių registraciją ir kitas aplinkybes (LR CK 5.4 str. 3 d.). Reikia pažymėti, kad palikimo atsiradimo vietą, kaip taisyklė, nustato palikimo atsiradimo vietos notaras, kuris išduoda paveldėjimo teisės pagal įstatymą ar testamentą liudijimus.

²⁷ VILEITA, A., Ibid., p.20.

Tik kilus ginčui dėl palikimo atsiradimo vietos ar notarui negalint jos nustatyti, palikimo suinteresuotų asmenų prašymu, palikimo atsiradimo vietą nustato teismas, išnagrinėjęs civilinę bylą.

Pažymėtina, kad dėl palikimo atsiradimo vietos, ginčas gali kilti tarp įpėdinių ir notaro. Tokių ginčų pats notaras neturi teisės spręsti, nes tai tik teismo prerogatyva (CK 5.4 str. 4 d.).

Palikimo priėmimas, kreipiantis su pareiškimu į notarą, yra vienas iš trijų Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatytų palikimo priėmimo būdų. Šiuo laiku šis būdas yra plačiausiai priimtas naudoti priimant palikimą. Tai yra sąlygota to, kad palikimo per notariato institutą priėmimas yra naudojamas ne vieną šimtą metų ir yra įsitvirtinęs visuomenėje. Šiam būdai kaip ir kitiems yra taikomas trijų mėnesių terminas, per kurį įpėdinis turėtų atlikti įstatyme numatytus veiksmus, išreiškiančius jo kaip palikėjo apsisprendimą priimti jam teisėtai priklausantį palikėjo turtą bei turtines teises, kurios nėra tiesiogiai labai glaudžiai susijusios su palikėjo asmenybe.

Pažymėtina, kad įpėdiniui kreipiantis į notarą dar nereiškia, kad jis įgyja paveldėjimo teisę nuo palikimo atsiradimo momento, tačiau paveldėjimo teisės atsiradimas dar nereiškia, kad įpėdinis jau palikimą įgijo²⁸. Šiam paveldėjimo priėmimo būdai taip pat taikomas tas pats trijų mėnesių terminas, kuriam suėjus tik tuomet notaras privalo išduoti paveldėjimo teisės liudijimą.

Remiantis Notariato 1992 m. rugsėjo 15 d. įstatymo Nr. 1-2883 (su vėlesniais pakeitimais) 2 str., notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis šio įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų²⁹.

Notariato įstatymo 26 str. nurodo, kad notarai tvirtina sandorius, išduoda paveldėjimo teises pagal įstatymą ar testamentą, priima saugoti oficialiems testamentams prilyginamus testamentus bei asmeninius testamentus ir atlieka kitus šiame įstatyme nurodytus notarinius veiksmus.

Reikėtų paminėti, kad trijų mėnesių termino eiga, per kurį turėtų būti palikimas priimtas arba jo atsisakoma, prasideda pagal LR CK 1.118 str. kitą dieną po to, kai palikėjas mirė. Taigi, visi palikimo priėmimo veiksmai turi būti atlikti atitinkamą termino paskutinę mėnesio dieną (CK 1.19 str. 2 d.). Jeigu paskutinė diena yra ne darbo diena, tai šiuos veiksmus galima atlikti kitą, po jos einančią darbo dieną (CK 1.21 str. 2 d.).

²⁸ BIEKŠIENĖ, S., *Paveldėjimo teisė*. Mintis: Vilnius, 1968, p.46.

²⁹ Valstybės žinios, Nr. 1-2882.

Įpėdinis ar įpėdiniai pareiškimą palikimo vietos notarinei kontorai dėl palikimo priėmimo turi paduoti raštu. Ši pareiškimą gali paduoti tiek pats įpėdinis, tiek jo įgaliotas asmuo, tokia pati nuostata yra reglamentuota Latvijos Respublikos civiliniuose įstatymuose³⁰, bei kitose valstybėse. Notaras, iš tokio asmens pateiktų dokumentų, nustato pareiškimą paduodančio asmens tapatybę ir įregistruoja pareiškimą. Prie pareiškimo pridedami dokumentai, patvirtinantys palikėjo mirties faktą (mirties liudijimas, teismo sprendimas) bei paveldint pagal įstatymą turi būti pateikti dokumentai, patvirtinantys įpėdinio giminystę su palikėju (gimimo liudijimai, santuokos liudijimai ir pan.). Įgaliotas įpėdinio asmuo, pagal susidariusią praktiką turėtų pateikti įgaliojimo originalą, o ne jo kopiją, patvirtintą notaro³¹. Tai reikalinga tam, kad pradėdamas paveldėjimo bylą notaras būtų visiškai įsitikinęs, kad atstovas veikia teisėtai ir tinkamai, remdamasis notaro patvirtintu įgaliojimo dublikatu. Tokia nuomonė yra įtvirtinta ir teismų praktikoje³².

Pažymėtina, kad notaras privalo priimti ir įregistruoti registru knygoje pareiškimą dėl palikimo priėmimo ar jo atsisakymo, nors prie jo ir nebūtų pridėti visi paveldėjimo bylai reikalingi dokumentai. Jeigu vėliau, gavus visus dokumentus, paaiškės, kad asmuo padavęs pareiškimą dėl palikimo priėmimo, neturi teisės šio turto paveldėti, tai šis jo pareiškimas neturės juridinės galios³³.

Atsižvelgiant į tai, notaras privalo registruoti pareiškimą ir pradėti paveldėjimo bylą gavęs įpėdinio pareiškimą. Kaip ir minėta, pareiškimas apie palikimo priėmimą laikomas tinkamu, jei jis yra raštiškos formos ir pateikiamas notarų kontoroje tiesiogiai pačiam pareigūnui. Šiuo metu nėra teisinio reglamentavimo ar notaras turėtų užregistruoti pranešimą, jei jis būtų atsiųstas paštu, ar elektroniniu būdu. Pagal dabartinę notariato praktiką, notaras, gavęs tokios formos kreipimąsi, jo neregistruoja ir paveldėjimo bylos neužveda. Tokiu atveju, dažniausiai notarai išsiunčia atgaliniu adresu raštą, kuriame nurodyta, kad pareiškimas yra gautas, tačiau norint jį užregistruoti ir pradėti palikimo priėmimo procedūra yra būtina atvykti pas notarą (pačiam, arba notaro patvirtintą įgaliojimą turinčiam asmeniui) ir pateikti pareiškimą notaro kontoroje. Tokia siūloma praktika yra nustatyta ir teisinėje doktrinoje. Minėti pareiškimai, gauti paštu laikytini kaip bendrosios korespondencijos dokumentais, taip pat ir tuo atveju kai gaunamas

³⁰ *The civil law of Latvia/transalation and termonology center*,2001,p.165

³¹ MAJŪTĖ V. *Įgaliojimai notaro darbe: praktiniai kalusimai* / Notariatas, Lietuvos Notarų rūmai, 2007, Vilnius, p.65.

³² Lietuvos Aukščiausiojo teismo 1999-12-15 nutartis Nr.3K-3-956.

³³ SVIRBUTIENĖ Dalija. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai* / Notariatas, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007,p.15.

įgaliojimas priimti palikimą atstovaujamojo vardu be notaro parašo ir antspaudo³⁴. Šiuo metu nėra nustatyta taisyklių, kaip turėtų elgtis notaras esant minėtiems atvejams, o galioja ir yra taikoma paminėta pareiškimo priėmimo procedūra. Manytina, kad sparčiai besivystant technologijoms ateityje bus numatyta ir reglamentuota procedūra, kai pareiškimas dėl palikimo priėmimo ar atsisakymo bus registruojamas ir vykdomas gavus ir nerašytinės formos pareiškimą, jo nepaduodant tiesiogiai notaro kontoroje.

Kita vertus, Notariato įstatymas nustato, kad notaras privalo įsitikinti, kad pareiškėjas yra veiksnus priimti palikimą, suvokti tas teises ir pareigas, kurios kyla iš įpėdinio pareikštos valios. Vėlgi, nėra teisinio reglamentavimo, kaip tai turėtų notaras daryti, kokių veiksmų imtis, kad jo patvirtintas sandoris (šiuo atveju palikimo pareiškimo priimti registravimas) būtų tinkamas ir teisėtas, idant vėliau, kilus abejonių dėl šio sandorio pagrįstumo, palikimo priėmimas ar atsisakymas nebūtų nuginkčytas teisiniu keliu. Reikėtų pažymėti, kad nustačius, kad notaras netinkamai atliko savo pareigą patvirtindamas palikimo priėmimą (žinodamas arba ne apie savo atliekamų veiksmų teisėtumą), išduodamas paveldėjimo teisės liudijimą gali būti patrauktas civilinė atsakomybėn ir gali tekti atlyginti suinteresuotos šalies nuostolius. Nors tam Notariato įstatymas numato specialiąją apsaugą – privalomąją notarų civilinės atsakomybė draudimą, tačiau dėl notarų atlikto veiksmo padaryta teisėtam įpėdiniui (šiuo atveju trečiajam asmeniui) žala gali būti žymiai didesnė, tuomet likusioji nuostolių dalis bus išieškoma iš notarų asmeninio turto, įrodžius, kad žala buvo padaryta tyčiniaisiais veiksmais. Kita vertus, Lietuvos Aukščiausiasis teismas savo nutartyje pažymėjo, kad "notaro atžvilgiu deliktinės atsakomybės taikymas galimas tik įrodžius visas bendrąsias civilinės atsakomybės sąlygas"³⁵. T. y. siekiant nustatyti notaro kaip pareigūno kaltę, dėl kurio trečiasis asmuo patyrė žalą, yra būtina įrodyti jo kaltę, nustatyti priežastinį ryšį su atsiradusia, dėl jo veiksmų, žala.

Įvertinus minėtas aplinkybes, notarai, siekdami išvengti jų sprendimų teismo panaikinimo ir galimos žalos išieškojimo, siekia prieš patvirtindami sandorį įsitikinti savo veiksmų teisumu ir panaikindami galinčias sutrukdyti tam aplinkybes (darbo autorius žiniomis). Notaras, abejodamas ar pareiškėjas siekdamas priimti palikimą ar atsisakyti pilnai suvokia savo veiksmus, pareiškėjo parašo pristatyti iš sveikatos priežiūros įstaigos pažymą, kad asmuo neserga psichinėmis ar kitomis sunkiomis ligomis ir gali suvokti savo veiksmus. Tuo metu, kol sulaukiama ši pažyma, notaras registruoja pareiškimą ir pradeda paveldėjimo priėmimo procedūrą.

³⁴ GAIVENIS V., VALIULIS A., Notarinė praktika: klausimai ir atsakymai. Antroji knyga, Justitia, Vilnius, 1998, p.131.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis Teismų praktika, Nr. 3(51)., Vilnius, Justitia, 2004, p.61.

Manytina, kad yra būtinas teisinis šios situacijos sprendimo būdas, įpareigojantis notarą kreiptis pačiam į atitinkamas sveikatos priežiūros institucijas, prašant išduoti atitinkamą pažymą apie pareiškėjo sveikatos būklę, įsitikinant, kad pareiškėjas atitinka įstatymo keliamus reikalavimus, sudarant ir notariškai patvirtinant šį sandorį.

Pareiškimas notarui dėl palikimo priėmimo ar atsisakymo nuo palikimo priėmimo reiškia neatšaukiamą įpėdinio valią jį priimti ar nuo jo atsisakyti. Todėl notaras privalo išaiškinti tokiam asmeniui, įpėdiniui tokio veiksmo teisinės pasekmes.

Pažymėtina, kad notaras privalo priimti ir įregistruoti registrų knygoje pareiškimą dėl palikimo priėmimo ar jo atsisakymo, nors prie jo ir nebūtų pridėti visi paveldėjimo bylai reikalingi dokumentai. Jeigu vėliau, gavus visus dokumentus, paaiškės, kad asmuo padavęs pareiškimą dėl palikimo priėmimo, neturi teisės šio turto paveldėti, tai šis jo pareiškimas neturės juridinės galios. Notarų nuomone, toks šios normos traktavimas yra abejotinas dėl šių priežasčių, kad remiantis Testamento registrų nuostatomis³⁶, palikimo priėmimas yra užfiksuojamas notarui išsiuntus Teisingumo ministerijos nustatytos formos pranešimą³⁷, reglamentuotą 2007-05-25 teisingumo ministro sakymu Nr. 1R-204, o tai lemia, kad įpėdinis nuo to momento laikomas priėmusiu palikimą su visomis teisinėmis pasekmėmis. Be to, minėto registro nuostatos reglamentuoja, kad notarui atšaukti savo pranešimo negalima, taip pat jei po šio veiksmo į notarą kreipsis kiti teisėti įpėdiniai ir pateiks visus reikalingus dokumentus, jiems nebus išduodamas paveldėjimo teisės liudijimas, kol ankstesnis nebus panaikintas³⁸. Su šiais teiginiais verta sutikti. Manytina, kad notaras turėtų teisę užregistruoti palikimo priėmimą tik būdamas įsitikinęs savo veiksmų tikrumu, todėl reikėtų detaliau reglamentuoti šią Civilinio Kodeksu nuostatą arba suteikti teisę notarui paaiškėjus naujoms aplinkybėms atšaukti savo pranešimą apie palikimo priėmimą.

Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas įtvirtino nuostatą, kad įpėdinis negali atsisakyti dalies palikimo, negali priimti palikimą iš dalies. Jis turi priimti besąlygiškai visą palikimą, t.y. visas palikėjo reikalavimo teises bei pareigas. Toks pat principas yra taikomas ir užsienio teisėje tiek Rusijos Federacijoje³⁹, Italijoje, Latvijoje, Baltarusijoje, Prancūzijoje⁴⁰. Be to, įpėdinis, priėmęs palikimą, laikomas priėmęs visus palikėjo žinomus ar nežinomus reikalavimus kitiems asmenims ir kitų asmenų, žinomų ar ne įpėdiniui, reikalavimus palikėjui. Dėl šios priežasties, įpėdinis neturi teisės laikyti

³⁶ Valstybės žinios Nr.44-1547, 2001, Nr.89-3338,2005.

³⁷ Valstybės žinios Nr.97-3679, 2005, Nr.1R-204, 2007.

³⁸ SVIRBUTIENĖ, Dalija. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai* / Notariatas, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007, p.15.

³⁹ СЕРГЕЕВ.А.В. Гражданское право/Учебник, тIII, Москва, 2004, с., 611.

⁴⁰ HAYTON D. *European succession law*. Jordan, Great Britain, 1998, p.31.

palikimo priėmimo sandorį negaliojančiu pagal CK 1.90 str., sudarytą suklydus dėl to, kad nežinojo viso palikimo sudėties. Be to, palikimo priėmimas yra besąlyginis, t.y. palikimas priimamas be jokių sąlygų ar išlygų. Taigi, CK 5.50 str. 1 d. sąlyga yra imperatyvi. Įpėdinis laisva valia arba priima visą palikimą (jam priklausančią palikimo dalį, esant keliems įpėdiniams) arba jo viso ar jam priklausančios palikimo dalies iš viso atsisako. Tai yra įtvirtinta ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikoje, kad palikimą priėmęs įpėdinis negali atsisakyti ar priimti palikimo iš dalies. Preziumuojama, kad įpėdinis priėmė visą palikimą⁴¹. Pažymėtina, kad palikimo priėmimas ar jo atsisakymas yra galutiniai įpėdinio veiksmai. Juos galima nugincyti pagal CK 1.91 str. teismine tvarka, jeigu asmuo teisme įrodys, kad palikimo atsisakymas ar jo priėmimas buvo priimtas ne laisva įpėdinio valia.

Taigi, mirus fiziniam asmeniui, pagal paveldėjimo teisę, jo teisės ir pareigos nesibaigia. Jos pereina mirusio asmens įpėdiniams, o jeigu jų nėra arba jie atsisako palikimo ar negali pagal įstatymą palikimą priimti, tai mirusio asmens teisės ir pareigos pereina valstybei⁴². Todėl notaras privalo išaiškinti tokiam asmeniui, t.y. įpėdiniui tokio veiksmo teisinę pasekmę. Įsigaliojus naujam Lietuvos Civiliniam Kodeksui ir pasikeitus įpėdinio atsakomybės už palikėjo skolas notaro, kaip valstybės pareigūno, vaidmuo sudarant šį vienašalį sandorį išaugo. Notaras turi išaiškinti įpėdiniui apie tas pareigas ir teises, kurios įpėdiniui atsirastų priėmus atitinkamą sprendimą dėl palikimo priėmimo ar atsisakymo. "Konsultuoti klientą – viena iš svarbiausių suteikiamų notaro funkcijų, nes nuo konsultacijos priklauso notarinio veiksmo atlikimo kokybė, teisingas šalių informavimas"⁴³. Taigi, jau pačioje palikimo priėmimo procedūros pradžioje, notaras turėtų įpėdiniui visapusiškai išaiškinti apie teises ir pareigas atsirandančias nuo atitinkamo įpėdinio, ar jo atstovo veiksmo.

Atsisakydamas priimti pareiškimą ar išduoti paveldėjimo teisės liudijimą dėl praleisto termino arba dėl, notaro manymu, netinkamo įpėdinio, jis turi įvertinti visus įpėdinio faktus. Kadangi Lietuvos Aukščiausias teismas yra suformavęs praktiką, kad esant pareikštai įpėdinio valiai priimti palikimą, kuri nebuvo tinkamai informinta ne dėl įpėdinio kaltės, šis terminas gali būti pratęstas⁴⁴. Kitoje nutartyje, minėtas teismas, yra suformulavęs nuostatą, kad prašymą nagrinėjantis teismas turi pats nustatyti, kokios termino praleidimo priežastys yra svarbios, kokios ne. Teismai sprenddami klausimą dėl

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla Nr.3K-3-455-2007, kat. 34.5; 49

⁴² VILEITA, Alfonsas. *LR Civilinio kodekso komentaras. V knyga. Paveldėjimo teisė*. Justitia: Vilnius, 2003, Nr. 1-2(43-44), p.16

⁴³ NEKROŠIUS, Vytautas, ŠALTAUSKIENĖ, Svajonė. *Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui vieneri metai: notarų patirtis*. Justitia, 2002, Vilnius, Nr.4-6, p.4.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis, Nr.3K-3-450/2000.

termino palikimui priimti, turi įvertinti ne tik objektyvias aplinkybes, dėl kurių terminas buvo praleistas, bet ir kiek terminas buvo praleistas. Sprendimas turėtų būti priimamas atsižvelgiant į terminų, nustatytų palikimui priimti paskirtį, teises pasekmes, bylos aplinkybes, byloje dalyvaujančių šalių elgesį, asmens, prašančio pratęsti terminą, teisinį statusą. Be to, yra būtina atsižvelgti ar tas asmuo buvo pakankamai atidus ir sąžiningas, ar elgėsi rūpestingai ir atidžiai⁴⁵. Lietuvos Aukščiausias teismas savo nutartyse yra pažymėjęs, kad tik teismas turi patikrinti praleidimo priežastis ir nustatyti jų svarbą nagrinėjant palikimo priimti termino atstatymą⁴⁶. Taip pat, atsižvelgti į protingumo, sąžiningumo teisingumo kriterijus, bei konkrečiam atvejui taikyti individualius sąžiningo, rūpestingo elgesio standartus. Todėl notaras turėtų įvertinti visas aplinkybes objektyviai atsisakydamas išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, jei dėl pasibaigusio termino priimti palikimą įpėdinis nėra kaltas, jei jis buvo sąžiningas ir pareigingas, atliko objektyvius veiksmus, siekiant priimti palikimą. Tokiu atveju, notaras privalo išduoti paveldėjimo teisės liudijimą nepaisant to, kad pasibaigus terminui priimti palikimą, į jį pretenduoja jau kitos, vėlesnės eilės įpėdiniai.

Pradėjęs paveldėjimo bylą notaras, pagal Notariato įstatymo nuostatas, galėtų surinkti duomenis, nustatančius galimų įpėdinių ratą, kreiptis į Testamentų registrą, Hipotekos registrą. Tačiau, remiantis Civilinio Kodekso nuostata, kad palikimą priimantis įpėdinis priimdamas turtą kartu prisiima ir palikėjo skolas, bei, kad palikimo priėmimas yra asmeninės valios išraiškos aktas, priimamas savarankiškai, praktikoje notarai įpėdiniui išduoda liudijimą, kad įpėdinis yra priėmęs palikimą. Pasinaudodami šiuo liudijimu, įpėdiniai savarankiškai renka žinias apie palikėjo finansinę padėtį (iš bankų, hipotekos registrų ir pan.). Surinkę šiuos duomenis, juos pateikia notarui. Surinkus gautus duomenis, notaras, suėjus trijų mėnesių terminui, išsikviečia raštu įpėdinį ar įpėdinius praneša jiems apie palikimo turinį bei palikėjo kreditorinius išsipareigojimus, jei tokius duomenis notarui pavyko surinkti. T.y. jei turtas yra įkeistas ir jo įkeitimas įregistruotas hipotekos registre arba sužinoję apie palikėjo mirtį, į notaro kontorą su reikalavimu kreipėsi kreditoriai. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad notarų veikloje nėra reglamentuota privalomas oficialus paskelbimas apie palikėjo mirtį galimiems kreditoriams jokia forma. T.y. kreditoriai, remiantis LR CK Penktosios knygos nuostatomis, privalo patys būti aktyvūs siekiant, kad jų reikalavimai būtų užtikrinti. Kai, tuo tarpu, užsienio valstybių patirtis ir teisinė reglamentacija rodo ką kitą. Ten, kur palikimo priėmimo procedūroje

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis nutartis. Nr. 3 K – 3-46/2006. kat. 34.5(S).

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis nutartis. Nr. 3 K – 3-455/2007. kat. 34.5; 49.

aktyviai dalyvauja teismas, kuris paveda notarui sudaryti paveldimo turto apyrašą, bei tik jis turi teisę išduoti paveldėjimo teisės liudijimą. Šiuo atveju, pradėjęs paveldėjimo procedūrą teismas viešai paskelbia apie palikimo atsiradimą (Prancūzijoje)⁴⁷, arba palikimo turinys viešai paskelbiamas oficialiame valstybės leidinyje "Moniteur Belge"⁴⁸. Tai yra, šiose valstybėse sudaromos sąlygos, apie atsiradusį palikimą, viešai sužinoti tiek apie tai nežinančiam galimam įpėdiniui, tiek ir kreditoriui. Darytina prielaida, kad šiais veiksmais yra užtikrinamos tiek įpėdinių, tiek ir kreditorių teisės į palikimą.

Lietuvoje viešo paskelbimo apie palikimo atsiradimą nėra. Kreditorius turi būti aktyvus ir pats sekti, kad jo reikalavimai būtų tinkamai įgyvendinti. Pagal galiojančias teises normas palikėjo kreditorius turi kreiptis į notarą, sužinojęs apie savo skolininko mirtį. Kreipdamasis į notarą jis turi pateikti įrodymus, kad palikėjas turi jam turtinių įsipareigojimų, pateikdamas palikimo vietos notarui atitinkamus dokumentus. Notaras, praėjus palikimo priėmimo terminui ir išsikvietęs įpėdinius, privalo apie šiuos kreditorių reikalavimus informuoti įpėdinį. Šiuo atveju, įdomu pastebėti, kad nėra reglamentuota, kada tiksliai notaras turi tai padaryti. Civilinio kodekso 5.60str. 2d. reglamentuoja, kad esant testamentiniam įpėdiniui, bet nepadavus notarui pareiškimo, sužinojus apie skolas, jis gali arba jo atsisakyti arba pateikti notarui pareiškimą apie palikimo atsisakymą per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Kai, tuo tarpu, asmuo, paveldintis pagal įstatymą ir padavęs prašymą išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, to padaryti nebegali LR CK 5.52str. Šių normų kolizija įpėdinius pastato į nevienodą teisinę padėtį, todėl tai turėtų būti keistina, sudarant vienodas sąlygas įpėdiniams priimti ar atsisakyti palikimo. Tai galėtų būti padaroma nustatant tam tikrą datą po palikimo atsiradimo, tikslinga būtų baigiantis palikimo priėmimo terminui, kai notarui surinkus visus duomenis apie palikėjo turtą ir skolas įpėdiniams pas notarą būtų pateikiama informacija, kurią žinodamas įpėdinis pasirinktų paduoti pareiškimą priimti palikimą ar prašyti išduoti paveldėjimo teisės liudijimą ar ne.

Kitą vertus, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad vesdamas paveldėjimo bylą, notaras surenka duomenis tik apie palikėjo nekilnojamąjį turtą, kuris yra registruotas palikėjo vardu nekilnojamo turto registre ar pinigines lėšas banko sąskaitose. Apie kitų kilnojamų daiktų turinį bei jų vertę notaras nežino, išskyrus, jei yra sudarytas testamentas ir šie daiktai yra jame nurodyti. Notaras, skirtingai nei antstolis, nėra įpareigotas pats sudaryti viso palikimo turto apyrašą. Ką daryti, kitu atveju, įstatymų leidėjas nenurodo, tai nėra reglamentuota ir notarų veiklos poįstatyminiuose aktuose. Darytina prielaida, kad

⁴⁷ GRABLL, J.H. *The French civil code/Book III*, The Netherlands, 1995, p.141.

⁴⁸ HAYTON D. *European succession law*. Jordan, Great Britain p.36.,

įpėdiniai turėtų pateikti jiems žinomus daiktus, kuriuos iki mirties turėjo palikėjas, idant palikimas būtų teisingai padalintas tarp įpėdinių. O paaiškėjus apie turto nuslėpimą, kiti įpėdiniai turi teisę kreiptis į teismą dėl išreikalavimo, dėl neteisėto daikto užvaldymo ir apie tai pranešti notarui, kuris turėtų naujai atsiradusį turtą padalinti pagal paveldėjimo teisės normas.

Įpėdinis, pagal įstatymą ar testamentą, turi teisę per 3 mėn. nuo palikimo atsiradimo dienos atsisakyti palikimo (CK 5.60 str. 1 d.), tačiau neleidžiama atsisakyti nuo dalies ar su išlygomis viso palikimo, t.y. atsisakyti galima viso palikimo be jokių sąlygų. Įpėdinis, atsisakęs palikimo, paduoda pareiškimą palikimo vietos notarui.

LR CK 5.60str. 4 d. nurodoma kada įpėdinis nebeturi teisės atsisakyti palikimo. Tai:

- 1) įpėdinis, padavęs pareiškimą notarų biurui, kad palikimą priima ir prašo išduoti paveldėjimo teisės liudijimą į palikimą ar jo dalį;
- 2) įpėdinis, kreipėsi į teismą dėl palikimo apyrašo sudarymo.

Ankstesni įpėdinio veiksmai yra palikimo priėmimas – neatšaukiamas įpėdinio sandoris, kurio negaliojimą gali pripažinti tik teismas, o pats įpėdinis nebegali atsisakyti priimto palikimo ar jo dalies⁴⁹.

Kita vertus, reikėtų išanalizuoti palikimo atsisakymo institutą detaliau, kadangi kai kuriais atvejais susiduriama su tam tikra problematika. Kaip pavyzdys galėtų būti tokia situacija, kai antros eilės įpėdinis, žinodamas, kad jis yra vienintelis įpėdinis norintis priimti palikėjo turtą, bei, kad palikėjas nebuvo surašęs testamentą ir taip nurodęs konkrečius paveldėtojus bei žinodamas, kad be jo esant tos pačios eilės įpėdiniams, kurie tikrai, jo turimomis žiniomis, atsisako priimti palikimą, kreipiasi į notaro kontorą su pareiškimu priimti palikimą. Šiuo atveju, notaras, turėdamas informaciją, kad pretendentas nėra vienintelis įpėdinis, gali atsisakyti pradėti palikimo priėmimo bylą, motyvuodamas tuo, kad į palikėjo turtą per trijų mėnesių terminą gali pretenduoti aukštesnės eilės įpėdiniai pagal įstatymą. Taigi, šiuo atveju, tarsi preziumuojama, kad palikimą priimti suinteresuotas asmuo privalėtų gauti ar tai raštišką ir notaro patvirtintą atsisakymą priimti palikimą, arba pats į notarų kontorą atsivesti tuos asmenis, kurie turi teisę paveldėti turtą pirmiau nei pretendentas. Tik tuomet, notaras, objektyviai įvertinęs įpėdinių atsisakymus priimti palikimą, galėtų pradėti palikimo priėmimo procedūrą pretendento naudai. Visa tai sudaro tam tikras kliūtis pradėti valdyti, rūpintis palikėjo turtu per kuo trumpesnę terminą. Taip pat, nėra imperatyviai nurodyta, kad galimas įpėdinis, nesant testamentui privalėtų jo atsisakyti, tam tikra forma, kitų įpėdinių naudai.

⁴⁹ VILEITA, Alfonsas. *LR Civilinio kodekso komentaras. V knyga. Paveldėjimo teisė*. Justitia: Vilnius, 2003, Nr.5(47), p.27.

Taigi asmuo, norėdamas priimti palikimą, turėtų sulaukti kol pasibaigs palikimui priimti skirtas trijų mėnesių terminas ir tik tada notaras pradėtų procedūrą dėl palikimo priėmimo, remiantis LR CK 5.50 str. 4d. Šią nuostatą reikėtų keisti ir aiškiau reglamentuoti, kaip turėtų būti elgiamasi, kai vėlesnės eilės įpėdinis, žinodamas, kad aukštesnės eilės įpėdinių nėra, ar jie atsisako priimti palikimą, kad palikimas būtų priimtas per kuo įmanomai trumpesnį laiką ir turtas būtų apsaugotas ir būtų galima juo disponuoti.

Palikimo priėmimas, kreipiantis į notarą, dažnai praktikoje yra susijęs su palikėjo sudarytu testamentu, kurį pasirašo pats testatorius, kuris suvokia savo veiksmų reikšmę ir pasekmes (CK 5.15 str.). Pažymėtina, kad palikėjas, testamentu palikdamas po savo mirties visą savo turtą ar jo dalį (neišskiriant ir įprastinio namų apstatymo bei apyvokos reikmenų), gali palikti vienam ar keliems asmenims, kurie yra ar nėra įpėdiniai pagal įstatymą, taip pat valstybei, savivaldybei ar juridiniams asmenims.

Testamentai gali būti oficialieji, t.y. kai juos patvirtino, pareigūnai, nurodyti LR CK 5.28 str. ir asmeniniai testamentai, kuriuos pasirašo tik testatorius. Šis testamentas yra laikomas oficialiu testamentu, jeigu testatorius jį perdavė saugoti notarui ar Lietuvos Respublikos Konsuliniam pareigūnui užsienio valstybėje, jeigu buvo jo perdavimo metu išlaikytos visos sąlygos, numatytos LR CK 5.31 str. Reikėtų pabrėžti, kad oficialieji testamentai yra privalomai tvirtinami notaro⁵⁰, kitaip jie tampa asmeniniais.

Todėl, būtent notaro patvirtintu ir saugomu testamentu pagrindu po palikėjo mirties prasideda palikimo priėmimo procedūra, kai notaras, paskelbęs testamentu turinį įpėdiniams, pradeda palikimo priėmimo bylą. Šiuo atveju, asmuo, žinodamas apie jam priklausantį palikimą, taip pat turi teisę pasirinkti ar priimti palikimą, kreipiantis su pareiškimu į notarą, ar į teismą dėl turto apyrašo sudarymo, ar pradėdamas turtą faktiškai valdyti. Be abejo, sužinojęs apie jam paliktą turtą, įpėdinis gali jo atsisakyti, šiuo atveju, jis turi surašyti pareiškimą palikimo vietas notarui, kad jis žinodamas apie jam priklausantį palikimą, jo atsisako.

Būtent, su palikimo priėmimu kreipiantis į notarą, esant asmeniniam testamentui, gali kilti tam tikrų probleminių situacijų. Įstatymas nustato, kad asmeninis testamentas turi būti surašytas tik testatoriaus ranka ir jo paties pasirašytas. Kito asmens ranka surašytas, o testatoriaus pasirašytas testamentas negalioja. Asmeninis testamentas taip pat negali būti surašytas spausdinimo ar kompiuterine technika.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Justitia: Vilnius, 2001, p.171.

Antai, pareiškėja nurodė, kad mirė E. M, ši prieš mirtį, ligoninėje, išreiškė valią – padovanoti visą savo turtą pareiškėjai bei pasirūpinti laidotuvėmis jos mirties atveju. Ji diktavo tekstą, o pareiškėja rašė. Pareiškėjos manymu, ji surašiusi dovanojimą, kuriuo išreiškė savo valią padovanodama jai visą savo turtą už priežiūrą, bei išreiškusi savo valią pasirūpinti jos laidotuvėmis, faktiškai surašė testamentą. Pareiškėja įstatymo nustatyta tvarka ir terminais kreipėsi į Ukmergės rajonų notarų biurą dėl palikimo priėmimo, tačiau jai buvo nurodyta kreiptis į teismą.

Lietuvos Aukščiausiasis teismas suformulavo šio teisinio instituto praktiką, nustatydamas, kad "Asmeninis testamentas – tai testatoriaus ranka surašytas testamentas, kuriame nurodyta testatoriaus vardas, pavardė, testamento sudarymo data (metai, mėnuo, diena), vieta ir kuris išreiškia testatoriaus valią ir yra jo pasirašytas (CK 5.30 str. 1 d.). Testamentas surašytas ne testatorės ranka neatitinka CK 5.30 str. keliamų reikalavimų. Teisėjų kolegija konstatavo, kad CK 5.30 straipsnio 1 dalis reglamentuoja asmeninio testamento formą ir surašymo būdą, t. y. nustato privalomus tokio testamento rekvizitus bei jo techninį atlikimą. Aiškinant CK 5.30 straipsnio 1 dalį, būtina pažymėti, kad asmeninis testamentas negali būti surašytas spausdinimo ar kompiuterine technika. Asmeninis testamentas, pagal minėto įstatymo reikalavimą, turi būti surašytas tik testatoriaus ranka ir jo pasirašytas"⁵¹. Šiuo atveju, notaro atsisakymas išduoti paveldėjimo teisės liudijimą buvo teisėtas ir pagrįstas, kadangi notaras teisingai įvertino tą faktą, kad testamentas buvo surašytas pažeidžiant reglamentuotas jo sudarymo ir pripažinimo galiojančiu taisykles. Tai yra, nebuvo surašytas testatoriaus ranka ir jo pačio pasirašytas. Taigi, ši norma negali būti aiškinama plečiamai, o tiesiogiai ir imperatyviai turi atitikti CK 5.30 straipsnio keliamus reikalavimus.

Būtina pažymėti, kad notarai, konsuliniai pareigūnai ar teismai per 3 darbo dienas, šiuo atveju, privalo pranešti Centrinei hipotekos įstaigai apie priimtus saugoti ar panaikintus testamentus, ar dokumentus. Tai yra reikalinga ir būtina tam, kad apsaugotų testatoriaus išreikštą valią testamente, kartu apsaugomi ir galimi įpėdinių teisėti interesai, kad testamentu paliktas turtas galėtų būti paveldimas tik tam tikriems asmenims, o ne pagal įstatymą. Kita vertus, įregistravimas registre apsaugo patį testatoriaus paliktą turtą, nes pats testamento užfiksavimas ir surašymas nepalieka turto be šeimininko po jo mirties, o pereina teisė, bet ne pareiga priėmus palikimą tapti jo savininku. Mirus testatoriui, privaloma testamentų registravimo sistema leidžia tiksliai nustatyti testamento sudarymo faktą ir jo vietą, o notaras, vedantis paveldėjimo bylą, visais atvejais bus

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis Teismų praktika. Vilnius, 2004. Nr. 21. p. 271.

informuotas apie esamus testamentus arba jų nebuvimą ir, tokiu būdu, užtikrins testatoriaus valios vykdymą⁵².

Tuo atveju, kai testamentas yra saugomas daugiau kaip 30 metų, sauganti testamentą įstaiga privalo jai prieinamomis priemonėmis patikrinti ar testatorius dar yra gyvas. Jeigu paaiškėja, kad testatorius jau yra miręs, testamento vokas yra atplėšiamas ir jo turinys paskelbiamas asmenims, kurie yra suinteresuoti palikimo priėmimu.

Sutinkamai su LR CK 5.33 str. 2 d., notaras, paskelbęs testamentą, privalo imtis priemonių nustatyti, įpėdinių ar kitų asmenų, kurie nedalyvavo paskelbiant testamentą, gyvenamąją vietą. Bei įpėdinį, kreditorių, kiek įmanoma greičiau, informuoti apie testamento turinį. Šiuo atveju, įpėdiniai greičiausiai sužino apie jiems paliktą palikimą bei, kas svarbiausia, sužino jo turinį, turto paskirstymą, palikėjo nustatytą testamentinę išskirtinę ir kitas su palikimo priėmimu susijusias svarbias aplinkybes⁵³.

Įpėdiniai, sužinoję, kad testatorius testamentu palieka tik dalį savo turto, likusią, testamentu nepaskirta, turto dalį ar turtą paveldi pagal įstatymus, t.y. pagal CK 5.11 – 5.14 str. nuostatas, taigi, nepaskirtą pagal testamentą palikimo dalį, gali paveldėti įpėdiniai dviem pagrindais - pagal testamentą ir pagal įstatymą, jeigu testamentas nėra nugincytas teismine tvarka (CK 5.17 str.). Be to, LR CK 5.35 str. yra nustatyta, kad testatorius turi teisę savo sudarytą testamentą bet kada pakeisti, papildyti ar jį panaikinti bei sudaryti naują testamentą.

Vėliau sudarytas testamentas panaikina visą pirmesnę testamentą ar tą jo dalį, kuris prieštarauja naujai sudarytam testamentui (CK 5.35 str. 2 d.).

Šio įstatymo nuostata dažnai aiškinama ir suprantama skirtingai. Antrojo testamento sudarymas dar automatiškai nepanaikina pirmojo. Gali būti sudaryti keli skirtingi testamentai, surašyti įvairiu laiku, pavyzdžiui, pirmuoju testamentu automobilis paliekamas sūnui, antruoju testamentu butas – dukrai, o trečiuoju pianinas – broliui. Visi šie testamentai galioja ir turi būti vykdomi, kaip neprieštaraujantys vienas kitam.

Galima ir kita situacija. Pirmuoju testamentu testatorius visą savo turtą paliko dukrai, o vėlesniu testamentu – automobilį paliko sūnui (dalį savo turto). Šiuo atveju, pirmasis testamentas galios tiek, kiek jam neprieštarauja antrasis, t.y. sūnus paveldės automobilį, o duktė – visą kitą turtą.

⁵² SIPAVIČIENE, Romutė. *Testamentas – ar visada aišku ir nedviprasmiška?* / Notariatas, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007, p.49.

⁵³ VILEITA, Alfonsas. *LR Civilinio kodekso komentaras. V knyga. Paveldėjimo teisė*. Justitia: Vilnius, 2003, Nr.6(48), p.33.

Tačiau, jeigu testatorius pirmuoju testamentu visą savo turtą, iš ko jis besusidėtų, paliko Petraičiui, tai antruoju testamentu paliktas visas turtas Jonaičiui ir bus paveldėtas Jonaičio.

Kuris testamentas galioja, paprastai nustato notaras, vadovaudamasis jau minėtais kriterijais. Tačiau, vėlesniame testamente arba atskirame jo pareiškime, testatoriui nurodžius notarui, kad visus ankstesnius testamentus jis panaikina, šie testamentai laikomi negaliojančiais ir nevykdomi.

Antai, A.G. kreipėsi į Mažeikių rajono apylinkės teismą LR CPK 289 str. tvarka su skundu, prašydamas panaikinti notarės nutarimą atsisakyti jam išduoti paveldėjimo pagal testamentą teisės liudijimą į dalį buto. Nurodė, kad šį butą testamentu testatorius paliko jam. Po testatoriaus mirties, jis kreipėsi į palikimo atsiradimo vietos notarų biurą ir jam buvo paaiškinta, kad testamentas yra pakeistas ir antruoju testamentu šis butas yra lygiomis dalimis paliktas V. B. ir F.B, kuris palikimo atsiradimo diena jau buvo miręs ir todėl negalėjo pagal testamentą palikimo dalį priimti. Laikė, kad pagal pirminį testamentą šią palikimo dalį paveldėjo, nes pradėjo faktiškai jį valdyti ir naudotis.

Mažeikių rajono apylinkės teismas 2006-01-04 nustatęs, kad pagal antrąjį testamentą palikimo nepriėmė, nes palikimo atsiradimo metu jau buvo miręs, skundą patenkino ir įpareigojo notarą išduoti pareiškėjui paveldėjimo teisės liudijimą⁵⁴. Remiantis šia teismo nuostata, net ir esant testamentų pakeitimams, įpėdinis tinkamai įgyvendinęs savo teisę į palikimą, o pagal vėlesnį testamentą įpėdiniui jo nepriėmus, jis laikomas tinkamu įpėdiniu į palikimo dalį.

Taigi, prieš notarui išduodant ar atsisakant išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, įpėdiniam yra būtina nustatyti visas faktines ir juridines aplinkybes, susijusias su įpėdiniu ir palikėju.

Sutinkamai su LR CK 5.67 str., paveldėjimo teisės liudijimus, esant įstatyme nurodytoms sąlygoms, notaras privalo išduoti. Paveldėjimo teisės liudijimas yra išduodamas tuomet, kai sueina terminas, per kurį palikimas turi būti priimtas. Paprastai tai yra daroma praėjus 3 mėn. nuo palikėjo mirties (LR CK 5.67str. 1d.). Esant aplinkybėms, dėl kurių notaras atsisako išduoti paveldėjimo liudijimą, ginčas sprendžiamas teismine tvarka⁵⁵.

Paveldėjimo teisės liudijimų išdavimo tvarką įpėdiniam pagal įstatymą ar testamentą reglamentuoja LR CK normos bei Notariato įstatymas.

⁵⁴ Mažeikių rajono apylinkės teismo civilinė byla. Neskelbta bylos medžiaga. Nr. 2-16-3/2006.

⁵⁵ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3)*, Justitia, nr.6 (48), Vilnius, 2003, p.32.

Paveldėjimo teisės liudijimas yra valstybės nustatytos formos dokumentas, kuris patvirtina, kad įpėdinis priėmė palikimą ir įgijo nuosavybės teisę į paveldėtą turtą. Šis notaro išduotas oficialus dokumentas yra teisinis pagrindas įregistruoti daiktinę teisę į paveldėtą nekilnojamąjį turtą. Reikia pažymėti, kad įpėdinis šias teises įgyja ne nuo liudijimo gavimo dienos, o nuo palikimo atsiradimo momento⁵⁶. Testamentinis ar įstatyminis įpėdinis turi teisę prašyti palikimo atsiradimo vietos notarą išduoti paveldėjimo teisės liudijimą (LR CK 5.66). Tai gali būti tiek civiliniai, tiek ir juridiniai asmenys, tame tarpe ir valstybė ar savivaldybės. Jei yra keletas įpėdinių tai jie turi teisę gauti bendrą arba kiekvienas atskirą paveldėjimo teisės liudijimą. Tai priklauso nuo įpėdinių valios, kadangi LR CK nereikalauja, kad pradėdamas disponuoti palikėjo turtu, po palikimui priimti termino pasibaigimo, įpėdinis privalėtų prieš tai išsiimti paveldėjimo teisės liudijimą.

Prieš išduodant paveldėjimo teisės liudijimą notaras iš įpėdinio išsireikalauja dokumentus įrodančius įpėdinio teisę į palikimą ir į tai, kad jis palikimą priėmė. Tai turėtų būti įpėdinio asmens dokumentai, dokumentai įrodantys įpėdinio ryšį su palikėju, palikėjo mirties liudijimas. Jei įpėdinis paveldi pagal testamentą, notaras privalo nustatyti testamentą turinį, palikimo atsiradimo vietą, laiką, įpėdinių skaičių, nustato privalomąją dalį ir kitas svarbias aplinkybes⁵⁷. Būtina pažymėti, kad notaras privalo gauti visus reikalingus dokumentus tam, kad jis galėtų išduoti paveldėjimo teisės liudijimą. Jei įpėdinis visų reikalingų dokumentų nepateikia, ar notaras nustato, kad jis neturi teisės gauti liudijimo, tai notaras surašo motyvuotą atsisakymą išduoti paveldėjimo teisės liudijimą. Tokį atsisakymą įpėdinis gali skųsti palikimo vietos apylinkės teismui per LR CPK 512str. nustatytą terminą, kuris sudaro trisdešimt dienų po notaro priimto sprendimo. Teismas kiekvienu atveju atskirai įvertina notaro priimto sprendimo pagrįstumą ir teisėtumą. Kaip pavyzdį galima nurodyti konkrečią bylą. Štai pareiškėja skundėsi, kad notarė neišduoda jai paveldėjimo pagal įstatymą teisės liudijimo ir kompensaciją už žemę, ir prašė atstatyti dėl svarbios priežasties praleistą skundo padavimo terminą ir įpareigoti notarę išduoti paveldėjimo teisės liudijimą ir jau minėtą kompensaciją. Pareiškėja teigia, kad atsisakymo atlikti notarinį veiksma iš notarės negavo, kadangi atlikti notarinį veiksma notarė žada, tačiau to nedaro, todėl mano, jog jei skundo padavimo terminą ir praleido, tai tik dėl paminėtų svarbių priežasčių bei senatvės ir pablogėjusios sveikatos. Šiaulių miesto apylinkės teismas konstatavo, kad notarė nepagrįstai į paveldėjimo teisės liudijimą neįtraukė viso paliekamo turto, bei konstatavo,

⁵⁶ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3)*, Justitia, nr.5 (47), Vilnius, 2003, p.27.

⁵⁷ VILEITA, Alfonsas. Ten pat. P.32-33.

kad terminas apskūsti notaro sprendimą buvo praleistas dėl minėtų svarbių priežasčių, todėl ieškovės reikalavimas buvo tenkintas. Kartu teismas įpareigojo notarą išduoti paveldėjimo teisės liudijimą⁵⁸. Tad, notarui neišduodant paveldėjimo liudijimo, galima nustatyta LR CPK tvarka kreiptis į teismą, kuris, nustatęs, kad buvo pažeisti atitinkami įstatymai, gali įpareigoti notarą jį išduoti bei atstatyti praleistus terminus notaro sprendimams apskūsti. Kiekvienu atveju teismas privalo įsigilinti į bylos aplinkybes bei nustatyti ar terminai buvo praleisti dėl svarbių priežasčių bei įvertinti palikimo teisės liudijimo išdavimo aplinkybes.

Paveldėjimo teisės liudijimas gali būti išduodamas suėjus 3 mėn. terminui palikimui priimti po palikimo atsiradimo dienos bei jei įpėdinis yra pateikęs visus notarui reikalingus dokumentus ir kitus įrodymus reikalingus palikimo priėmimo faktui įrodyti.

Lietuvos Civilinis Kodeksas nustato, kad tik fiziniam asmeniui gali būti išduodamas paveldėjimo teisės liudijimas jam prašant, bei notarui įsitikinus, kad be prašymo pateikusių įpėdinių nėra kitų įpėdinių (LR CK 5.67 str. 1 d). Prieš išduodant liudijimą, notaras turėtų surinkti duomenis, kad tikrai be prašymus pateikusių asmenų nėra kitų pretendentų į palikimą. Tai jis turėtų padaryti apklausdamas artimuosius, civilinės metrikacijos duomenų bazes ir kitais būdais. Tik įsitikinęs, kad nėra kitų pretendentų, notaras turi teisę, bet ne pareigą išduoti paveldėjimo teisės liudijimą⁵⁹. Kita vertus, juridinis asmuo, valstybė ar savivaldybė neturi teisės anksčiau išsiimti paveldėjimo teisės liudijimo, nes minėtame straipsnyje yra imperatyviai nurodyta, kad anksčiau nei sueis trijų mėnesių terminas palikimui priimti palikimo teisės liudijimas gali būti išduodamas tik fiziniam asmeniui.

Notaro išduotas paveldėjimo teisės liudijimas galioja visą laiką po jo išdavimo. Šio dokumento vienasmeniškai notaras negali pakeisti ar papildyti bei atšaukti. Tai gali padaryti tik palikimo vietos atsiradimo apylinkės teismas.

LR CK 5.8 str. nustato, kad paveldėjimo ginčijimo teisę turi tik tam tikras subjektų ratas, bei jam nustatytas vienerių metų ieškinio senaties terminas, skaičiuojamas nuo palikimo atsiradimo dienos arba nuo tada, kai asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti, kad palikimą priėmė kitas asmuo. Tai patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo nuostata, kad "asmuo, pretenduojantis į palikimą, gali pareikšti ieškinį palikimą priėmusiam asmeniui per vienerius metus nuo palikimo atsiradimo dienos arba nuo tos dienos, kai sužinojo ar turėjo sužinoti apie tai, kad palikimą priėmė kitas asmuo"⁶⁰. Taigi, remiantis šiuo straipsniu, palikimo priėmimo teisėtumą gali ginčyti tik teisėtas įpėdinis pagal

⁵⁸ Šiaulių miesto apylinkės teismo civilinė byla. Neskelbta bylos medžiaga Nr.25-61 – 45/2006.

⁵⁹ VILEITA, Alfonsas. Ten pat. p.35.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-152/2006, kat. 34.5; 34.6.(S).

įstatymą arba testamentą. Asmuo, šiuo atveju, gali būti tiek fizinis, tiek ir juridinis. Būtina sąlyga, kad jis būtų teisėtas įpėdinis. Teismui, nustatius, kad pareiškėjas neatitinka minėtų kriterijų, byla turėtų būti nutraukta. Pažymėtina, kad teismui nustatius, kad asmuo, pretenduojantis į palikimą, turi teisę į palikimą, o priėmęs palikimą asmuo – ne, teismas iš esmės išsprendžia šį ginčą⁶¹. T.y. laikoma, kad palikimą ginčijęs asmuo priėmė palikimą (tai, kad ginčijo palikimo priėmimą yra jo valios išraiška, kad jis siekė palikimą priimti). Tokiu atveju, nebereikia kreiptis nei į notarą nei į teismą dėl turto apyrašo sudarymo. Teismas, priėmęs sprendimą, išsiunčia notarui sprendimą vykdymui ir notaras privalo įtraukti naująjį įpėdinį į paveldėtojų sąrašą, nurodyti jo dalį iš palikimo, jam pareikalavus išduoti paveldėjimo teisės liudijimą.

Paveldėjimą užginčijus teisme, ir jam priėmus vieną ar kitą sprendimą, atsiranda teisinės pasekmės, kurias privalu aptarti. LR CK 5.9 str. nustato, kad jei teismas nustato, kad pretendentas užginčijęs paveldėjimo priėmimą yra teisingas, tai kitas asmuo laikomas nepriėmusiu palikimo. Palikimas vėl laikomas laisvu ir jam priimti vėl skiriamas trijų mėnesių terminas, per kurį teisėti įpėdiniai turi teisę išreikšti savo valią dėl palikimo priėmimo ar atsisakymo nuo jo. Išskyrus tą įpėdinį, kuris pareiškė ieškinį dėl teisės paveldėti. Tik tuo atveju, kai jis ginčijo paveldėjimo priėmimą kitų įpėdinių naudai.

Įpėdiniais pereina ne tik palikimo atsiradimo metu buvęs turtas, bet ir visas kitas turtas, esantis palikimo priėmimo po teismo sprendimo metu. Būtina pažymėti, kad tariamas įpėdinis priėmęs palikimą, teismui nustatius, kad jis buvo nesąžiningas (žinojo ir suvokė, kad neturi teisės paveldėti, tačiau kreipėsi ar į notarą, ar į teismą dėl turto aprašo sudarymo), teisėtiems įpėdiniais privalo atlyginti visus dėl jo veiksmų padarytus nuostolius ir žalą, sumokėti penkių procentų metines palūkanas⁶². Kitu atveju, jei nustatyta, kad tariamas įpėdinis buvo sąžiningas, jis privalo atsakyti teisėtiems įpėdiniais tik dėl tyčinio ar dėl didelio neatsargumo turto sužalojimo ar praradimo.

Visi kiti ginčai, iškilę tarp naujų įpėdinių po paveldėjimo užginčijimo ir neteisėto palikimą priėmusio įpėdinio, yra sprendžiami teisme, įstatymo numatyta tvarka, pateikiant ieškinius su atitinkamais reikalavimais.

Nagrinėjant palikimo priėmimo, kreipiantis į notarą, priėmimo procedūrą, reikėtų atkreipti dėmesį ir į testamentą vykdytoją.

Testamentą vykdo įpėdinis arba testatoriaus (paskirtas testamentą vykdytojas) arba teismo paskirtas palikimo administratorius (CK 5.37 str. 1 d.). Iš LR CK 5.38 str.

⁶¹ VILEITA, Alfonsas., *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3)*, Justitia, Nr.1-2 (3-44), Vilnius, 2003, p.25.

⁶² VILEITA, Alfonsas., *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3)*, Justitia, Nr.1-2 (3-44), Vilnius, 2003, p.25.

pateikiamo pavyzdinio testamento teisių ir pareigų sąrašo matyti, kad testamento vykdymas savo teisine prigimtimi yra kito asmens turto administravimas, kuris yra reglamentuotas LR CK Ketvirtosios knygos XIV skyriuje⁶³. Kadangi testamento vykdytojas, kaip ir svetimo turto administratorius atlieka visus veiksmus, reikalingus testamentui vykdyti ar svetimam turtui administruoti išvardytus (LR CK 5.38 analogiškai kaip ir Ketvirtojoje civilinio kodekso knygoje, t.y. turi adekvačias teise ir pareigas. Taigi, testamento vykdytojas privalo atlikti visas įpėdinio funkcijas – valdo palikimą, sudaro palikimo apyrašą, atitinkantį CK 4.245 str. 2 dalį, išmoka palikėjo skolas, išieško palikėjo skolininkų skolas, teikia išlaikytiniams priklausantį išlaikymą, ieško įpėdinių, aiškinasi ar jie priima palikimą, ar ne. Testamentas, jo vykdytojui, yra tarsi veiklos instrukcija, todėl testatoriaus nurodymų, išreikštų testamente, negali keisti nei testamento vykdytojas, nei įpėdiniai. Visais kitais klausimais vykdytojas turi tartis su įpėdiniais ir gauti jų sutikimą. Visi ginčai tarp testamento vykdytojo ir įpėdinių, pagal suinteresuoto asmens pareiškimą, nagrinėjami palikimo buvimo vietos apylinkės teisme (CK 5.38 str. 1 d.).

Testamento vykdytojas testamentą vykdo ne tik įpėdinių, bet ir palikėjų kreditorių ar kitų testamente nustatytų asmenų interesais. Todėl įpėdiniai neturėtų teisės kištis į vykdytojo veiklą, nes jų nurodymai nėra privalomi testamento vykdytojui.

Testamento vykdytoju, kurį paskiria testatorius, gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo. Testamente turi būti nurodyti tokių asmenų pavadinimai, kodai, adresai. Būtina pažymėti, kad testamento vykdytojais gali būti tik visiškai veiksniūs asmenys. Paprastai testamento vykdytoju skiriami juridiniai asmenys, kurie yra susiję su testatoriumi bei jo veikla – vaikų namai, globos namai, kūrybinės sąjungos, muziejai, leidėjai, asociacijos ir pan. Testamento vykdytojas turi duoti savo sutikimą vykdyti testamentą⁶⁴. Šis sutikimas gali būti įrašytas į testamentą bei vykdytojo pasirašytas kartu su testatoriumi arba prie testamento pridėtas notaro patvirtintas atskiras sutikimas. Notaras, patvirtindamas testamente vykdytojo skyrimą, turėtų šį sandorį tvirtinti tik tada, kai vykdytojo teisės ir pareigos yra aiškiai suformuluotos⁶⁵. Tik tokiu atveju, testamento vykdymas bus aiškus ir sklandus. Tad testatoriui, siekiančiam paskirti testamento vykdytoją, bet nežinančiam viso savo turto apimties, skolų, kaip jį reikėtų administruoti po palikėjo mirties, sudarant testamentą reikėtų nurodyti, kad testamento vykdytojas palikimą valdys remianti

⁶³ SIPAVIČIENĖ, Romutė. *Testamentas – ar visada aišku ir nedviprasmiška* / Notariatas, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007, p.48.

⁶⁴ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2)*, Justitia, Nr.3-4 (45-46), Vilnius, 2003, p.44.

⁶⁵ SIPAVIČIENĖ, Romutė. *Testamentas – ar visada aišku ir nedviprasmiška* / Notariatas, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007, p.48

bendromis teisėmis ir pareigomis, kurios yra nustatytos Civilinio Kodekso normose, reglamentuojančiose paprastąjį arba visišką kito asmens turto administravimą.

Kyla natūralus klausimas, ar testamentą vykdytoju gali būti paskirtas nepilnametis asmuo? Remiantis testamentą vykdytoju įstatymo keliamu reikalavimu, vykdytoju gali būti tik veiksnius asmuo, o remiantis LR CK 2.25 str. 1d. veiksniu asmeniu tampama sulaukus pilnametystės – aštuoniolikos metų arba emancipuotas asmuo LR CK 2.25 str. 2d. Tačiau įvertinus tai, kad testatoriaus laisva valia turi teisę paskirti ir tokį asmenį, tokio asmens paskyrimas vykdytoju leidžiamas notarui įsitikinus, kad yra nepilnamečio asmens tėvų ar rūpintojų, tinkamai informintas sutikimas (teismo leidimas) notaras gali patvirtinti tokį testamentą ir vykdytojo sutikimą. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad palikimas gali atsirasti anksčiau nei asmuo taps pilnamečiu, notaras turėtų pasiūlyti testatoriui paskirti antrinį testamentą vykdytoją (atitinkantį įstatymo keliamus reikalavimus) iki to momento, kol priminis vykdytojas taps pilnamečiu ir visiškai veiksniu asmeniu⁶⁶.

Pažymėtina, kad toks testamentą vykdytojas negali atsisakyti savo, kaip testamentą vykdytojo pareigų be svarbių priežasčių. Tokios svarbios priežastys gali būti sunki liga, gyvenamosios vietos pakeitimas, veiksnio sumažėjimas ir pan.⁶⁷. Apie šį atsisakymą jis privalo pareiškimu pranešti palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismui, prašydamas paskirti palikimo administratorių. Šito nepadaręs jis, kaip asmuo, pažeidęs įstatymo nustatytą pareigą, privalo atlyginti žalą, atsiradusią dėl jo neteisėtų veiksmų pagal LR CK 6.263 str. 1, 2 dalis. Testamentą vykdytoju negali būti asmuo, kuris pasirašė testamentą už testatorių (CK 5.37 str. 4 d.).

LR CK 5.65 str. nurodo, kad tuo atveju, kai į palikimą įeina turtas, kurį reikia tvarkyti (individuali įmonė, ūkininko ūkis, vertybiniai popieriai ir pan.), tačiau to negali atlikti dėl svarbių priežasčių, testamentinis vykdytojas, įpėdinis arba jei palikėjo kreditoriai pareiškia teisme ieškinį prieš įpėdiniams priimant palikimą, teismas skiria tokio palikimo administratorių, kuris turi visas testamentą vykdytojo teises ir pareigas, numatytas CK 5.38 str. Būtina pažymėti, kad teismo paskirto administratoriaus veiklą bei teises reglamentuoja ir LR CK 4.236 str. – 4.252 str. nuostatos.

Turto administratorius turi teisę gauti atlyginimą už atliktus veiksmus. Šio atlyginimo dydį nustato teismas, atsižvelgdamas į administratoriaus teikiamų paslaugas rinkos kainomis. Ši bendra suma atitinkamai sumažina palikimo dydį. Todėl, jeigu palikimas yra

⁶⁶ SIPAVIČIENĖ, Romutė. Ten pat, p.48.

⁶⁷ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2)*, Justitia, Nr.3-4 (45-46), Vilnius, 2003, p.44.

nedidelis, teismas, įvertinęs visas faktines aplinkybes, turėtų neskirti palikimo administratoriaus, nes tuo atveju gali nieko nebelikti ne tik kreditoriams, bet ir įpėdiniams.

Jeigu testamentą vykdytojas piktnaudžiauja savo teisėmis, neatlieka savo pareigų, tai teik įpėdiniai, tiek ir kiti suinteresuoti asmenys gali kreiptis į teismą, reikalaudami, kad testamentą vykdytojas tinkamai atliktų savo pareigas arba pareikšti reikalavimą jį nušalinti nuo testamentą vykdytojo pareigų ir jį pakeisti kitu (CK 5.42 str.).

LR CK 5.38 str. 5 dalis nurodo, kad testamentą vykdytojo išlaidos padengiamos iš paveldimo turto. Tai reiškia, kad testamentą vykdytojui iš paveldėtojų atlyginamos ne bet kurios, o tik realiai turėtos išlaidos. Tai gali būti vykdytojo išlaidos, būtinos tinkamam palikimui išsaugoti. Kaip antai, sutartys su apsaugos firmomis ar įmonėmis, sargų samdymas ar sutartys su įmonėmis, kurios teikia paslaugą, turto valdymo išlaidos – mokesčiai už komunalines paslaugas, nuomą, išlaidas, susijusias su gyvulių išlaikymu, avarinio daikto būtinu remontu, apyrašo sudarymu ir panašiai, jeigu tokias išlaidas padengė iš savo lėšų testamentą vykdytojas ir šios lėšos buvo būtinos, vykdytojas testamentinį nurodymą⁶⁸.

Pažymėtina, kad testamentą vykdytojas neturėtų teisės reikalauti iš įpėdinių atlyginimo už darbą vykdytojas testamentą, jeigu tokio atlyginimo gavimo nenustatė testatorius (CK 5.37 str. 6 d.). Tai yra, jei testamentą įpėdinis prisiėmė tas teises ir pareigas, kurias jam testamente nustatė palikėjas, jis savo sutikimą išreiškė aiškiai, ar pateikdamas pareiškimą notarui, ar pasirašydamas sutinkantis būti vykdytoju testamente, savo pareigą privalo vykdyti iki galo. Kadangi, kaip buvo anksčiau minėta, testamentą vykdytojas gali atsisakyti nuo testamentą vykdyto tik turėdamas labai svarias priežastis. Darytina išvada, kad testamentą vykdytoju gali būti toks asmuo, kuris turi galimybę ir patirtį susijusią su jam priskirto testamentą vykdyto.

Testatorius, testamentą vykdytojas su sutikimu gali paskirti ir kelis testamentą vykdytojus, nurodant jų pareigas konkrečiai tam tikriems veiksams pagal testamentą įvykdymui ar jų nenurodant. Jeigu testatorius nėra nurodęs testamentą vykdytojams konkretaus patvarkymo, tai šie vykdytojai testamentą vykdo visi bendrai ir atsako už žalą, padarytą dėl jų neteisėtų veiksmų, taip pat solidariai kiekvienas atskiras teismo vykdytojas pagal testamentą gavęs nurodymą atlikti konkretų veiksą, atsako individualiai įpėdiniams už žalą padarytą įpėdiniams tik susijusį su šiuo veiksmu⁶⁹.

⁶⁸ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2)*, Justitia, Nr.3-4 (45-46), Vilnius, 2003, p.46.

⁶⁹ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2)*, Justitia, Nr.3-4 (45-46), Vilnius, 2003, p.46.

Palikimo priėmimas, paduodant pareiškimą palikimo vietos notarui, yra palyginus paprastas ir jau bemaž šimtą ir daugiau metų naudojamas veiksmas palikimo priėmimo. Ši procedūra, kaip vienas iš palikimo priėmimo būdų yra naudojama daugumoje valstybių teisėje, kai kuriais atvejais vietoje notaro, turinčio teisę išduoti paveldėjimo liudijimą įstatymuose yra nurodyti kiti valstybės pareigūnai, kuriems teisės normomis yra nustatyta teisė įforminti paveldėjimo priėmimą. Visgi, absoliučioje daugumoje valstybių yra naudojamas notariato institutas palikimui priimti.

Notaras, priimdamas pareiškimą dėl palikimo priėmimo, turėtų informuoti įpėdinį apie jo teises ir pareigas susijusias su paveldimu turtu, o ypač su galimai ateityje pareikštais kreditoriniais reikalavimais ir atsakomybės apimtimi. Tai reikėtų daryti, atsižvelgiant į tai, kad pasekmės gali būti skaudžios ir prarastas visas turtas esantis palikimo priėmėjo nuosavybėje. Be to, įpėdiniui turėtų būti išaiškinta, kad nuo to momento, kai pareiškimas priimti palikimą yra užregistruotas notaro kontoroje, įpėdinis praranda teisę jo atsisakyti, nors per palikimo priėmimo trijų mėnesių terminą jis gali sužinoti informaciją apie palikėjo skolinius įsipareigojimus.

Todėl svarstytinas klausimas, ar nevertėtų esant tam tikroms abejonėms apie palikėją kaip asmenį, jo elgesį su turtu, jo ūkinę veiklą ar kitus turtinius santykius, kuriuos galėjo turėti prieš mirtį palikimą priimti mažiau pavojingu (turtiniu požymiu) būdu – pagal teismo antstolio sudarytą turto apyrašą.

Nepaisant tų aplinkybių, kad apie palikimą įpėdinis sužinojo notaro kontoroje, ar testamentą paskelbimo metu, ar paveldint pagal įstatymą įpėdiniui turėtų būti pasiūlyta kreiptis į teismą dėl paveldimo turto apyrašo sudarymo, taip apsaugant įpėdinio asmeninį turtą, nes šiuo atveju už palikėjo skolas atsakoma tik paveldėto turto tikraja verte.

Tačiau, esant tokioms prielaidoms, kyla natūralus klausimas, ar palikimo priėmimas, kreipiantis į notarą pagal dabartinius galiojančius teisės aktus, išlieka efektyvus. Nes, praktikoje įpėdiniai, paveldintys turtą pagal įstatymą, dažniausiai nežino apie palikėjo skolinius įsipareigojimus, todėl saugodami savo turtą nuo neigiamų padarinių, palikimą priimti turėtų tik pagal teismo sudarytą apyrašą. Taigi, šiuo atveju, notaro vaidmuo palikimo priėmimo procedūroje susilpnėja. Jo funkcijos, ilgainiui, gali apsiriboti tik testamentu patvirtinimu, jo paskelbimu, paveldėjimo bylos vedimu, kreditorių reikalavimų priėmimu, teismo sprendimų vykdymu, išduodant palikimo teisės liudijimus bei paskirstant turtą tarp palikėjų. Palikimą priimti, kreipiantis į notarą, turėtų tik tas asmuo, kuris žino apie galimas palikėjo skolas ir jo turto vertę.

Nepaisant aukščiau išsakytų abejonų, palikimo priėmimas, kreipiantis su pareiškimu į notarą, ir toliau išliks populiariausias palikimo priėmimo būdas visuomenėje. Visų

pirma, dėl tų priežasčių, kad jis yra žinomas ir naudojamas daugiau nei šimtas metų ir visuomenė yra prie jo įpratusi. Kita vertus, kiti palikimo priėmimo būdai yra mažiau žinomi, tuo pačiu ir mažiau naudojami. Įstatymų leidėjas, perduodamas palikimo priėmimo funkciją teismui kaip novaciją Civiliniame Kodekse, kai yra sudaromas paveldimo turto apyrašas ir už palikėjo skolas kreditoriams atsakoma tik paveldėto turto verte, gal ir tikėjosi, kad asmenys pasirinks būtent šį būdą, tačiau praktikoje tai yra labai reti atvejai. Teismo apyrašo paveldimam turtui sudarymas naudojamas išskirtinai tik tada, kai apie palikėją ir jo skolas yra mažai žinoma, arba įpėdiniai yra nepilnamečiai ar jiems skirta globa. Tuomet yra pasiūloma, o tiksliau nurodoma, kad palikimą, šių subjektų interesais, galima priimti arba atsisakyti nuo jo tik gavus teismo leidimą. Be to, reikėtų pabrėžti, kad ir šią informaciją asmenys būtent ir gauna notarų kontoroje, kadangi įpėdiniai, absoliučia dauguma atveju, norėdami priimti palikimą būtent ir pasirenka notarų kontorą.

Šis būdas išlieka populiarus ir dėl to, kad įpėdiniai, dažniausiai pakankamai gerai būna susipažinę su palikėjo finansiniais įsipareigojimais ir turtu, siekia priimti palikimą per kuo trumpiausią, paprasčiausią palikimo priėmimo būdą, kas, šiuo atveju, reiškia kreipimąsi į notarą. Nes būtent notarų kontoroje palikėjas gauna dažniausiai išsamią informaciją apie savo teises, pareigas ir atsakomybę, susijusią su palikimo priėmimu. Būtent notaras konsultuoja įpėdinį palikimo priėmimo klausimais, ko nėra gaunama iš kitų palikimo priėmimo būdų: teismo prašant sudaryti turto apyrašą bei pradėjus turtą valdyti faktiniu būdu.

2.2. Subjektų, priimančių palikimą kreipiantis į notarą, teisių ir pareigų santykis

Visų pirma reikėtų pažymėti, kad teisę kreiptis su pareiškimu priimti palikimą į palikimo vietą turi kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo, pretenduojantis į palikėjo turtą. Žinoma, turima omenyje, kad tai yra teisėtas įpėdinis, nes kaip numato įstatymas, notarui nustačius, kad asmuo neturi teisės į palikimo objektą jis praranda teisę į palikimo objektą. Asmuo, sužinojęs apie palikimą, turi teisę, bet ne pareigą kreiptis į palikimo atsiradimo vietos notarą su pareiškimu priimti palikimą. Būtina pabrėžti, kad per trijų mėnesių terminą besikreipiantis asmuo priėmusiu palikimą laikomas ne nuo palikimo liudijimo išdavimo momento, bet nuo pačio palikimo atsiradimo momento⁷⁰. Taigi, nepaisant to,

⁷⁰ SVIRBUTIENĖ, Dalija. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai* / Notariatas, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007, p.13.

kas pasikeitė su turtu ar turtinėmis teisėmis per palikimo priėmimo procedūrą, įpėdinis įgyja teisę ir pareigas, buvusias palikimo atsiradimo momentu.

Pažymėtina, kad įpėdinis turi teisę per trijų mėnesių laikotarpį išreikšti savo valią priimti ar atsisakyti nuo palikimo. Praėjus šiam terminui, asmuo, kuris kreipėsi į notarą dėl palikimo priėmimo, nebetrenka teisės į jo atsisakymą, taip pat, kaip ir per tą patį terminą paprašė notarą išduoti palikimo teisės liudijimą. Tad, pareikšdamas valią priimti palikimą šiuo būdu, asmuo turi būti apsisprendęs ir įsitikinęs savo veiksmais pasirinkdamas šį palikimo priėmimo būdą. Darytina prielaida, kad asmuo turėtų gerai pažinoti palikėją, turėti žinių apie galimus jo turtinius įsipareigojimus kreditoriams, kadangi paveldint pagal šį būdą LR CK nustato visišką atsakomybę už palikėjo skolas, t.y tiek palikėjo turto visuma, tiek ir savo asmeniu turtu. Be to, pažymėtina, kad notaras nėra įpareigotas surinkti visą informaciją apie palikėjo skolinius įsipareigojimus, bei tai, kad kreditoriai įrodę, kad per trijų mėnesių laikotarpį nepareiškę savo reikalavimų į palikėjo turtą teismo gali būti pripažinti praleidę terminą dėl svarbių priežasčių ir taip įgyti teisę į visų skolinių prievolių įvykdymą.

Kalbant apie neveiksnius ar ribotai veiksnius asmenis ar nepilnamečius, kurie turi teisę į palikėjo turtą, jo palikimo priėmimą ar atsisakymą, kreipiantis į notarą, reikėtų pabrėžti, kad tai jie gali padaryti tik turėdami savo tėvų, globėjų ar rūpintojų sutikimą. Be to, atsižvelgiant į LR CK III knygos taisyklę, tam, jie privalo gauti teismo išankstinį sutikimą. LR CK 3.168str. 1d. 2p. nustato, kad tėvai neturi teisės be išankstinio teismo sutikimo savo nepilnamečių vaikų vardu priimti ar atsisakyti palikimo. Ši nuostata yra speciali ir turi viršenybę prieš bendrąją taisyklę, kad už vaikus iki 14 m. sandorius sudaro tėvai arba globėjai, bei, kad nepilnamečiai nuo 14 iki 16 metų gali sudaryti sandorius gavus tėvų sutikimą⁷¹. Tokia nuostata yra išsakyta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-09-24 konsultacijoje, kurioje pažymėta, kad remiantis LR CK 3.str.1d. įtvirtintos prioritėtinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo turiniu ir tikslais, darytina išvada, kad teismo leidimas yra būtina sąlyga tėvams nepilnamečio vardu priimti ar atsisakyti nuo palikimo⁷². Todėl, atsižvelgiant į anksčiau išdėstytus argumentus, šią aplinkybę sprendžiantis teismas turėtų atidžiai įvertinti palikėjo asmens statusą, paliekamą turtą bei kitas faktines aplinkybes. Ypatingai į tai, ar palikėjas užsiėmė kokia komercine veikla, turėjo skolinių įsipareigojimų ir pan. Tad, įvertinus šias aplinkybes, teismas sprenddamas palikimo atsisakymo klausimą, turėtų atidžiai įvertinti palikėjo skolinius įsipareigojimus, ir tik įsitikinęs, kad jie gali būti daug didesni už paveldimą turtą, pritarti globėjo siūlymui

⁷¹ GRUMULDIS, Antanas. *Atskirų subjektų paveldėjimo ypatumai* / Notariatas Nr.3, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007, p.39.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Biuletėnis Teismų praktika. Nr. 18, 2004, p.

atsisakyti nuo jo. Be to, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad teismas, sprenddamas palikimo priėmimo leidimo išdavimo klausimą, turi išklausti ne tik jų atstovų, bet ir pačių nepilnamečių nuomonę betarpiškai. Lietuvos Aukščiausiasis teismas vienoje iš savo nutarčių pažymėjo, kad "bylose dėl palikimo priėmimo teismas privalo įtraukti dalyvauti nepilnamečius asmenis kaip vieną iš šalių". Kitu atveju, jų neįtraukus, remiantis LR CPK 329 str. 2d., laikytina, kad yra padarytas absoliutus byloje priimtų procesinių sprendimų negaliojimo pagrindas⁷³. Atsižvelgiant į šias teismo išsakytas nuostatas, bylą nagrinėjantis teismas, sprenddamas palikimo priėmimo, termino pratęsimo klausimus, privalo nepilnamečius įtraukti į teisminį procesą.

Galutinis įsiteisėjęs teismo sprendimo vykdymas yra pavedamas notarui, kuris gavęs teismo dokumentą arba užbaigia palikimo priėmimo procedūrą, fiksuodamas, kad palikimas yra priimtas, arba užfiksuoja įpėdinio atsisakymą nuo palikimo, jei teismo sprendimas yra neigiamas palikimo priėmimo atžvilgiu.

Kita vertus, kiekvienas įpėdinis turi laisvą valią pasirinkti palikimo priėmimo būdą. Praktikoje šis būdas yra populiariausias dėl aukščiau išsakytų priežasčių: įpėdiniai paprastai gerai žino apie palikėją, jo turto dydį bei numano galimas skolas; notaro kontoroje gauna teisinę konsultaciją, supažindami su nuo atitinkamo jų veiksmo atsirandančiomis teisėmis ir pareigomis; šis būdas yra pakankami efektyvus laiko atžvilgiu, kadangi jau po trijų mėnesių galima disponuoti paveldėtu turtu, o teismui sudarant turto apyrašą palikimui priimti terminas gali užsitęsti žymiai ilgiau, bei pats procesas gali būti brangesnis dėl teismo procedūrų ir kitų priežasčių, kurias aptarsime vėlesniame skyriuje, be to, šis būdas turi galias istorines šaknis ir pasitikėjimą notaro institucija visuomenės tarpe.

2.3 Palikimo priėmimo per notariatą užsienio teisės praktika

Daugumoje užsienio valstybių civiliniuose įstatymuose, reglamentuojančiuose paveldėjimo teisę, yra nustatyta svarbi notariato veikla. Būtent jam sudaryta teisė tvirtinti testamentus, jis atsakingas už jų saugojimą, registravimą oficialiuose registruose, bei jis daugelyje valstybių tvarko paveldėjimo priėmimo procedūras.

Visgi, kai kuriose valstybėse, tokiose kaip Vokietijoje, Anglijoje, Austrijoje, Danijoje, yra paskelbiama apie palikimo atsiradimą, palikimo priėmimo procese dalyvauja palikimo vietos teismas, arba Tribunolas (Prancūzijoje)⁷⁴. Tačiau šiose valstybėse negalima nuvertinti notarų funkcijų ir statuso, nes būtent notariatai tvirtina

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis Nr.3K-3-46/2006, 34.5(S).

⁷⁴ HAYTON D. *European succession law*. Jordan, Great Britai p.177.

palikėjų surašytus testamentus, o minėtoms institucijoms (teismams) pradėjus palikimo procedūrą aktyviai dalyvauja joje. Notaras, kaip teismo pareigūnas, Austrijoje viešai paskelbia apie testamentą, priima kreditorių reikalavimus, nustato įpėdinius, juos atstovauja, konsultuoja⁷⁵. Belgijoje, Vokietijoje, Austrijoje būtent notarui, o ne antstoliui, kaip Lietuvos Respublikoje, teismas paveda sudaryti paveldimo turto apyrašą ir pateikti jį teismui⁷⁶. Šiose valstybėse notaras yra aktyviai veikiantis pareigūnas paveldėjimo procese.

Kita vertus, Vakarų Europos valstybėse, t.y. Vokietijoje, Austrijoje, Anglijoje, Škotijoje bei Danijoje, didžiausia ir svarbiausia palikimo priėmimo procedūros institucija yra palikimo vietos teismas. Šių valstybių civiliniai įstatymai nustato, kad paveldėjimą gali aprobuoti tik teismas, t. y. esant testamentui, ar paveldint pagal kitą įstatymuose nustatytą įpėdinių eilę, sutikimas priimti palikimą yra paduodamas teismui, kuris jį ir aprobuoja⁷⁷. Čia matome akivaizdų skirtumą nuo mūsų valstybės, kurioje teismas ir notaras yra tarsi lygiaverčios institucijos palikimo priėmimo procese. Mūsų šalyje nėra imperatyviai nurodoma kokį konkretų palikimo priėmimo būdą įpėdinis turi pasirinkti norėdamas priimti palikimą ar nuo jo atsisakyti. Tai reiškia, kad nei notaras, nei teismas neturi aukštesnių galių vienas prieš kitą. Vienintelis faktinis skirtumas yra tai, kad kreipiantis į palikimo priėmimo pas notarą, palikėjui turint finansinių išsipareigojimų, yra atsakoma visu turtu: ir palikėjo paveldėto turto verte, ir savo nuosavo turtu iki tol, kol bus patenkinti skoliniai išsipareigojimai. Kai, tuo tarpu, teismo antstolio sudarytas apyrašas apsaugo įpėdinį nuo savo nuosavo turto netekties.

Palikimas per teismą yra priimamas ne visose Vakarų Europos valstybėse. Graikijoje, Italijoje, Olandijoje bei kitose valstybėse, kaip Lietuvoje, Latvijoje, Rusijos Federacijoje, įpėdinis priimti palikimą gali kreipdamasis į notarą, kaip ir jo per notarą atsisakyti. Šiuo atveju, apie palikimo priėmimą įpėdinis pareiškia raštu⁷⁸. Visgi, visų minėtų valstybių įstatymai skelbia, kad priimdamas palikimą šiuo būdu už galimas palikėjo skolas atsako ne tik paveldėto turto, bet ir visu kitu savo turtu. Įpėdiniui paliekama galimybė kreiptis į teismą dėl turto apyrašo sudarymo, kadangi kaip ir pagal mūsų valstybės įstatymus, tada yra atsakoma tik paveldėto turto verte. Reikėtų pažymėti, kad Rusijos federacijos, Baltarusijos civiliniuose kodeksuose nėra įtvirtinto šio teisinio palikimo priėmimo instituto.

⁷⁵ HAYTON D. *European succession law*. Jordan, Great Britai p.23.

⁷⁶ HAYTON D. *European succession law*. Jordan, Great Britai p.27.

⁷⁷ HAYTON D. *European succession law*. Jordan, Great Britai p.143.

⁷⁸ HAYTON D. *European succession law*. Jordan, Great Britai p.225, p.260.

Taigi, nepaisant to, kad notarų vaidmuo palikimo teisėje ir išlieka labai svarbi, tačiau vertinant tai per palikimo priėmimo ir atsakomybės už skolas prizmę, darytina išvada, kad užsienio valstybių teisė, deklaruodama, kad tik paveldimo turto apyrašo sudarymas apsaugo įpėdinį nuo savo disponuojamo asmeninio turto sumažėjimo ar praradimo, į pirmąją vietą būtent ir pastato palikimo priėmimą pagal teismo sudarytą turto apyrašą. Tai nurodo ir galias demokratines šaknis turinčių valstybių nuostata, įtvirtinta civiliniuose įstatymuose, kuriuose įtvirtinta teismo išskirtinė teisė pradėti paveldėjimo bylas, išduoti paveldėjimo liudijimą ir pan. Visgi, negalima nuvertinti ir notarų funkcijų, kurie po teismo pradėto paskelbimo apie paveldėjimą aktyviai dalyvauja palikimo priėmimo procese, renka duomenis apie palikėjo skolas, informuoja įpėdinius bei juos konsultuoja palikimo priėmimo klausimais.

III. Palikimo priėmimas, faktiškai pradėjus turtą valdyti

3.1. Palikimo priėmimo, turtą pradėjus faktiškai valdyti, samprata

Palikimo priėmimas, pradėjus turtą faktiškai valdyti yra nustatomas iš konkludentinių veiksmų, t.y. iš tokių įpėdinio veiksmų, kuriais remiantis galima konstatuoti, kad tais veiksmais įpėdinis išreiškė tiesioginę valią į palikimo priėmimą⁷⁹. Įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą tuo atveju, kai jis pradėjo palikimą valdyti ir juo rūpintis taip, kaip savo turtu – valdo, naudoja, prižiūri, moka mokesčius, kreipėsi į teismą išreikšdamas valią palikimą priimti ir paskirti administratorių ar pan. LR CK 5.51 str. 1d. pažymėta, kad šiuo būdu gali paveldėti tik tas asmuo, kuris turi tam tikrą apibrėžtą teisinį statusą. Įstatyme nustatyta, kad faktiškai pradėjus turtą valdyti gali tik įpėdinis. T.y asmenys paveldintys arba pagal įstatymą arba pagal testamentą. Apibrėžiant šių asmenų statusą, įstatymo leidėjas nurodo, kad faktiškai pradėti turtą valdyti ir teisę į paveldėjimą įgyja tik tam tikras subjektų ratas. Atsitiktinis asmuo, neturintis teisnių ryšių su palikėju neturi teisės priimti palikimą savo žinion bei nuosavybėn. Kitaip tariant, bet kokio asmens pradėti veiksmai, kuriais siekiama valdyti ar kitaip disponuoti palikėjo turtu, laikytini kaip palikimo priėmimas ir teisės į tam tikrą daiktą ar teisę įgijimas.

Asmens, neturinčio teisės į įpėdinio statusą, tokie veiksmai laikytini nesąžiningu valdymo atsiradimu LR CK 4.26str.4d., išskyrus tuos atvejus, kai turto valdytojas įrodo, kad jis nežinojo, kad neturi teisės į daikto naudojimą ir buvo sąžiningas. Tokiu atveju, įpėdiniai turėtų atlyginti tas išlaidas, kurios buvo panaudotos pagerinti daikto būklę arba

⁷⁹ СЕРГЕЕВ.А.В. *Гражданское право: Учебник*, ТIII, Москва, 2004, с., 728

jį apsaugant. Tokia situacija galima, kai tariamas įpėdinis, būdamas įsitikinęs, kad palikėjo turtas po mirties pereina jam, toliau naudojasi palikėjo teisėmis, sutartimis ir pan. ir iš to gauna turtinę naudą. Pvz. po palikėjo mirties, asmuo, kuriam buvo pažadėtas turtas palikėjui esant gyvam ir toliau ima nuomą iš nuomininkų, prieš tai nesikreipdamas ar į notarą, ar į teismą dėl palikimo priėmimo. Nepaisant to, kad realiai jis neturi įpėdinio statuso bei teisės į paliekamą turtą. Šiuo atveju, jis turėtų grąžinti teisėtiems įpėdiniams gautą turtinę naudą, apart anksčiau nurodytus atvejus, kai jis būdamas sąžiningas naudotojas pagerino daikto būklę savo lėšomis, arba kitas būtinas išlaidas (LR CK 4.97 str. 2d.).

Kaip anksčiau minėta, priimant palikimą šiuo LR CK penktojoje knygoje nurodytu būdu reikalingi tam tikri aktyvūs įpėdinio veiksmai, kurie būtų suprantami ir konstatuoti kaip paveldimo turto priėmimas faktišku valdymu. Iš pradžių reikėtų apibrėžti valdymo sąvokas, taip kaip jas reglamentuoja LR CK ketvirtosios knygos normos. Pagal jos nuostatas - valdymu laikomas faktinis daikto turėjimas savo žinioje, kuris suteikia valdytojui galimybę tiesiogiai veikti daiktą.

Valdymo pagrindai yra nustatyti LR CK 428 str. – 430 str. Užvaldyti galima ir nesant tiesioginio ar netiesioginio fizinio kontakto tarp jo ir daikto.

Valdymas gali atsirasti sąžiningai ir nesąžiningai:

1. Valdymas laikomas atsiradęs sąžiningai, kol neįrodyta priešingai. Sąžiningu valdymo atsiradimu laikomas daikto valdymo atsiradimas, kai valdyti pradedantis asmuo yra įsitikinęs, kad niekas neturi daugiau už jį teisių į daiktą, kurį jis pradeda valdyti.
2. Nesąžiningu valdymo atsiradimu laikomas daikto valdymo atsiradimas, kai daiktą valdantis asmuo žinojo arba privalėjo žinoti, kad jis neturi teisės tapti daikto valdytoju arba kitas asmuo turi daugiau teisių į jo užvaldomą turtą.

Valdymas į nekilnojamąjį daiktą gali atsirasti ne tik fiziškai užvaldžius daiktą, bet ir kai perduodantis valdyti nekilnojamąjį daiktą asmuo nurodo, kad daiktas perduotas, jeigu nėra jokių kliūčių patekti į tą daiktą ar kitu panašiu būdu fiziškai jį užvaldyti. Nekilnojamojo daikto valdymas atsiranda nuo valdymo įregistravimo viešajame registre momento. Daikto valdymas negali būti registruojamas viešajame registre, jeigu jame yra įregistruota nuosavybės teisė į šį daiktą.

Valdymas į kilnojamąjį daiktą asmeniui atsiranda:

- 1) kai pageidaujantysis, kad atsirastų kilnojamojo daikto valdymas, paima tą daiktą į savo rankas;

- 2) kai pageidaujantysis, kad atsirastų kilnojamojo daikto valdymas, pradėjo saugoti daiktą arba tai daroma jo nurodymu;
- 3) kai norinčio, kad atsirastų daikto valdymas, asmens nurodymu daiktas perduotas jo nurodytam asmeniui;
- 4) kai daiktas padedamas į patalpą, priklausančią asmeniui, pageidaujančiam, kad atsirastų to daikto valdymas;
- 5) kai pageidaujančiam, kad atsirastų valdymas, asmeniui perduoti raktai nuo patalpos, kurioje yra daiktas;
- 6) kai pageidaujantysis, kad atsirastų valdymas, asmuo atitinkamai pažymėjo niekieno nevaldomą daiktą;
- 7) kai galimas daiktas pakliuvo į spąstus;
- 8) atlikus kitus veiksmus, išreiškiančius asmens valią užvaldyti daiktą.

Jeigu perduodantysis valdyti daiktą per kitą asmenį turėjo tikslą perduoti jį konkrečiam asmeniui, tai šiam perduoto daikto valdymas atsiranda ir tada, jeigu asmuo, per kurį perduodamas daiktas, norėtų įsigyti daiktą sau ar dar kitam asmeniui.

Valdytojas gali valdyti daiktą per kitą asmenį, kuris privalo laikytis valdytojo nurodymų.

Nebūtinai turi būti nurodytos visos išvardintos aplinkybės, kad įpėdinis būtų pripažintas priėmusiu palikimą pradėjus jį valdyti. Kadangi palikimo negalima priimti dalimis, įpėdinis, pradėjęs valdyti kokią nors palikimo dalį, laikomas palikimą priėmusiu įpėdiniu⁸⁰. Įpėdiniui užtenka pradėti valdyti nors vieną palikimo dalį, kad būtų laikoma, kad jis pradėjo valdyti ir visą palikėjo turtą, o taip pat įgijo ir tam tikras pareigas, t.y. ir atsakomybę už palikėjo turtinius įsipareigojimus kreditoriams visa apimtimi – tiek paveldėtu turtu, tiek ir savo, tol kol bus patenkinti visų kreditorių turtiniai interesai. Valdymas priimant palikimą šiuo būdu turi būti akivaizdus ir realus. Įstatymas nurodo neapibrėžtą valdymo veiksmų ratą, iš kurių galima būtų konstatuoti, kad įpėdinis priėmė palikimą, ir kitos aplinkybės, kurios ginčo metu gali būti pripažintos palikimo priėmimu, turtą pradėjus faktiškai valdyti. Tai, be abejo, gali nustatyti teismas. Svarbu yra tai, kad nustatant jas tai galėtų būti daroma LR CK 5.51 str. 1 d. nustatytais kriterijais, kad paveldėtojas rūpinasi palikėjo turtu kaip savo nuosavu. T.y. turtu rūpinasi taip, kaip turėtų rūpintis tikrasis daikto ar turtinių teisių savininkas, ar taip jo veiksmus pagal įpėdinio elgesį suvokia kitos šalys. Štai Lietuvos Aukščiausiojo teismo Senato nutarimu Nr. 56 buvo nustatyta, kad asmuo laikomas priėmęs palikimą jei jis pradėjo valdyti turtą,

⁸⁰ VILEITA A., *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2)*, Justitia, Nr.5 (47), Vilnius, 2003, p.29.

juo rūpintis kaip savo turtu (prižiūri, moka mokesčius, kreipėsi į teismą išreikšdamas norą priimti palikimą ar paskirti turto administratorių)⁸¹.

Pažymėtina, kad įstatymas konkrečiai ir imperatyviai nenustato kokia tvarka turėtų būti įformintas priėmimo būdas, pradėjus turtą faktiškai valdyti. LR CK normos tik nurodo, kaip turi būti nustatomas priėmimo šiuo būdu faktas, bei reglamentuota, kad įpėdinis per trijų mėnesių laikotarpį turi teisę atsisakyti nuo palikimo kreipdamasis į palikimo atsiradimo vietos notarą (LR CK 5.51str. 2d.). Pažymėtina, kad remiantis šiuo straipsniu šis terminas yra naikinamasis, jei įpėdinis praleidęs terminą siektų atsisakyti nuo palikimo, kurį faktiškai laikomas priėmęs, to padaryti jis neturėtų teisės⁸². Kita vertus, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad ši palikimo normos reglamentacija turi pranašumą prieš kitus palikimo priėmimo būdus, kadangi įpėdiniui priimančiam palikimą šiuo būdu, skirtingai nei tam įpėdiniui, kuris kreipėsi su pareiškimu į notarą, ar į teismą, paliekama teisė atsisakyti nuo palikimo. Ši nuostata prieštarauja Civilinio Kodekso penktosios knygos principui, kad priėmęs paikimą asmuo negali jo atsisakyti ir turėtų būti keistina, nustatant bendrus ir lygius šio reglamentavimo principus.

Jeigu kyla ginčas dėl palikimo priėmimo fakto, palikimo priėmimas nėra įstatymo numatyta tvarka įformintas, tai teismas, vadovaudamasis LR CPK 444 str. 2 d. 8 p. gali nustatyti palikimo priėmimo faktą.

Antai, pareiškėja kreipėsi į teismą, prašydama nustatyti juridinę reikšmę turintį faktą, kad jos sesuo priėmė jos sutuoktinio palikimą, į kurį pretenduoja ir jos svainis. Pareiškėja nurodė, kad palikėja gyveno bendrosios mirusių sutuoktinių nuosavybės turėtame name, mokėjo mokesčius, tvarkė visą ūkį, tačiau iki savo mirties nesikreipė į atitinkamas institucijas dėl nuosavybės teisių į palikimą įforminimą savo vardu. Teismas prašymą patenkino ir nustatė, kad pareiškėja priėmė savo sutuoktinio visą palikimą, atsiradusį po šio sutuoktinio mirties⁸³.

Apeliacinės instancijos teismas atmetė suinteresuoto asmens A. B. apeliacinį skundą ir paliko galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą, be to, nurodė, kad sutinkamai su LR 5.13 str. nuostata palikėją pergyvenęs sutuoktinis, nesant pirmosios ir antrosios eilės įpėdinių, paveldi visą sutuoktinio turtą. Be to, kolegija pažymėjo, kad A. B. po savo brolio mirties buvo tik ketvirtosios eilės įpėdinis (LR CK 5.11 str.). Įpėdinis, priėmęs palikimą, paveldi visą mirusiojo asmens turtą bei jo kreditorinius reikalavimus. Tokia yra

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005-12-29 nutarimas Nr.56, "Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymą, apžvalga".

⁸² SVIRBUTIENĖ, Dalija. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai* / Notariatas Nr.1, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007,p.13.

⁸³ Radviliškio rajono apylinkės teismo civilinė byla. Neskelbta bylos medžiaga. Nr. 2 A – 14 – 194/2006.

ir teismų praktika šiuo klausimu (LR Aukščiausiojo teismo 2003-03-03 nutartis civilinėje byloje A.G., S. G⁸⁴, Nr. 3 K – 3 – 416 – 2003 arba civilinėje byloje Nr. 3 K – 3 – 1033/2003⁸⁵). Remiantis šia formuluote galima daryti išvadą, kad faktiškai turtą pradėjęs valdyti asmuo, nepaisant to, kad nesikreipė tai tinkamai įforminti savo teisę į paveldėjimą gali įrodyti pateikęs įrodymus teismui, kuris atsižvelgęs į jų reikšmę priima atitinkamą sprendimą. Kita vertus reiškia ir tai, kad kitas vėlesnės eilės įpėdinis, pasinaudojęs tuo kad faktiškai palikimą priėmęs įpėdinis nesikreipė dėl paveldėjimo liudijimo išdavimo per nustatytą terminą palikimui priimti, neturės teisės į palikimą, motyvuodamas vien tik tuo, kad kitas asmuo nesikreipė nei į notarą, nei į teismą palikimą priimti. Kiekvienu atveju sprendžiant apie palikimo priėmimą šiuo būdu reikia įvertinti visas faktines aplinkybes, bei nustatyti įpėdinių pagal įstatymą eiliškumą.

Nagrinėjant palikimo priėmimą, faktiškai pradėjus turtą valdyti, reikėtų atkreipti dėmesį ir šį institutą atskirti nuo įgyjamosios senaties. Civilinio Kodekso 4.68 str. nustato, kad teisę į įgyjamąją senatį turi tiek fizinis, tiek ir juridinis asmuo, kuris nėra daikto tikrasis savininkas, bet yra sąžiningai įgijęs daiktą, be to, teisėtai, atvirai, nepertraukiamai ir sava valia valdęs nekilnojamąjį turtą ne mažiau kaip dešimt metų arba kilnojamą daiktą tomis pačiomis sąlygomis valdęs daugiau nei tris metus. Be to, kaip per visą tokio valdymo laikotarpį daikto savininkas turėjo teisinę galimybę įgyvendinti savo teisę į daiktą, bet nė karto ja nepasinaudojo, tai asmuo nebūdamas to daikto tikroju savininku įgyja nuosavybės teisę į tą daiktą. Šiuo atveju, kaip palikimo priėmimo, faktiškai pradėjus turtą valdyti patį nuosavybės įgijimo faktą nustatyti tegali teismas.

LR Civilinio proceso kodekso 5.30-5.33 nustato šio suinteresuoto asmens pareiškimo turinį, teisingumą, bylos paruošimą teisme, terminus, nagrinėjimo procedūrą. Taip pat, teismo sprendime konstatuotas aplinkybes, kuriomis pareiškimas gali būti tenkintinas arba atmestas.

Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų kolegija 2002-03-01 konsultacijoje teismams suformavo bendras svetimo daikto įsigijimo asmens nuosavybėn pagal įsigijimo senatį taisykles. Remiantis jomis teismai privalo išsiaiškinti ir nustatyti šias sąlygas:

- ar pareiškėjas nėra ir nebuvo įgijęs nuosavybės teisės į daiktą kitu CK 4.47 straipsnyje nustatytu būdu (sandoriu, paveldėjimu, pasisavinant vaisius ar pajamas ir kitais įstatyme nustatytais būdais);

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003-03-31 nutartis byloje Nr.3K-3-416/2003. Kat. 30.6.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003-10-08 nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-1033/2003, kat.30.6

- daikto valdymas prasidėjo sąžiningai;
- daiktas nėra registruotas kito asmens vardu;
- visą valdymo laikotarpį daiktas buvo valdomas sąžiningai, teisėtai, atvirai ir nepertraukiamai;
- pareiškėjas valdė daiktą kaip savo asmeninį turtą;
- valdymas tęsėsi įstatyme nustatyta terminą⁸⁶.

Taigi, pareiškėjas teismui turi įrodyti, kad daiktą įgyjamąja senatimi įgijo esant šioms sąlygoms. Taip pat minėtoje konsultacijoje yra nurodyta, kad esant bent vienai iš toliau išvardytų aplinkybių teismai negali priimti pareiškėjui teigiamo sprendimo, ir nustatyti daikto nuosavybę jam, jeigu teismas nustatytų bent vieną iš šių aplinkybių:

- daikto valdymas prasidėjo nesąžiningai ir neteisėtai;
- daiktas yra registruotas nekilnojamojo turto registre kito asmens vardu;
- nebuvo laikytasi daikto sukūrimą reglamentuojančių teisės aktų;
- nėra suėję LR CK 4.68 nustatyti terminai;
- daikto valdymas yra ginčijamas teismine tvarka;
- nekilnojamo daikto valdymas yra registruotas viešajame registre⁸⁷.

Tokiomis Lietuvos Aukščiausiojo teismo suformuotomis taisyklėmis vadovaujasi teismai nagrinėjant bylas dėl įgyjamąsios senaties nustatymo. Tai atsispindi ir Kauno apygardos teismo civilinėje byloje, kai teisėjų kolegija įvertinusi aukščiau minėtus kriterijus (terminus, sąžiningumą, teisėtą, atvirą daikto valdymą) atmetė buvusio savininko skundą, dėl nekilnojamojo turto nuosavybės teisės nustatymo sąžiningam įgijėjui įgyjamąsios senaties sąlygomis. Teismas priimdamas nutartį pažymėjo, kad nepaisant to, kad savininkas žinojo, kad jo turtu yra naudojama daugiau nei dešimt metų, tačiau nesiėmė jokių veiksmų, kad įgyvendintų savo teisę į nuosavybę⁸⁸. Vadovaujantis šia teismo nustatyta taisykle, savininkas negali reikalauti savo nuosavo turto, jei per įstatymo nustatyta terminą nesiėmė veiksmų įgyvendinti savo teises, žinojo, kad sąžiningas įgijėjas naudoja šia nuosavybe atvirai, nepertraukiamai dešimt metų. Kita vertus, teisminėje praktikoje gali pasitaikyti ir tokia situacija, kai asmuo norėdamas įgyti turtą pagal senatį pradeda valdymą to turto, į kurį jis ateityje negalėjo įgyti nuosavybės teisės net ir suėjus įgyjamąsios senaties terminui. Iš Kauno apygardos teismo 2007-02-22 nutarties (civ. byla Nr. 2A-206-436/2007⁸⁹) matyti, kad kolegija paliko Kauno miesto apylinkės teismo 2006-11-16 sprendimą, nustačiusi, kad ieškovė negalėjo įgyti nuosavybės teise senaties įgijimo

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis / Teismų praktika, Nr. 17, 2002, UAB "Logotipas" p.454.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis / Teismų praktika, Nr. 17, 2002, UAB "Logotipas" p.459

⁸⁸ Kauno apygardos teismo civilinė byla. Neskelbta bylos medžiaga. Nr.2a-80-3431/2007.

⁸⁹ Kauno apygardos teismo byla. Neskelbta bylos medžiaga. Nr.2A-206-436/2007.

tvarka ir sąlygomis rūšio patalpą, nes ši patalpa priklauso naudotis bendrai ir ja galima naudotis bendru šio savininkų bendrijos susitarimu. Todėl šiai nuosavybei negali būti taikoma įgyjamoji senatis.

Analizuojant palikimo priėmimo, faktiškai pradėjus turtą valdyti ir įgyjamosios senaties tarpusavio santykį, reikia pažymėti, kad minėti institutai negali būti teisiškai tarpusavyje susiję. LR Civilinio Kodekso 4.47 straipsnio 2 d. yra nustatyta, kad įgyjamoji senatis negali būti taikoma, jei asmuo jau yra įgijęs teisę į daiktą kitu sandoriu, kuris gali būti ir paveldėjimo priėmimas, kuris savo esme ir yra vienašalis sandoris. Todėl įpėdinis priėmęs palikimą, kas šiuo atveju reikštų faktišką turto valdymą, nebeturi teisės įgyti turtą savo nuosavybėn remdamasis ketvirtosios knygos nuostatomis. Jo atžvilgiu taikomos išskirtinai paveldėjimo teisės normos.

Palikimo priėmimas faktinio valdymo būdu yra teisėtas, jeigu šį palikimą valdo teisėtas įpėdinis ir šis valdymas prasideda iš karto po palikėjo mirties. Be to, siekiant atskirti įgyjamąją senatį nuo palikimo priėmimo pradėjus turtą faktiškai valdyti reikėtų pabrėžti, kad svetimo turto valdymas pagal įgyjamąją senatį būtinai turi prasidėti tik esant gyvam tokio turto savininkui. Tokio turto savininku pagal teismo sprendimą gali tapti visiškai svetimas asmuo ar įpėdiniai – tiek teisėtas, teik ir ne. Kai, tuo tarpu, palikimą faktiškai priėmusiu asmeniu gali būti pripažįstamas tik teisėtas palikėjo įpėdinis pradėjęs valdyti palikimo turtą išskirtinai po palikėjo mirties.

Reikėtų atkreipti dėmesį į LAT Civilinių bylų skyrius 2003-03-01 išaiškinimą teismams, kad tiek teisėtas įpėdinis, įgijęs palikimą faktinio valdymo būdu ar asmuo tapęs turto savininku pagal įgyjamąją senatį, tokio turto savininku yra ne nuo teismo sprendimo įsigaliojimo dienos, o nuo to momento, kai daiktą pareiškėjas įgijo tam tikru pagrindu praeityje⁹⁰. Tai yra laikoma, kad palikimą priėmęs įpėdinis, ar pagal įgyjamąją senatį įgavęs teisę į svetimą turtą asmuo laikomas šio turto savininku nuo to momento, kada jis pradėjo tuo turtu naudotis. Atitinkamai įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą nuo palikimo atsiradimo dienos, po palikėjo mirties, o pagal įgyjamąją senatį tapęs turto savininku asmuo laikomas priklausomai nuo daikto rūšies arba tris metus arba dešimt metų prieš teismo sprendimą. Žinoma, kartu su teisę į turtą šie asmenys nuo to momento įgyja ir atitinkamas pareigas: sumokėti skolas, atlyginti nuostolius ir t.t.

Užsienio teisėje taip pat pripažįstama, kad asmuo pradėjęs faktiškai valdyti palikimą, laikomas jį priėmusiu, kitaip tariant daikto valdymas reiškia įpėdinio išreikštą valią priimti palikimą, nesikreipiant į notarų kontorą. Tačiau šis paveldėjimo būdas yra tinkamas ir teisėtas, jei palikimą priėmęs asmuo teisėtai pradeda valdyti palikėjo turtą. Atsižvelgiant į

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Biuletenis „Teismo praktika“, 200 Nr. 17, psl. 457.

tai, kad nuomos sutartis baigiasi nuomotojui mirus, nuomininkui toliau naudojantis išnuomotu kilnojamu ar nekilnojamu daiktu, negalima tai traktuoti kaip palikimo priėmimą faktiškai pradėjus valdyti turtą⁹¹. Ta pati taisyklė taikoma ir tuo atveju, jei palikimo objektas yra betarpiškai susijęs su palikėjo asmeniu ir jo teisėmis (pvz. šaunamojo ginklo, išduoto palikėjui paveldėjimas yra negalimas, nes ginklo išdavimo ir laikymo taisyklės reglamentuotos atskiru įstatymu).

LR CK yra suformuluota nuostata, kad asmuo yra laikomas priėmęs palikimą faktiško valdymo būdu jei jis po palikėjo mirties pradeda juo naudotis kaip savo turtu (LR CK 5.51str. 1d.). Tai reiškia, kad jis rūpinasi, moka mokesčius, kreipėsi į teismą išreiškdamas valią priimti palikimą ir pan. Įstatymas nenurodo baigtinio faktiško palikimo priėmimo veiksmų sąrašo. Apie tai, ar savo veiksmu įpėdinis priėmė palikimą yra nustatoma konkrečiais atvejais ir tai dažniausiai sprendžia teismas. Lietuvos Aukščiausias teismas yra suformavęs nuostatą, kad "palikimo priėmimo faktas nustatomas, kai įpėdinis nėra ir nebuvo padavęs palikimo atsiradimo vietos notarų biurui pareiškimo dėl palikimo priėmimo, nėra kreipęsis į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo, bet faktiškai pradėjo palikimą valdyti (CK 5.50 straipsnio 2 dalis)⁹². Toje pačioje nutartyje Teismas pažymėjo, kad ir atskirų kilnojamų daiktų pradėjimas faktiškai valdyti, nesikreipiant į notarą ar teismą dėl palikimo priėmimo gali būti pripažįstamas palikimo priėmimu, jei nustatoma, kad "įpėdinis faktiškai priėmusi palikimą – velionio asmeninius daiktus, drabužius ir kt., siekė, kad būtų įgyvendintas palikimas – nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimas, nes rūpinosi turtu, įeinančiu į palikimo sudėtį." Remiantis šia nutartimi, nepaisant to, kokie palikėjo daiktai būtų priimami valdyti, tačiau jei iš kitų vėlesnių veiksmų akivaizdžiai matosi rūpinamasis kitu palikėjo turtu, teisėmis, laikytina, kad įpėdinis priėmė visą palikėjo turtą. Kitoje Aukščiausiojo teismo nutartyje yra pažymėta, kad "priimdamas palikimą, įpėdinis išreiškia savo valią įgyti nuosavybės teisę į palikimą sudarantį turtą (t. y. turtą, turtines teises, pareigas ir kai kurias asmenines neturtines palikėjo teises). Asmens valia priimti palikimą, t. y. tapti palikėjo turto savininku, gali būti išreikšta tik aktyviais veiksmais. Be to, įpėdinio veiksmai turi būti atliekami įstatymo nustatyta tvarka ir per įstatyme nustatytą terminą. Priimdamas palikimą faktiškai pradėdamas turtą valdyti, įpėdinis savo valią išreiškia konkludentiniais veiksmais, kurie akivaizdžiai rodo, kad įpėdinis palikimą priėmė bei išreiškė savo valią

⁹¹ ГУЕВ, А.Н. *Комментарий к гражданскому кодексу невошедшему в части первую и вторую Гражданского кодекса Российской Федерации*. Москва: Инфра, 2001, с.336

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006-02-27 nutartis civilinė byla Nr. 3K-3-152/2006, kat. 34.5; 34.6

tapti palikėjo turto savininku.⁹³ Be to, šioje nutartyje teismas pažymėjo, kad faktiško palikimo valdymo priėmimo nustatymas yra skirtingas visais atvejais, priklausomai nuo kitų faktinių aplinkybių ir įrodymų. Minėtas teismas ne kartą savo nutartyse yra pripažinęs, kad "aktyvus naudojimas palikimu patvirtina įpėdinio valios priimti palikimą tinkamą išraišką" (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-442/2001, nutartis Nr. 3K-3-416/2003, nutartis Nr. 3K-3-86/2007).

Pats faktinio palikimo priėmimas reiškia, kad įpėdinis atlieka veiksmus, kuriais parodo, jog jis siekia įgyti palikėjo turtą nuosavybės teise. Ar šie veiksmai atlikti, sprendžiama iš: veikslių fakto ir veikslių pobūdžio. Veikslių faktas reiškia, kad palikimo priėmimo veiksmai yra atlikti faktiškai – įpėdinis perima mirusiojo turtą ir pradeda jį valdyti. Šiuo atveju nereikalaujama, kad įpėdinio atlikti faktinio palikimo priėmimo veiksmai būtų teisiškai įforminti, t. y. įpėdiniui nebūtina kreiptis į notarą su pareiškimu dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo, į teismą dėl palikimo priėmimo juridinio fakto nustatymo arba į kitas valstybės institucijas. Veikslių pobūdis – tai įpėdinio aktyvūs veiksmai, iš kurių matyti, kad jis perimtą turtą valdo kaip savo ir laiko save turto savininku (tvarko turtą, juo naudojasi, moka už jį mokesčius, atlieka kitus panašaus pobūdžio veiksmus)⁹⁴. Tokia nuostata yra įtvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartyje ir šiomis nuostatomis reikėtų vadovautis sprendžiant apie įpėdinio veiksmus priimant palikimą šiuo būdu. Sprendžiant kokie veiksmai laikytini faktiniu palikimo priėmimu yra būtina atkreipti dėmesį į anksčiau minėtoje nutartyje teismo suformuluotas nuostatas, pagal tai įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą jei: atlieka veiksmus, nukreiptus į palikėjui priklausančių teisių atkūrimą (pvz., paduoti pareiškimus atitinkamoms tarnyboms, kreiptis dėl teisių įforminimo, teikti dokumentus, reikalingus tokioms teisėms įforminti ar įgyvendinti palikėjo ar savo vardu, užvesti ar dalyvauti bylose, kuriose būtų priimami sprendimai, turintys reikšmės palikėjo teisių atkūrimui ar įgyvendinimui. Įpėdinio veiksmai taip pat gali būti susiję su procesinio pobūdžio teisėmis (pvz., prašymai įtraukti į bylą, kurioje iki mirties dalyvavo palikėjas, susirašinėjimas su teismu ar dalyvaujančiais byloje asmenimis po palikėjo mirties ir pan.). Įpėdinio veiksmai, kuriais siekiama įgyvendinti palikėjo materialinio ar procesinio pobūdžio teises, vertinamas kaip faktinis palikimo priėmimas. Tokios Lietuvos Aukščiausiojo teismo suformuotos taisyklės leidžia aiškiau suprasti faktinį palikimo priėmimą, bet apie kiekvieną šio palikimo

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008-03-07 nutartis Nr. 3K-3-210/2008, kat. 34.3; 34.4.10 (S)

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008-03-07 nutartis Nr. 3K-3-586/2007. kat. 34.5

priėmimo būdo faktą, kaip ir minėta, yra nustatoma iš konkrečių faktinių aplinkybių visumos ir įpėdinio veiksmų. Be to, kilus ginčui, teismas pripažįsta įrodymus tik tada, kai dėl jų egzistavimo nėra jokių abejonių, bei tada, kai "teismas gali daryti išvadą apie tam tikrų aplinkybių egzistavimą, kai abejonės išlieka, tačiau byloje esančių įrodymų visuma leidžia manyti esant labiau tikėtina atitinkamą faktą buvus, nei jo nebuvus"⁹⁵. Taigi LAT suformavo nuostatą teismams, kad vertinant tai, ar įpėdinis priėmė palikimą ir juo rūpinosi kaip savo turtu sprendžiama iš įvairių įrodymų, faktinių aplinkybių ir tik teismui neturint abejonių dėl vienu ar kitu įpėdinio veiksmų atliktu su palikėjo turtu, turi būti priimamas atitinkamas teismo sprendimas. Vertėtų pažymėti, kad šių aplinkybių ir įrodymų visuma yra nustatinėjama teismo kiekvienoje byloje atskirai.

Palikimo priėmimas, pradėjus turtą faktiškai valdyti, yra matomai pats problematiškiausias palikimo priėmimo būdas, dėl kurio kyla daugiausiai ginčų, kurie būna sprendžiami teismuose. Tai lemia tai, kad šis būdas nėra tiksliai įstatymo leidėjo apibrėžtas, Civiliniame kodekse yra nustatytas tik pavyzdinis palikimo priėmimo šiuo būdu veiksmų sąrašas. Be to, ir Lietuvos Aukščiausias teismas savo nutartyse yra įtvirtinęs tai, kad sprendžiant apie palikimo priėmimą šiuo būdu egzistavimą, tai yra nustatoma iš įvairių faktinių aplinkybių, kurios yra skirtingos kiekvienoje byloje. Šio palikimo būdo problematika atsispindi tiek teismų tiek ir notarų praktikoje.

Atsižvelgiant į tai yra tikslinga detaliau reglamentuoti šį būdą civiliniame kodekse nurodant kas laikytina palikimo priėmimu šiuo būdu, arba imperatyviai nurodant, kad įpėdinis pradėjęs valdyti būdą šiuo būdu privalėtų per įstatymo nustatytą terminą kreiptis į notarą, arba į teismą dėl palikimo priėmimo arba jo atsisakyti. taip suvienodinant palikimo priėmimo sąlygas su kitais įpėdiniais, kurie palikimą priima kitais įstatyme nustatytais būdais, nes dabar tik šitokį palikimo būdą pasirinkęs asmuo turi teisę atsisakyti nuo jo per palikimo priėmimui skirtą terminą. To nepadarius, šio palikimo priėmimo būdo įpėdiniais, vertėtų atsisakyti ir pasirinkti kitus būdus palikimui priimti, siekiant išvengti galimų teisminių ginčų, nesutarimų tarp įpėdinių ir greitesnio paveldimo turto disponavimo galimybių.

3.2 Įpėdinių teisės ir pareigos priimant palikimą, faktiškai pradėjus turtą valdyti

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001-03-26 nutartis civilinėje byloje *G.Šinkuvienė v. knygų prekybos valstybinės firmos Knyga Raseinių filialas*, Nr.3K-3=260/2001

Tiek fizinis, tiek ir juridinis asmuo, priimdamas palikimą, faktiškai pradėjus valdyti turtą, turi laisva valia išreikšti savo ketinimus į paveldimą turtą. Tai turi akivaizdžiai atsispindėti jų veiksmuose, kad galimo ginčo metu būtų matoma, kad jie rūpinosi palikėjo turtu kaip savo nuosavu. Visgi, vertėtų pažymėti, kad priimant palikimą šiuo būdu nėra nustatomas ir įforminamas paveldėto turto faktas. Todėl norint visiškai laisvai disponuoti paveldėjimu yra būtina nustatyti patį paveldėjimo faktą. Palikimo priėmimas šiuo būdu, t.y. atliekant įstatyme nustatytus faktiško turto paveldėjimo veiksmus, taip juos atliekant, rūpinantis šiuo turtu kaip savo įpėdiniui manant, kad jis yra vienintelis paveldėto turto savininkas dar nereiškia, kad jis gali tapti tariamai paveldėto turto tikroju ir vieninteliu savininku. Kaip pavyzdį galima nurodyti civilinę bylą, iš kurios matyti, kad viename mieste priėmus palikimą faktiško valdymo būdu, o kitiems įpėdiniams kreipusis į notaro kontorą dėl paveldėjimo liudijimo išdavimo, teisėtais paveldėtojais ir lygiomis dalimis buvo pripažinti visi trys įpėdiniai, nepaisant to, kad vieni palikimą priėmė vienu būdu, o kitas kitu. Teismo sprendimu turtas po lygiai buvo pripažintas visiems pareiškėjams, kuriuos teismas nustatė kaip įpėdinius⁹⁶. Todėl atsižvelgiant į anksčiau išdėstytas aplinkybes, darytina išvada, kad šis būdas tinkamas tik tada, kai asmuo yra įsitikinęs, kad jis ir yra vienintelis paveldimo turto įpėdinis. Esant keliems įpėdiniams, nepaisant to kokių konkrečių būdu jie palikimą priėmė, turtas bus paveldimas pagal įstatyme nustatytas taisykles. Žinoma, galima ir kita situacija, kai faktinis valdymas buvo vykdomas žinant konkretaus testamentą turinį, tačiau nesikreipus į notarą dėl palikimo priėmimo. Tokiu atveju, įpėdinis pagal testamentą teismo turėtų prašyti atstatyti palikimo priėmimo terminą ir paveldėti šį jau pradėtą valdyti turtą, jei kiti įpėdiniai pagal įstatymą ginčytų šią jo teisę dėl praleisto termino palikimui priimti.

Kita vertus, palikimo priėmimas, faktiškai pradėjus turtą valdyti yra svarbus kilus ginčui teisme, kai įpėdinis nepasinaudojo Kodekse nustatytais būdais įforminti palikimo priėmimą, o siekiama pripažinti turto paveldėjimo faktą, jį įforminti, ypačingai tada, kad daikto teisinis statusas ir priklausomybė imperatyviai privalo būti įforminta (nekilnojamas turtas, bei kiti pirkimo pardavimo santykiai, kuriuose reikalingas savininko parašas ir registracija atitinkamame turto registre).

Reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad įpėdinis, tariamai priėmęs palikimą faktinio valdymo būdu, bet nesikreipęs į notarą ar teismą su prašymu išduoti paveldėjimo liudijimą, pasikeitus faktinėms aplinkybėms gali netekti teisių ir į tariamai priimtą palikimą. Kaip pavyzdį būtina nurodyti Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2006-03-01 nutartį Nr.3K-3-162/2006, kurioje buvo išaiškinta, kad įpėdinis nesinaudojęs savo

⁹⁶ Šiaulių apygardos teismo civilinė byla. Neskelbta bylos medžiaga. Nr.2S-388/2006

teisėmis daugelį metų (faktiškai pradėjęs turtą valdyti, neprašė notaro išduoti paveldėjimo teisės liudijimo, nesikreipė dėl juridinio fakto nustatymo į teismą, turtu iš esmės po priėmimo faktiškai valdyti nesinaudojo, o jo naudojosi kiti asmenys, teisėti įpėdiniai, kuriems mirus palikimo priėmimo teisė perėjo dar kitiems įpėdiniams) praranda teisę į šį turtą, jei kitas įpėdinis priėmęs palikimą tai padarė ir po jo mirties, palikimas pereina pagal įstatymą arba testamentą kitiems įpėdiniams.

LR CK 5.56 str. nustatyta, kad neveiksnių asmenų vardu palikimą priima jų tėvai ar globėjai, o ribotai veiksnūs asmenys palikimą priima tik tėvų arba rūpintojų sutikimu. Vaikų iki keturiolikos metų tėvai arba teismo pripažinti neveiksniais (fizinių asmenų dėl psichikos ligos ar silpnaprotystės) palikimą priima ar atsisako nuo jo tik gavę išankstinį teismo sutikimą. Taip valstybė siekia apsaugoti neveiksnių ar ribotai veiksnų asmenų teises. Įstatymo leidėjas nėra imperatyviai uždraudęs tėvams, rūpintojams priimti palikimą, faktiškai pradėjus jį valdyti⁹⁷. Teismo leidimas reikalingas tik tada, kai yra reikalinga sudaryti patį palikimo priėmimo sandorį ar jo atsisakyti, taip kaip to reikalauja LR CK 3.188 str.2d. Tik tada Kodeksas numato imperatyvią teismo verdikto būtinybę, kadangi paveldimo turto priėmimas ar atsisakymas nuo jo tiesiogiai paliečia neveiksnaus ar ribotai veiksnaus asmens turtinius interesus.

Kita vertus, nesant imperatyvioms nuostatoms, kad rūpintojai ar tėvai negali priimti palikimo faktiškai pradėjus jį valdyti, negali būti atmesta tokia palikimo priėmimo forma. Visgi analizuojant LR CK 3.188 str. nuostatas, o būtent jo antrąją dalį, darytina išvada, kad tėvai ar rūpintojai priimdami palikimą šiuo būdu, pažeidžia atstovaujamojo interesus, kadangi visais atvejais priimant palikimą reikalingas išankstinis teismo sutikimas. Be to, atsižvelgiant į tai, kad LR CK 5.52 str. nustato, kad priimant palikimą šiuo būdu yra atsakoma ne tik paveldimo turto verte, bet ir visu kitu įpėdinio turtu, darytina išvada, kad šiuo būdu nerekomenduotina neveiksnių ar ribotai veiksnų asmenų vardu priimti palikimą. Todėl, jei tėvai ar rūpintojai savo globotinių vardu priima palikimą faktiškai pradėjus palikimą valdyti, t.y. jei iš atliktų veiksmų akivaizdu, kad paveldimu turtu rūpinamasi kaip nuosavu. Be to, atsiradus palikėjo kreditoriams, kurie pareiškia reikalavimus į palikėjo turtą, tai už reikalavimo vertę, viršijančią palikėjo turtą turėtų atsakyti iš savo asmeninio turto, kadangi pažeidus palikimo priėmimo tvarką nepilnametis asmuo negali dėl to turėti nuostolių⁹⁸, analogiškai turėtų būti sprendžiamas ir neveiksnių asmenų globėjų atsakomybės už palikėjo skolas klausimas, kadangi

⁹⁷ GRUMULDIS, Antanas. *Atskirų subjektų paveldėjimo ypatumai* / Notariatas Nr.3, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007, p.37.

⁹⁸ VILEITA, A., *Ibid.*, p.34.

priimdami palikimą šiuo būdu pažeidė nustatytą tvarką, kad neveiksnių asmenų vardu sandoris gali būti sudarytas tik esant išankstiniam teismo sutikimui.

Kitaip sprendžiamas ribotai veiksnų asmenų palikimo priėmimo aptariamam būdu klausimas. Ribotai veiksnūs asmenys (asmenys nuo 14 iki 18 metų) palikimą gali priimti patys. Įstatymas nurodo, kad tuo atveju turi būti gaunamas tėvų arba rūpintojų sutikimas. Šiuo atveju įstatymų leidėjas numato tam tikrą teisę pačiam asmeniui spręsti dėl palikimo priėmimo ar atsisakymo. Nurodydamas, kad privalomas tėvų ar rūpintojų sutikimas, įstatymas nustato tam tikrą apsaugą nuo neapgalvotų ribotai veiksniaus asmens veiksmų. Priimdamas palikimą šiuo būdu jis gali nesuvokti ar nesuprasti galimų pasekmių ir taip prarasti ar sumažinti savo turtą. Todėl rūpintojams paliekama teisė, o kartu ir pareiga įvertinti savo globotinio veiksmus ir su jais sutikti arba ne. Kilus ginčui dėl palikimo priėmimo šiuo būdu yra būtinas teismo įsikišimas, kuris įvertinęs aplinkybes paskelbtų objektyvų ir ribotai veiksniaus interesus apginantį verdiktą. Atsižvelgus į anksčiau nurodytas aplinkybes, galima atsakomybę už palikėjo skolinius įsipareigojimus kreditoriams, teismas turėtų pasiūlyti kitą, saugesnį palikimo priėmimo būdą.

Kai kuriose užsienio valstybėse įstatymas imperatyviai nustato, kad neveiksnių, ribotai veiksnų asmenų rūpintojai, tėvai neturi teisės savo globotinų vardu priimti palikimą šiuo būdu. Štai Prancūzijos Civilinis Kodeksas numato imperatyvų turto apyrašo sudarymą tais atvejais, kai įpėdinis yra neveiksnus ar mažametis⁹⁹, analogiškos nuostatos šiems subjektams yra nustatytos ir Italijos Civiliniame Kodekse¹⁰⁰. Manytina, kad priimant palikimą kitais civiliniame kodekse nurodytais būdais, šių asmenų teisės būtų įgyvendinamos efektyviau ir saugiau, naudojant paveldimo turto priėmimą pagal turto apyrašą, kadangi, tuo atveju, mažamečio, nepilnamečio ar ribotai veiksniaus bei neveiksniaus asmens turtas yra apsaugotas. Paveldint šiuo būdu, už palikėjo skolas yra atsakoma tik paveldėto turto ribose¹⁰¹.

Todėl darytina išvada, kad subjektai priimdami palikimą šiuo būdu patenka į pakankamai rizikingą padėtį, kadangi nežinodami palikėjo galimų kreditorinių įsipareigojimų rizikuoja prarasti ne tik paveldėtą turtą, bet ir visą savo disponuojamą turtą ta apimtimi, kokio dydžio yra kreditoriniai reikalavimai. Be to, išanalizavus palikimo priėmimo faktiškai pradėjus turtą valdyti procedūrą, eigą bei faktines aplinkybes, darytina išvada, kad įpėdiniai priimdami turtą tokiu būdu neįgyja teisinio turto paveldėjimo fakto ir netampa pilnateisiais turto disponuojais. Norėdami juridiskai

⁹⁹ GRABLL, J.H. *The French civil code/Book III*, The Netherlands, 1995, p.159

¹⁰⁰ HAYTON D. *European succession law*. Jordan, Great Britain p.238.,

¹⁰¹ VILEITA A., *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2)*, Justitia, Nr.5 (47), Vilnius, 2003, p.29.

įgauti visas valdymo teises jie turi kreiptis į teismą dėl paveldėjimo priėmimo nustatymo. Kita vertus, priimdami palikimą šiuo būdu, pradėdami valdyti tam tikro paveldimo turto dalį gali nežinoti apie viso paveldimo turto dalį, kuris galėtų būti nustatomas visas, jei būtų kreiptasi tiek į notarą tiek ir į teismą priimant palikimą, kartu būtų gaunama informacija apie galimas palikėjo skolas, ko tikrai nėra žinoma priimant palikimą, faktiškai pradėjus turtą valdyti.

Todėl įpėdiniai turėtų tik išimtiniais atvejais, naudotis šiuo palikimo priėmimo būdu, ir tai tik būdami gerai ir visapusiškai informuoti apie paveldimą turtą ir galimus palikėjo įsiskolinimus bei jų dydžius. Ypatingai tai turėtų būti taikoma įgyvendinant neveiksnių ar ribotai veiksnų asmenų interesus priimant palikimą jų vardu.

3.3 Palikimo priėmimo, faktiškai pradėjus turtą valdyti, problematika Lietuvos ir užsienio teisėje

Palikimo priėmimas, pradėjus turtą faktiškai valdyti yra reglamentuotas ir užsienio teisėje. Tiek Lietuvos, tiek ir užsienio civiliniuose įstatymuose, palikimo priėmimas faktiškai pradėjus turtą valdyti yra pripažįstamas, kaip teisėtas įpėdinio paveldimo turto priėmimas, pasireiškiantis mirusiojo asmens turto disponavimu. Rusijos Federacijos Civiliniame Kodekse yra nustatyta kiek kitokia normos dispozicija. Remiantis ja, palikimo priėmimas faktiškai turtą pradėjus valdyti yra preziumuojamas kaip tinkamas palikimo priėmimo būdas, tačiau pažymima tik iki tol, kol neįrodyta kitaip¹⁰². Kilus ginčui, šis priėmimo būdas įrodomas įpėdiniui pateikiant faktinius duomenis, pagrindžiančius turto priėmimą ir naudojimąsi juo. Pažymėtina tai, kad įpėdiniui nėra būtina imti valdyti visą palikėjo turtą, užtenka išreikšti tam tikrą valią ar atlikti kitus veiksmus, iš kurių matyti, kad jis priima palikimą. Tai galėtų būti dalies palikėjo skolų sumokėjimas kreditoriams, dalies turto paėmimas savo nuosavybėn (kilnojamo ar nekilnojamo) ir pan¹⁰³. Priimant turtą šiuo būdu yra nebūtina kreiptis į notarą ar teismą, kad šis išduotų paveldėjimo liudijimą, kadangi įstatymas preziumuoja, kad paveldint šiuo būdu įpėdinis laikomas priėmęs palikimą nepaisant to, kad turtas ar paliekamo turto dalis gali būti įregistruotas mirusiojo vardu. Be to, įpėdinis už palikėjo skolas atsako lygiai tokia pačia tvarka, sąlygomis bei apimtimi, kaip ir tuo atveju, jei jis būtų priėmęs paveldėjimą paduodant pareiškimą palikimo vietos notarui. Įpėdinis ir šiuo atveju atsako ne tik paveldėto turto verte, bet ir visu savo turtu prieš palikėjo kreditorių pateiktus reikalavimus tol, kol jie bus visiškai patenkinti. Ši nuostata galioja daugumoje

¹⁰² *Комментарий к Гражданскому Кодексу Российской Федерации*, 2001, Москва, с.116.

¹⁰³ КОЛБАСИН, Д.А. *Гражданское право: особенная часть*. Минск, 2001, с.504.

demokratiųjų Europos valstybių, išskyrus Rusijos Federaciją, Baltarusiją bei kai kurias kitas buvusio sovietinio bloko valstybes, kuriose už kreditorinius reikalavimus nukreiptus į palikėjo turtą, atsakoma tik paveldėto turto verte. Tuo tarpu, Europos valstybėse kaip Latvijoje, Bulgarijoje, Italijoje bei kitose vakarų Europos valstybėse priimant palikimą šiuo būdu atsakoma ne tik paveldėto, bet ir visu kitu savo turtu¹⁰⁴. Tokiose valstybėse, kaip Šveicarijoje, Ispanijoje, Vokietijoje, Austrijoje šio palikimo priėmimo būdu yra nesinaudojama, kadangi jų įstatymuose yra nustatyti kiti palikimui priimti būdai. Priimti palikimą kai kuriose Europos valstybėse galima per oficialius asmenis (Ispanija, Rumunija) tai gali būti ir valstybės pakirtas asmuo, arba pats teismas tiesiogiai arba paskirdamas atitinkamus pareigūnus¹⁰⁵. Žinoma, tai nereiškia, kad už palikimą atsakomą tik paveldėto turto ribose. Šių valstybių įstatymai leidžia pačiam asmeniui apsispręsti ar priimti palikimą taip vadinamai „*pure and simple*”¹⁰⁶, kurią galima priimti surašant oficialų dokumentą ir paduodant jį, priklausomai nuo teisinės užsienio valstybių, reglamentacijos notarui arba teismui, t.y. kas tvarko paveldėjimo klausimus. Taip pat šiuo būdu įpėdiniui paliekama galimybė priimti palikimą tam tikrais savo atliekamais veiksmais, iš kurių preziumuojama, kad palikimas yra priimtas¹⁰⁷. Tai primena mūsų valstybės Civiliniame Kodekse nustatytą palikimo priėmimo, faktiškai pradėjus turtą valdyti būdą. Visgi reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad šiuo atveju, palikimo objektas yra užfiksuotas kompetentingų institucijų, ir palikėjas, visų pirma, žino esąs teisėtas įpėdinis, be to, jau yra nustatytas pats paveldimas turtas. Taip pat, reikėtų atsižvelgti ir į tai, kad notaras ar teismas, pradėdamas palikimo priėmimo procedūrą bei paskelbdamas apie jo atsiradimą, dažniausiai turi priminę informaciją apie palikėjo kreditorius ir skolas, arba gauna šią informaciją po palikimo atsiradimo paskelbimo, kreditoriams pateikus reikalavimus. Tai ir yra pagrindinis skirtumas nuo mūsų valstybės įstatymų, nes paveldint palikimą, priėmus turtą faktiškai valdyti, įpėdinis dažniausiai neturi informacijos apie visą palikėjo turtą, kitus teisėtus įpėdinius bei galimas skolas. Tiesa, galima ir kita situacija, kai įpėdinis, pas notarą sužinojęs testamentą turinį, kartu sužino apie palikėjo skolas, kitus įpėdinius ir pan, tačiau nesikreipia su pareiškimu priimti palikimą pas notarą, o valdo, rūpinasi turtu, t.y. faktiškai valdo paveldėtą turtą. Tokiu atveju, taip pat yra konstatuojama, kad įpėdinis palikimą priėmė visa apimtimi, besąlygiškai, su atitinkamomis anksčiau aptartomis pasekmėmis.

¹⁰⁴БОРИСОВА, М.А. *Основные институты гражданского права зарубежных стран / сравнительное правовое исследование*, Норма, Москва, 1999, с. 554-560.

¹⁰⁵БОРИСОВА, М.А. Ten pat, p.5670-569.

¹⁰⁶HAYTON D. *European succession law*. Jordan, Great Britain p.84.

¹⁰⁷HAYTON D. *European succession law*. Jordan, Great Britain p.35.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad įpėdinis prieš priimdamas palikimą, faktiškai pradėdamas jį valdyti, turėtų būti visiškai įsitikinęs, kad jis ir yra teisėtas įpėdinis, bei bent numanyti, ar palikėjas užsiėmė kokia nors ūkine ar komercine veikla, ar turėjo bei ar galėjo turėti skolų ir pan. Kitaip tariant, atsižvelgiant į atsakomybės mastą už palikimo priėmimą šiuo būdu, įpėdinis turėtų labai gerai pažinoti palikėją, ar būti surinkęs kuo daugiau informacijos apie jį, jo veiklą iki mirties, galimas skolas. Pažymėtina, kad šią informaciją sužinojus po paveldėjimo priėmimo, jo atsisakyti praėjus trijų mėnesių terminui yra neįmanoma, todėl gali atsirasti didelių neigiamų turtingų padarinių visam įpėdinio turtui. Manytina, kad prieš priimant palikimą šiuo būdu, yra tikslinga, net ir būtina pasikonsultuoti su teisininkais, kurie išaiškintų visas teises ir pareigas, kylančias iš paveldėjimo santykių, po kurių gali tekti ir atsisakyti palikimą priimti, taip išsaugant savo turtą. Deja, praktikoje, atsižvelgiant į tai, kad žmonės dažniausiai laiko save viską žinančiais (apie palikėją kaip asmenį, jo veiklą iki mirties bei galimas skolas), taupydami pinigus, kurie galėtų būti skirti teisinei konsultacijai, to nedaro. Be to, ir valstybė palieka įpėdiniams spręsti apie palikimą patiems suteikdama pasirinkimo teisę, nenumatanti privalomos konsultacijos procedūros. Tad ir toliau pasitaikys atvejų, kai paveldint palikimą faktiškai pradėjus jį valdyti, įpėdinis neteks ne tik paveldėto, bet ir viso ar dalies savo turto.

Todėl, darytina išvada, kad subjektai, priimdami palikimą šiuo būdu, patenka į rizikingą padėtį, kadangi nežinodami palikėjo galimų kreditorinių išipareigojimų rizikuoja prarasti ne tik paveldėtą turtą, bet ir visą savo disponuojamą turtą ta apimtimi, kokio dydžio yra kreditoriniai reikalavimai.

Be to, ir priėmus palikimą šiuo būdu nėra užfiksuojamas pats palikimo priėmimo teisinis pripažinimo faktas. Asmuo, priėmęs palikimą šiuo būdu, norėdamas pilnumoje disponuoti priimtu palikimu, privalo kreiptis į teismą dėl palikimo priėmimo juridinio fakto nustatymo. Nes praėjus trijų mėnesių terminui palikimą priimti, notaras paveldėjimo liudijimo neturi teisės išduoti. Tai galima tik po to, kai teismas priima palankų sprendimą, įvertinęs tas aplinkybes, kurias paveldėtojas pateikė kaip įrodymą, kad savo veiksmais palikėjo turto valdyme jis išreiškė kaip paveldimo turto priėmimą.

Išanalizavus šį palikimo būdą, darytina išvada, kad palikimo priėmimas, pradėjus turtą faktiškai valdyti yra pakankamai neefektyvus įpėdinių teisių ir pareigų atžvilgiu. Visų pirma, dėl to, kad įpėdinis pradėjęs valdyti turtą šiuo būdu ir suėjęs palikimą priimti nustatytam terminui, neįgyja teisės visiškai disponuoti paveldėtu turtu. Norint to pasiekti yra būtina kreiptis į teismą, kad šis nustatytų palikimo priėmimo faktą ir įpareigotų notarą išduoti paveldėjimo teisės liudijimą. Visų antra, įpėdinis gali nežinoti galimai jam

priklausančio viso palikėjo turto, o pradėti faktiškai valdyti tik dalį jo. Taip pat, priimant palikimą šiuo būdu, nėra žinoma, ar be jo egzistuoja kiti įpėdiniai, pretenduojantys į jo priimtą turtą. Ir trečia, įpėdinis priimdamas palikimą šiuo būdu, gali visiškai nežinoti apie galimus kreditorius bei jų reikalavimų dydį, kas taip pat yra labai svarbu, nes priimdamas palikimą, faktiškai pradėjęs turtą valdyti už palikėjo skolas įpėdinis atsako ne tik paveldėtu turtu, bet ir visu kitu nuosavu turtu.

Tad atsižvelgus į tai, kad priimant palikimą šiuo būdu paveldėjimo procesas pats neužsibaigia, jam įgyvendinti iki galo yra būtini papildomi procesiniai veiksmai, kuriuos atlieka ir teismas, nustatydamas palikimo priėmimo faktą, ir notaras, kuris po teismo sprendimo išduoda paveldėjimo liudijimą. Darytina išvada, kad toks paveldėjimo būdas yra neefektyvus. O jo panaudojimas yra daugiau įrodomojo pobūdžio: tiek pačio įpėdinio, kad savo veiksmais priėmė palikimą, tiek ir kreditorių, kurie argumentuodami, kad įpėdinis šiuo būdu priėmė palikimą ir negali jo atsisakyti, o kartu privalo atsakyti už palikėjo skolinius įsipareigojimus bei prievoles tiek paveldėto, tiek ir savo turto verte, jei skolos viršija paveldėto turto vertę.

IV. Palikimo priėmimas pagal turto apyrašą

4.1. Palikimo priėmimo pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą teisinė reglamentacija ir procedūra

Tai naujas institutas, kurio nebuvo ankstesniuose civiliniuose įstatymuose, galiojusiose Lietuvos Respublikoje, bet labai paplitęs užsienio teisėje, išskyrus Nepriklausomų Valstybių Sandraugos valstybes, todėl būtina jį aptarti išsamiau.

Įstatyme yra nurodyta, kad įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, kai jis kreipėsi į palikimo atsiradimo vietos teismą dėl turto aprašo sudarymo (CK 5.50 str. 2 str.). Būtina pažymėti, kad ir kitose užsienio valstybėse yra nustatyta, kad už palikėjo skolas atsakoma paveldimu turtu tik tokiu atveju, kai yra kreipiamasi į teismą dėl paveldimo turto aprašo sudarymo¹⁰⁸. Kitaip tariant, bet kokio kito pareigūno sudarytas turto apyrašas neturės teismo sudaryto paveldimo turto apyrašo statuso.

LR CK 5.53 str. reglamentuoja tokio palikimo priėmimo sąlygas ir tvarką. Palikimo apyrašas sudaromas tiek palikėjo kreditorių, tiek ir įpėdinių interesais. Preziumuojama,

¹⁰⁸ ЕФРЕМОК, А. Б. *Основные институты зарубежного гражданского права. сравнительные правовое исследование*. Москва, 1999, с.554-568

kad sudarius apyrašą nustatoma visa palikimo sudėtis¹⁰⁹. Būtent, remiantis teismo antstolio sudarytu apyrašu galima įvertinti palikimą pinigine išraiška. Tokiu atveju, palikėjo kreditoriams pareiškus pretenzijas į palikimą, nebereikės nustatinėti palikimo sudėties. Įpėdiniai pagal apyrašą priėmę palikimą, už palikėjo skolas atsako tik paveldėto turto vertės ribose. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyje yra pasisakęs, kad "jei, įvertinus po palikėjo mirties paveldėtą turtą, neužteks lėšų sumokėti ieškovui teismo sprendime nurodytos sumos, išieškojimas negali būti nukreiptas į kitą atsakovių turtą"¹¹⁰. Tai reiškia, kad kreditoriai, siekdami susigrąžinti palikėjo skolas, yra apriboti tik jo įpėdinio priimto palikimo verte. Toks teismo aiškinimas atitinka Civiliniame Kodekse nustatytas taisykles.

Jeigu yra keli įpėdiniai, kiekvienas iš jų palikimą priima individualiai, nederindamas savo veiksmų su kitais asmenimis, nes palikimo priėmimas yra vienašalis kiekvieno įpėdinio sudaromas sandoris¹¹¹. Visgi, įstatyme yra nuostata, kad, jeigu bent vienas iš įpėdinių pagal apyrašą palikimą priėmė, laikoma, kad visi kiti įpėdiniai yra laikytini palikimą priėmusiais pagal apyrašą ir už palikėjo skolas atsako tik paveldėto turto ribose, nežiūrint to, koku būdu jie faktiškai yra palikimą priėmę. Tai lemia nuostata, kad įpėdinis priėmęs palikimą, esant ir kitiems įpėdiniams, tampa dalinės visų įpėdinių nuosavybės bendraturčiu¹¹².

Priėmęs palikimą, įpėdinis įgyja atitinkamą dalį nuosavybės į kiekvieną daiktą, įeinantį į palikimą, o taip pat į atitinkamą dalį palikėjo teisių ir pareigų, kylančių iš prievolinių teisinių santykių, išskyrus atvejus, kai pagal testamentą konkretus įpėdinis paveldi konkretų visą daiktą ar kelis daiktus, nurodytus testamente. Pažymėtina, kad tokiu atveju gali būti netikslinga sudaryti apyrašą, nes testamentu yra paskirtas konkretus palikėjo daiktas, tačiau gali būti tikslinga sudaryti palikimo aprašą, kai yra paveldimi nekilnojamieji daiktai – žemė, pastatai ir kt. – nes jie, kaip taisyklė, testamente nenurodomi, nors jų vertė gali sudaryti nemažą palikimo dalį pinigine verte, be to, taip priimant palikimą apsiribojama paveldėto turto vertės pinigine išraiška. Be to, paveldint žemę, dokumentuose gali nebūti užfiksuoti ant jos esantys priklausiniai pastatai ar namai¹¹³.

¹⁰⁹ VILEITA A., *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2)*, Justitia, Nr.5 (47), Vilnius, 2003, p.31.

¹¹⁰ LAT Civilinių bylų skyriaus 2004-01-19 civilinė byla Nr.3K-3-40/2004. kat.30.6; 57.1.

¹¹¹ SVIRBUTIENĖ, Dalija. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai* / Notariatas, Nr. 1. Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007, p.12.

¹¹² VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (5)*, Justitia, Nr5 (47), p.31.

¹¹³ VILEITA, Alfonsas. *Min.veik*, p.30.

Antai, paveldint žemės sklypą reikia apyraše nurodyti ir įvertinti pasėlius, vaismedžius, mišką, pastatus ir statinius, palikėjo prievolines teises ir pareigas, susijusias su žeme¹¹⁴. Antra vertus, paveldint pastatus ar šaltinius apyraše turi būti pažymėta jų būklė, vertė bei palikėjo teisės ir pareigos, susijusios su paveldimu turtu.

Būtina nurodyti, kad įpėdinis ar įpėdiniai dėl palikimo apyrašo sudarymo 3 mėnesius nuo palikėjo mirties turi kreiptis į palikimo buvimo vietos teismą su prašymu. Teismas priima atitinkamą nutartį ir paveda konkrečiam antstoliui sudaryti palikimo apyrašą. Prie šio prašymo turi būti pridėti dokumentai, liudijantys palikėjo mirties faktą – mirties liudijimą ar jo kopiją, patvirtintą notaro. Prašyme turi būti nurodytas visas jam žinomas palikėjo turtas, jo skolos, žinomi palikėjo kreditoriai ir jeigu žinoma, šių skolų dydžiai (konkrečiai ar apytiksliai)¹¹⁵.

Palikėjo turto apyrašas turi būti sudarytas per terminą, kurį nustatė teismas. Šis terminas negali būti ilgesnis kaip vienas mėnuo. Tačiau tais atvejais, kai palikimas yra keliose vietose arba yra daug palikėjo kreditorių, viso apyrašo sudarymo terminas gali būti ilgesnis, tačiau ne daugiau kaip 3 mėn. (CK 5.53 str. 3 d.). Taigi, priimant palikimą šiuo būdu vien turto apyrašo sudarymas gali užtrukti beveik visą terminą palikimui priimti kreipiantis į notarą. Dar reikia neužmiršti, kad esant būtinybei ir įstatyme nustatytais priešastims, apyrašas gali būti patikslinamas t.t.

Paveldėtojas (fizinis asmuo), siekiantis priimti po palikėjo mirties paliktą turtą, apylinkės teismui pateikia prašymą dėl paveldimo turto apyrašo sudarymo. Teismas nutartyje, dėl palikimo apyrašo sudarymo, nustato pareiškėjo pareigą pateikti visus duomenis, reikalingus palikėjo turtui aprašyti, bei praneša apie palikimo priėmimą pagal apyrašą Centrinės hipotekos įstaigai (LR CK 5.50 str. 6p.)¹¹⁶. LR CK 5.53 str. 4 d. yra įtvirtinta įpėdinio pareiga pateikti teismui visus jam žinomus palikėjo turto duomenis, reikalingus palikėjo turto aprašo sudarymui. Taigi, prašyme apylinkės teismui yra nurodomas visas įpėdiniui žinomas palikėjo turtas bei skolos, net jei jų konkreti suma nėra žinoma. Be to, prašyme turėtų būti nurodoma, kad jokios kitos mirusiojo skolos nėra žinomos¹¹⁷.

Jeigu įpėdinis neturi turto, iš kurio palikėjo kreditoriai galėtų išieškoti palikėjo skolas ir yra nesuinteresuotas priimti palikimą pagal apyrašą, CK 5.53 str. 8 dalis numato, kad palikimo apyrašo sudaryti gali pareikalauti ir palikėjo kreditoriai. Sudarant apyrašą, kreditoriai gali dalyvauti patys ar pasiūsti dalyvauti įgaliotą asmenį. Pažymėtina, kad

¹¹⁴ VILEITA, Alfonsas. Min.veik, p.30.

¹¹⁵ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (5)*, Justitia, Nr5 (47), p.31.

¹¹⁶ Šiaulių miesto apylinkės teismo civilinė byla. Neskelbta bylos medžiaga.Nr. 2-143/06.

¹¹⁷ Šiaulių miesto apylinkės teismo civilinė byla. Neskelbta bylos medžiaga Nr.2-1567/06.

palikėjų kreditoriai gali dalyvauti sudarant palikimo apyrašą įpėdinio iniciatyva, jeigu turi įpėdinio prašymą.

CK 5.53 str. 5 d. yra nustatyti pagrindiniai reikalavimai sudaromam apyrašui:

1. Pirma, į apyrašą surašomi visi daiktai, įeinantys į palikimo sudėtį, šių daiktų vertė arba nuoroda, kad juos turi įvertinti audito specialistai arba ekspertas ar turto vertintojas, be to, ar šie daiktai yra tinkami vartoti ar sugedę, jų pobūdis, meninė, antikvarinė ar rinkos vertė, prietaisų ar mašinų markė, spalva, amžius ir kt.

2. Antra, apyraše turi būti nurodyti visi žinomi palikėjo kreditoriai, jų reikalavimai, pinigų sumos, įvykdymo terminai ir kitos svarbios aplinkybės.

Be to, apyraše turi būti nurodyti palikėjo debitoriai, jų įsiskolinimų palikėjui dydis, įvykdymo terminai, ir akivaizdu, turi būti pridėti visi dokumentai, paliudijantys šias aplinkybes.

Apyrašo formai keliami reikalavimai nurodyti šio straipsnio 6 dalyje. Apyrašą pasirašo antstolis, įpėdiniai, dalyvavę apyrašo surašyme, jį gali pasirašyti ir kiti dalyvavę asmenys. Be to, apyrašo pabaigoje įpėdinis turi pasirašytinai paliudyti, kad apyraše yra nurodytas visas jam žinomas palikėjo turtas – daiktai, turtinės teisės ir pareigos, skoliniai reikalavimai ir pareigos, t.y. nurodyti asmenys, kurie yra skolingi palikėjui ar asmenys, kuriems yra palikėjas skolingas bei šių skolų dydis. Šis paliudijimas yra prilyginamas įpėdinio priesaikai¹¹⁸.

Priimant palikimą teismui prašant sudaryti turto apyrašą jo vaidmuo šiame procese yra pakankamai pasyvus. Remiantis Civilinio Kodekso V knygos nuostatomis ir Civilinio proceso kodekso XXIX skyriumi šis procesas vyksta rašytine tvarka. Teismas, įvertinęs pareiškėjo prašyme nurodytas aplinkybes, ar nepraleisti aplikimo priėmimo terminai, ar tinkami subjektai bei motyvai, priima nutartį dėl turto apyrašo sudarymo ar motyvuoto atsisakymo leisti jį sudaryti. Priėmus nutartį, antstoliui pavedama atlikti turto apyrašo sudarymą per tam tikrą terminą. Praktikoje jis gali svyruoti nuo savaitės iki trijų mėnesių. Tai, kaip anksčiau buvo minėta, lemia palikėjo turto dydis, skaičius, jo vieta ir kitos objektyvios aplinkybės. Be to, nutartyje teismas nurodo, apie įpėdinio palikimo priėmimą pranešti Centrinei hipotekos įstaigai. Štai čia ir iš esmės baigiasi teismo vaidmuo priimant palikimą pagal apyrašą. Toliau vykdydamas pavedimą turtą aprašo, bei palikėjo skolas nustato antstolis.

Kita teismo funkcija šiame palikimo priėmimo procese yra tam tikrų skundų ar nesutarimų tarp antstolio ir įpėdinių išsprendimas. Šie skundai taip pat yra nagrinėjami

¹¹⁸ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (5)*, Justitia, Nr5 (47), p.33.

turto apyrašo palikimui priimti priėmusio teismo. Teismas rašytinio, ar žodinio proceso, jei tai teismui yra reikalinga metu išsprendžia šį ginčą. Tarp kylančių ginčų galima išskirti: nesutarimus dėl sudaryto turto apyrašo turinio, turto vertės, antstolio nustatytų skolų dydžio. Spręsdamas šiuos klausimus teismas priima atitinkamas nutartis. Būtina pažymėti, kad remiantis CPK 582str. 3d., teismas gali įpareigoti pateikti papildomus įrodymus arba pats rinkti įrodymus savo iniciatyva. Manytina, kad siekiant apginti nepilnamečių, neveiksnių asmenų interesus, teismas turėtų įrodymus rinkti pats, paskirdamas papildomą turto vertinimą ar kitą piniginių išlaidų reikalaujančią procedūrą, reikalingą palikimo priėmimo procese, siekiant, kad šių subjektų teisės būtų apgintos. Nes CPK 582str. 7d. nustato, kad bylinėjimosi išlaidos šios kategorijos bylose yra neatlyginamos. Kitais atvejais, teismui priėmus atitinkamą nutartį turto apyrašui patikslinti dėl suinteresuotų veiksnių asmenų prašymų, išlaidas turėtų susimokėti suinteresuota, teismo prašiusi atlikti tam tikrą veiksmą, šalis.

Dar viena sritis, kuri yra priskiriama teismo funkcijai - tai naujai paaiškėjusių aplinkybių faktinis traktavimas, priimant palikimą pagal apyrašą. LR CK 5.3 str. nustato, kad įpėdinis, sužinojęs naujai paaiškėjusias aplinkybes, per tris dienas apie tai privalo pranešti teismui. Kaip teismui nustatyti, kada šis terminas nėra praleistas, nėra reglamentuojama. Praktikoje, pateikus teismui pranešimą apie naujai paaiškėjusias aplinkybes, teismas per penkias dienas priima nutartį pavesti apyrašą sudariusiam antstoliui papildyti apyrašą. Teisės aktuose nėra reglamentuotas šio pranešimo teismui padavimo terminas, todėl manytina, kad teismas turi vadovautis bendraisiais civilinės teisės principais: protingumo, sąžiningumo, ekonomiškumo ir kitais tam, kad šis procesas nesitęstų per ilgai ir palikimu būtų galima disponuoti.

Sudarant teismo palikimo turto apyrašą, ypatingas vaidmuo yra skirtas antstoliui. Būtent jis surenka duomenis apie palikėjo turtą bei galimas skolas. Tai palengvina tiek įpėdinio tiek ir kreditorių padėtį, kadangi sudarius apyrašą nebereikia savarankiškai ieškoti palikėjo turto, pagal jį yra nustatoma turto vertė. Antstolis, vadovaujantis Antstolių įstatymu, renka duomenis apie palikėjo turtą ir skolas iš valstybinių institucijų, kurios šiuos duomenis jam privalo pateikti. Remiantis Antstolių įstatymo 22 str., antstolis turi teisę gauti informaciją iš Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigų, kadastrų ir registrų bei kitų fizinių ir juridinių asmenų, tarp jų iš bankų ir kitų kredito bei finansų įstaigų, reikalingus duomenis, nepaisant jų pateikimo formos ir būdo, dokumentų nuorašus, kompiuterinių laikmenų duomenis ar jų kopijas apie skolininko turtą, lėšas, pajamas, išlaidas ir veiklą bei kitus duomenis, reikalingus antstolio funkcijoms atlikti.

Taigi, sudarydamas turto apyrašą, antstolis privalo kreiptis į visas jo nuožiūra reikalingas institucijas ir surinkti duomenis apie palikėjo finansinę būklę.

Vėlgi reikia turėti omenyje tai, kad ne visas turtas gali būti užfiksuotas registruose, kaip ir skolos. Todėl LR CK 5.53 str. ir 5.54 str. ir yra nustatyta pareiga įpėdiniams pranešti antstoliui apie visas jiems žinomas palikėjo skolas, kurios gali būti ir neregistruotos Hipotekos registre ar pas notarą, bei pateikti žinias apie jiems žinomą palikėjo turta. Sudarant turto apyrašą antstolis gali išplėsti savo veiklą ir kito antstolio teritorijoje, jei palikėjo turtas nėra vienoje vietoje, o remiantis minėtu įstatymo 26 str., kuris numato, kad antstolio veiklos teritorija sutampa su apylinkės teismo teritorija, tam, kad surinkti duomenis apie palikėjo turta kitoje vietoje gali būti sudaryta atstovavimo sutartis. Tokiu atveju, antstolis, remiantis LR Civilinio proceso kodekso 591 str., gali atlikti reikalingus veiksmus kito antstolio teritorijoje kreipdamasis su motyvuotu patvarkymu į to apylinkės teismo, kurio teritorijoje veikia antstolis teisėją, kuris savo rezoliucija patvirtina arba ne patvarkymą. Sudarant turto apyrašą jis yra užfiksuojamas pagal Teisingumo ministro 2007-10-27 įsakymo Nr.1R-352 formą¹¹⁹. Be to, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad remiantis minėtos instrukcijos 42p., antstolis už kiekvieną savo darbo valandą, sudarant turto apyrašą, gauna uždarbį. Žinant, kad notaras už pareiškimo dėl palikimo priėmimo turi teisę gauti nuo 10 iki 100 litų¹²⁰, ši, suma sudarant palikimo apyrašą antstoliui, gaunasi pakankamai įspūdinga.

Be to, reikėtų pažymėti, kad siekdamas nustatyti turto vertę, antstolis, remiantis Teisingumo ministro įsakymu Nr.1R-352/2005, "Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo", 10 p., gali kaip ekspertą pakviesti turto vertintoją, kuris finansiškai ir nepriklausomai įvertina paveldimo turto rinkos vertę. Ši paslauga taipogi yra mokama, ir už ją turi sumokėti su antstolio sudarytu turto apyrašu nesutinkantis įpėdinis, arba kreditorius. Tokiu atveju, teismui sutikus tai padaryti, ir pavedus antstoliui papildyti turto apyrašą (tam vėl nustačius terminą), už vertinimo išlaidas turėtų sumokėti suinteresuotas asmuo jei nenustatyta kitaip. Manytina, kad Civiliniame Kodekse turėtų būti įtvirtinta nuostata, kad šiuo atveju tai galėtų būti prilyginama testamentu vykdymo ar administravimo teisiniu reglamentavimui, kur išlaidos, susijusios su palikimo tvarkymu, yra išskaitomos iš paveldimo turto vertės.

Turto apyrašui vienas iš svarbiausių keliamų reikalavimų yra tai, kad jame turi būti sąrašas visų daiktų, tačiau praktikoje dažnai pasitaiko atveju, kai antstolis nevyksta į

¹¹⁹Teisingumo ministro Įsakymas Nr.1R-352/2005, "Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo", Valstybės žinios.

¹²⁰Teisingumo ministro Įsakymas Nr.1R-132, 2007-04-03 "Dėl notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą", Valstybės žinios.

palikėjo turto vietas, jo pats netikrina, neapžiūri, o sudarydamas daiktų sąrašą pasitiki įpėdinio žodžiais¹²¹. Todėl sudarytas apyrašas, kurį sudaro kilnojamieji daiktai, gali būti netikslus bei neteisingai įvertintas. Todėl, siekiant, kad sudaromas apyrašas būtų kuo tikslesnis, antstoliai turėtų aktyviai dalyvauti sudarymo procese ir patys įsitikinti turtu bei jo verte.

Sudaręs palikėjo turto apyrašą antstolis kviečia suinteresuotus asmenis atvykti ir susipažinti su juo, bei pateikti pastabas jei apyrašą reikėtų pataisyti ar papildyti paaiškėjus naujoms aplinkybėms apie kurias antstolis nežinojo apyrašo sudarymo metu. Susipažinti su palikimo apyrašu turi teisę visi suinteresuoti palikimu asmenys – tai kiti įpėdiniai, palikėjo kreditoriai ar debitoriai, palikėjo bendraturčiai, asmenys, kurių turtas nepagrįstai buvo įtrauktas į apyrašą ir kt. Jei tarp suinteresuotų šalių ir antstolio kyla ginčas, jis sprendžiamas teismo keliu, jam priimant atitinkamą nutartį. Ginčą turėtų spręsti palikimo priėmimo procedūrą pradėjęs teismas.

Pažymėtina, kad įpėdinis, po apyrašo sudarymo, sužinojęs, kad liko neįtraukto į apyrašą palikėjo turto – daiktų, turtinių teisių ar pareigų, privalo per 3 darbo dienas apie tai pranešti palikimo atsiradimo vietos teismui, kad antstolis papildytų palikimo apyrašą. Įpėdinis, nuslėpęs palikėjo turto dalį, sudarant apyrašą yra laikomas nesąžiningu. Todėl, nepranešęs teismui apie tai, už palikėjo skolas atsako visu savo turtu taip kaip įpėdinis, priėmęs palikimą be antstolio sudaryto turto apyrašo. Lietuvos Aukščiausiasis teismas nurodė, kad "įpėdinio pareiga, sužinojus, kad yra likę neįtraukto į apyrašą palikėjo turto, turtinių teisių ar pareigų, pranešti apie tai palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismui per tris darbo dienas nuo minėtų aplinkybių sužinojimo dienos, kad antstolis papildytų apyrašą"¹²². Būtina pažymėti, kad kreditoriui tokia pareiga įstatyme nėra nustatyta. Atsižvelgiant į šias nuostatas, darytina išvada, kad įpėdinis turi būti aktyvus sudarant turto apyrašą, ne tik pateikdamas jam žinoma turta, bet ir naujai paaiškėjusius palikėjo turtinius įsipareigojimus. LR CK 5.54 str. nurodyti padariniai ar pasekmės, atsiradusios sudarant neteisingą apyrašą dėl įpėdinio ar įpėdinių kaltės, t.y. kai įpėdinis nenurodė viso palikimo turto, dalį jo nuslėpė, įrašė nesančią palikėjo skolą, nepapildė palikimo apyrašo (CK 5.53 str. 7 d.). Galimi ir kiti įpėdinio veiksmai, dėl kurių apyrašas yra netikslus. Būtina paminėti, kad įpėdinio kaltė yra preziumuojama, o pareiga įrodyti jo kaltę tenka

¹²¹ SVIRBUTIENĖ, Dalija. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai* / Notariatas, Nr1., Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007, p.19.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006-10-30 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546/2006 34.5; 128.1; 128.18; 128.19(S)

kreditoriui ar kitam suinteresuotam asmeniui¹²³. Neįrodžius įpėdinio kaltės jo statusas, teisė ir pareigos, susijusios su palikimo ir jo priėmimo būdu, nesikeičia.

Jeigu teismas nustato, kad ne visi reikalingi duomenys buvo pateikti ne dėl įpėdinio kaltės ir nėra žinių, kad į apyrašą gali būti įtraukti ir kiti duomenys, tai teismas gali arba pats šiuos duomenis pripažinti įtrauktais į apyrašą arba paskirti papildomą terminą aprašo sudarymui¹²⁴.

Antstolio sudarytas turto apyrašas yra pagrindas kreiptis į notarą dėl paveldėjimo liudijimo išdavimo. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad šioje stadijoje įpėdinis jau laikomas priėmusiu palikimą, kadangi kreipdamasis į teismą jis jau išreiškė savo valią priimti palikimą ir jo valia yra įregistruota Centrinėje hipotekos įstaigoje, tačiau pats apyrašas nėra nuosavybės teisę įrodantis dokumentas¹²⁵. Įpėdinis, norintis gauti paveldėjimo teisės liudijimą, turi notarui pateikti ir kitus dokumentus įrodančius jo teisę į palikėjo turtą. Tik po pateiktų dokumentų patikrinimo, įsitikinus įpėdinio teisę į palikimą buvimą, notaras išduoda paveldėjimo teisės liudijimą ir įpėdinis turi teisę disponuoti palikėjo turtu savo nuožiūra.

Taigi, priešingai nei palikimo priėmimas turtą pradėjus faktiškai valdyti ar palikimo priėmimas kreipiantis su pareiškimu į notarą. Šis būdas nustato atsakomybės už palikėjo skolas ribas. Įstatymų leidėjas nustatydamas tokią nuostatą turbūt vadovavosi tuo, kad kiekvienas įpėdinis būtų suinteresuotas prieš priimant turtą apsvarstyti tas aplinkybes, kuriomis priimti palikimą būtų saugiausia. Darytina prielaida, kad palikimo priėmimas pagal apyrašą turėtų vyrauti tai atvejais, kai tarp įpėdinio ir palikėjo santykiai iki palikimo atsiradimo nebuvo itin glaudūs. Be to, atsižvelgiant į tai, kad šis būdas nustato mažiausią atsakomybės už palikėjo skolas dydžio apimtį, jis turėtų ilgainiui tapti vienu iš pagrindiniu palikimo priėmimo būdu.

Visgi, atsižvelgiant į tai, kad šis palikimo priėmimo būdas yra naujiena Lietuvoje, ir ne visi žino apie jo teikiamus privalumus priimant palikimą, kol kas negalima drąsiai teigti, kad jis yra pakankamai dažnai naudojamas, netgi atvirkščiai. Tačiau manytina, kad pakeitus ir papildžius jo reglamentavimą, padarius jį greitesniu, šis palikimo būdas galėtų būti pagrindinis paveldėjimo priėmimo būdas.

¹²³ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (5)*, Justitia, Nr5 (47), p.30

¹²⁴ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (5)*, Justitia, Nr5 (47), p.32

¹²⁵ SVIRBUTIENĖ, Dalija. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai / Notariatas, Nr.1, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007,p.19.*

4.2. Atskirų subjektų teisių ir pareigų visumą priimant palikimą pagal turto apyrašą

Fiziniai ir juridiniai asmenys kreipdamiesi į teismą dėl palikimo priėmimo pagal turto apyrašą, visų pirma, išreiškia savo laisvą valią ir apsisprendimą dėl palikimo priėmimo. Šis jų veiksmas yra prilyginamas kitiems palikimo priėmimo būdams, kaip faktiškas pradėjimas palikimą valdyti ar kreipimasis su pareiškimu į palikimo vietos notarą. Tai yra vienas iš būdų priimti paveldimą turtą.

Tačiau skirtingai nuo anksčiau paminėtų palikimo priėmimo būdų, šis būdas suteikia įpėdiniams saugumo, tuo požiūriu, kad teismo antstoliams nustačius didelius skolinius įsipareigojimus įpėdiniai niekuo, apart paveldimo turto tikrąja verte, nerizikuoja. Kartu įstatymo leidėjas įtvirtino nuostatą, kad besikreipiantis į teismą, dėl palikėjo turto apyrašo sudarymo, įpėdinis privalo būti sąžiningas ir pateikti visą žinomą jam informaciją apie paveldimą turtą. Jei teismas vėliau nustatys, kad turtą įpėdinis tyčia nuslėpė dėl savų interesų, jis bus pripažintas kaip nesąžiningas įpėdinis, ir privalės atsakyti už skolas ne tik paveldėto turto riba, bet ir savo nuosavu turtu. Šis vienintelis reikalavimas yra svarbus tuo, kad teismas sudarydamas turto apyrašą apsaugo ne tik paveldėtojų, bet ir kreditorių interesus, kurie iš teismo nustatyto turto aprašo padengia palikėjo jiems paliktas skolas.

Reikėtų pažymėti, kad būtent vadovaudamasi teismo sudarytu paveldimo turto apyrašu paveldi ir Lietuvos Respublika. Būtent šį institutą yra būtina aptarti plačiau. LR CK nustato sąlygas bei tvarką, kuria paveldimas objektas pereina valstybės nuosavybėn.

LR CK 5.62 str. nustato palikimo perėjimo valstybės nuosavybės sąlygas. Tai yra baigtinis sąrašas aplinkybių, kurioms egzistuojant ji turi teisę priimti kito fizinio asmens turtą¹²⁶. Pagal egzistuojančias normas, turtas pereina valstybei jei yra šios sąlygos:

1. Turtas valstybei paliktas testamentu.
2. Palikėjas neturi įpėdinių nei pagal įstatymą, nei pagal testamentą.
3. Įpėdiniai nepriėmė palikimo.
4. Iš visų įpėdinių atimta paveldėjimo teisė.

Tai pagrindinės sąlygos, kai visas turtas po palikėjo mirties pereina valstybės nuosavybėn. Tokios pačios sąlygos, kuriomis valstybė perima palikimą, yra nustatytos ir Rusijos Federacijos civiliniuose įstatymuose¹²⁷.

Palikimas gali pereiti valstybei paveldėjimo tvarka, jeigu palikėjas testamentu visą savo turtą paliko Lietuvos Respublikai ar kitai valstybei. Motyvai, dėl ko paliekama, nėra

¹²⁶ GRUMULDIS, Antanas. *Atskirų subjektų paveldėjimo ypatumai* / Notariatas Nr.3, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007, p.41.

¹²⁷ ВЛАСОВ, Ю.Н. *Наследственное право Российской Федерации*. Москва, 1998, с.12.

svarbūs, kadangi turtu disponuojantis asmuo turi teisę testamentu savo turtą palikti bet kam, svarbu, kad nebūtų pažeistos nuostatos dėl viešosios tvarkos ir geros moralės. T.y. tų nuostatų, kurios, bet kokį sandorį daro negaliojančiu, t. y. niekiniu. Palikimas, taip pat, pereina valstybei, kai nėra įpėdinių, galinčių paveldėti pagal įstatymą. Visais šiais atvejais, palikimas pagal paveldėjimą reglamentuojančias teisės normas pereina tiesiogiai valstybei, nes palikimas turi būti priimtas ir privalo turėti įpėdinį, tvarka ir sąlygomis, kurios yra nustatytos LR CK Penktojoje knygoje (paveldėjimo teisė).

Pagal įstatymo suformuotas nuostatas, valstybė negali atsisakyti priimti palikimą, nepaisant jokių motyvų ar tikslų ar palikėjo skolų dydžio¹²⁸.

Patvirtinant šią nuostatą, galima pateikti vieną iš atveju, įrodančių šį teiginį, remiantis atitinkamo teismo sprendimu. Antai, esant kreditoriniams neįvykdytiems įsipareigojimams patenkinti, ieškovui prašant priteisti iš atsakovo įsiskolinimą pagal sutartį, teisme kaip trečiuosius asmenis įtraukus palikėjo įpėdinius ir šiems nurodžius, kad jie palikimo visiškai atsisakė ir pateikus tai patvirtinančius įrodymus, teismas savo sprendimu priteisė skolinius įsipareigojimus, neviršijant paveldėto turto verte atlyginti ieškovui trečiajam asmeniui – Valstybinei mokesčių inspekcijai, kadangi ji neginčijo jai perėjusio palikimo teisėtumo¹²⁹. Taigi, buvo preziumuota, kad palikimo priėmėjams atsisakius priimti palikimą, jis automatiškai pereina valstybės nuosavybėn, kartu pereina jai ir pareiga atlyginti palikėjo skolas. Tad, už palikėjo skolas privalo atsakyti valstybė, įstatymo nustatytu apribojimu – tik paveldėto turto tikrąja verte.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad įpėdiniai pagal įstatymą, turintys teisę į privalomąją palikimo dalį, remiantis LR CK 5.20 str., gauna jiems priklausančią palikimo dalį, nepaisant testamentu turinio. Taigi, įstatymas numato ir gina teises tų asmenų, kuriems yra nustatyta įstatyminė apsauga. Tuo atveju, minėti asmenys priima palikimą, savo dalį bendrąja tvarka, o likusioji dalis pereina arba valstybei arba jos institucijai.

LR CK 5.62 str. 2d. reglamentuoja atvejus, kai valstybei pereina ne visas, o tik dalis palikimo.

Tik dalis palikimo valstybei pereina, kai testamentu jai palikta dalis palikimo arba nėra palikėjo įpėdinių, kurie pagal įstatymą galėtų priimti šio palikimo dalį.

Notarų praktikoje pasitaiko atveju, kai iš visų įpėdinių – tiek testamentinių, tiek įstatyminių – paveldėjimo teisė yra atimta. Palikėjo turtas, nuo kurio paveldėjimo jis testamente nurodo nušalinęs įstatyminius įpėdinius ir kuris yra nepaliktas kitiems asmenims, taip pat pereina valstybei. Reikėtų nurodyti, kad skirtingai nei Lietuvos,

¹²⁸ VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (5)*, Justitia, Nr5 (47), p.28.

¹²⁹ Šiaulių apygardos teismo civilinė byla. Neskelbta bylos medžiaga. Nr.2-218-15/03, 2003.

Latvijos ar Rusijos civiliniai kodeksai, reglamentuojantys palikimo perėjimą ir priėmimą valstybės nuosavybėn, Baltarusijos Respublika pasirinko kiek kitokią palikimo priėmimo būdą. Šiuo atveju, palikimas pereina ne valstybės nuosavybėn. Pagal Baltarusijos dabartinį Civilinį Kodeksą, palikimas, teismo sprendimu, pereina tai teritorinės administracijos institucijai, kurioje yra palikimo vieta¹³⁰. Kiekviena valstybė, savo nacionaliniuose įstatymuose turi nustatyti kokias valstybės institucijas pereina palikimas, esant anksčiau aptartoms sąlygoms. Šiuo atveju, svarbu yra tai, kad yra laikomasi pagrindinės nuostatos, kad turtas negali likti be šeimininko.

Šiuo metu galioja Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos ministro įsakymas Nr. 634 „Dėl bešeimininkio, konfiskuoto, valstybės paveldėto, į valstybės pajamas perduoto turto, daiktinių įrodymų ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, grąžinimo ir pripažinimo atliekomis tvirtinimo“¹³¹. Jame nustatytos paveldėjimo priėmimo taisyklės, pagal kurias valstybinė Mokesčių inspekcija, gavusi pranešimą apie numatomą palikimo perėjimą valstybei, privalo kreiptis į palikimo atsiradimo apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo ir palikimo apsaugos (44str.). Pareiškime apskrities valstybinė mokesčių inspekcija, nurodo šaltinį, iš kurio gauta informacija apie valstybės paveldimą turtą. Šiuo atveju, tai gali būti atitinkamos savivaldybės ar valstybės institucijos pareigūnai arba notari. Be to, nurodomas mokesčių inspekcijos pareigūno surašytas Turto vertinimo (apžiūros) aktas, kuriuo nustatyta, kad turtu niekas nesinaudoja. Pareiškime, kaip pagrindas turto apyrašo sudarymui, nurodomas atitinkamas LR CK straipsnis bei minėto 2004-05-26 Vyriausybės nutarimo 44 str., teismas gavęs tokį pareiškimą LR CPK 582 str. tvarka paskiria antstoliui per nurodytą terminą (ne ilgesnį nei 1 mėn.) sudaryti paveldimo turto apyrašą.

Analizuojant neveiksnių ir ribotai veikusių asmenų teises ir pareigas priimant palikimą šiuo būdu jų turtinės teisės yra labiausiai apsaugotos, kadangi nepaisant nuosavybės formų kurių jie siekia paveldėti, turto apyrašo sudarymas neleidžia nepilnamečiams, neveiksniams, ar kitiems ribotai veikusiems asmenims patirti turtinių praradimų. Visi skoliniai įsipareigojimai yra apriboti paveldimo turto ribose ir ne daugiau. Kyla klausimas, ar rūpintojai, tėvai, globėjai dėl Įstatyme nustatyto įpareigojimo gauti išankstinį teismo sutikimą tai turėtų padaryti prieš kreipiantis į teismą dėl palikimo turto apyrašo sudarymo ar tai galėtų išspręsti pats palikimo turto apyrašą sudarantis teismas atskira nutartimi. Darytina prielaida, kad tai galėtų padaryti turto apyrašą sudarantis teismas, kuris žinodamas palikimo vertę, skolas, dalyvaujant neveiksnių asmenų globėjams, atstovams ir

¹³⁰ *Коментарий, К. Гражданскому кодексу Беларусь: книга 2. Минск, 1999, с.552.*

¹³¹ Valstybės žinios, 2004, Nr.86-3119.

nepilnamečiams asmenims, atsižvelgęs į jų norus ir įvertinęs faktines aplinkybes, galėtų priimti vienokį ar kitokį sprendimą priklausomai nuo faktinių aplinkybių.

Esant tokiam įstatyme nustatytam palikimo priėmimo ir atsakomybės už palikėjo skolas santykiui, šį palikimo priėmimo būdą turėtų pasiūlyti ir tie teismai, kurie gindami ir vertindami ar vienas, ar kitas palikimo priėmimo būdas, priimamas neveiksnių ar ribotai veiksnių asmenų interesais jų globėjų ar rūpintojų sutikimu, nepažeidžia jų teisių bei labiausiai apsaugo jų turtinius interesus, jiems pasiūlyti būtent šį palikimo priėmimo būdą. Be to, vertėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad būtent pastarąjį palikimo priėmimo būdą yra pasirinkusi ir reglamentavusi mūsų valstybė.

Kaip anksčiau minėta, šis palikimo priėmimo būdas Lietuvoje dar neprigijo. Vieną iš pagrindinių priežasčių galima nurodyti tai, kad ne visi palikimą siekiantys priimti įpėdiniai žino apie tokį galimą palikimo priėmimo būdą, todėl reikėtų jį labiau išviešinti. Kita priežastis, yra tai, kad jis išskirtinai naudojamas tik tuo atveju, kai ryšiai su palikėju jam esant gyvam buvo nepalaikomi, ar nežinoma jo komercinė veikla, arba su jo pačiu asmeniu. Tik tuomet, įtariant, kad gali būti didelės skolos palikėjas kreipiasi į teismą dėl turto apyrašo sudarymo. Palikimo priėmimas šiuo būdu yra pakankamai ilga procedūra, galinti užtrukti dėl anksčiau paminėtų priežasčių. Todėl vargu ar įpėdinis rinksis šį būdą gerai pažinodamas įpėdinį, jo veiklą ir pan., nes tą patį palikimą jis gali priimti jau per tris mėnesius nuo jo atsiradimo dienos kreipdamasis į notarą, žinoma, jei priimant palikimą nekils ginčų tarp įpėdinių, kurie bus sprendžiami teisme. Be to, dar kartą reikėtų paminėti tai, kad notariato veikla įpėdiniam yra geriau žinoma, priimti palikimą kreipiantis į jį buvo galima ne vieną dešimtį metų prieš tai, todėl jei nebus imtasi konkrečių veiksmų, šio palikimo priėmimo būdo reglamentavimui bei padarant jį efektyvesniu ir greitesniu, jam lemta tarp palikimo būdų užimti paskutinę vietą.

4.3 Palikimo turto apyrašo sudarymo paplitimas užsienio teisėje

Palikimo priėmimas teismui sudarant turto apyrašą yra nustatytas absoliučioje daugumoje Vakarų Europos civiliuose įstatymuose, reglamentuojančiuose paveldėjimo teisę. Šio instituto nerasime Rusijos, Baltarusijos ir kitose postsovietinio tipo valstybėse, kuriose palikimo priėmimo procedūra yra vykdoma arba per notarą, arba turtą, pradėjus faktiškai valdyti.

Užsienio valstybės šį palikimo priėmimo būdo institutą apibrėžia kaip vienintelį, kuriuo naudojanti įpėdinio turtas nuo palikėjo skolų yra apsaugotas tik paveldėto turto

verte. Būtent iš užsienio valstybių praktikos šis palikimo būdas buvo nustatytas ir Lietuvos civilinėje teisėje.

Vis dėl to, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad įstatymai nustato bet kokio palikimo būdo pasirinkimo teisę, išskyrus tam tikras išimtis kaip Prancūzijoje¹³², Italijoje, kur mažamečiai ir neveiksnūs asmenys palikimą gali priimti tik pagal turto apyrašą¹³³. Belgijoje bei dar kai kuriose kitose valstybėse, kur šis būdas yra vienintelis, kuriuo neveiksnūs, ribotai veiksnūs, mažamečiai ir kiti įstatymo saugomi subjektai, dėl tam tikrų aplinkybių susijusių su veiksnumu, gali priimti jiems priklausantį palikimą. Šiuo konkrečiu atveju Lietuvos kodekse tai nėra imperatyviai nurodyta, tačiau atsižvelgiant į kitas Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso nuostatas, šios kategorijos subjektų teisės yra apsaugomos teismui duodant išankstinį leidimą priimti ar atsisakyti nuo palikimo.

Nustatydamos teisę, o ne pareigą priimti palikimą pagal teismo sudarytą turto apyrašą, užsienio valstybių teisėje yra nurodyti pakankamai trumpi terminai pasinaudoti šia teise. Danijoje įpėdinis apie savo ketinimus priimti palikimą privalo pranešti oficialiame valstybės leidinyje per aštuonias savaites¹³⁴, Vokietijoje jis turi kreiptis į teismą per šešias savaites, ar šešis mėnesius, jei apie palikimą sužinojo būdamas užsienyje, kitu atveju, paveldėjimo teismas gali atsisakyti sudaryti turto apyrašą¹³⁵. Ispanijoje teismas turi teisę skirti iki šešiasdešimt dienų, per kurias turi būti kreiptasi į teismą dėl turto aprašo sudarymo¹³⁶. Tokia reglamentacija lemia tai, kad įpėdinis pats privalo apsispręsti dėl palikimo priėmimo būdo pasirinkimo ir atsižvelgiant ne tik į savo, bet ir galimų kreditorių interesus ir kuo greičiau išspręsti turto disponavimo klausimą.

Įstatymai, nustatydami griežtus terminus, įpėdiniui sudaryti turto apyrašą, kurią nustato daugumoje valstybių teismas, nors Graikijoje galima kreiptis ir į notarą, kuris ir paskelbė apie palikėjo testamentą bei jį vykdo, nustato įpėdiniui pareigą sudarant apyrašą veikti sąžiningai ir rūpestingai¹³⁷. Kadangi vėliau teismas nustatęs, kad įpėdinis buvo nesąžiningas, t.y. nedeklaravo viso žinomo palikėjo turto, gali konstatuoti, kad jis elgėsi nesąžiningai ir nuspręsti, kad jis praranda šio palikimo priėmimo būdo paslaugą jo turtui ir už palikėjo skolas atsako ne tik paveldėto, bet ir savo turtu.

Atsižvelgiant į tai, kas aukščiau išdėstyta, palikimo priėmimas, kreipianti į teismą dėl turto aprašo sudarymo, yra populiarus palikimo priėmimo būdas, kuris savo esme yra

¹³² GRABL, J.H. *The French Civil Code//revised edition*, Deverter Publishers, Netherlands, 1995, p.793.

¹³³ BELTRAMO, M. *The Italian Civil Code and complimnetary legislation*, USA, Oceana Publikation, 1994, p.471.

¹³⁴ HAYTON, D. *European succession law*. Jordan, Great Britai p.143.

¹³⁵ HAYTON, D. *European succession law*. Jordan, Great Britai p.192.

¹³⁶ HAYTON, D. *European succession law*. Jordan, Great Britai p.311.

¹³⁷ HAYTON, D. *European succession law*. Jordan, Great Britai p.230.

efektyviausias. Būtent, šiuo būdu priimdamas palikimą įpėdinis apsaugo savo asmeninį turtą nuo kreditorių reikalavimų. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad nei vienos valstybės įstatymai, reglamentuojantys paveldėjimo teisę, nenustato įpėdinio pareigos priimti palikimą šiuo būdu, išskyrus paminėtus atvejus, kai tai daroma neveiksnių ar mažamečių interesais. Pats palikėjo turto perėmėjas turėtų apsispręsti koks būdas yra jam tinkamiausias, šiuo atveju, valstybė yra nustačiusi įpėdinio asmeninio turto apsaugos mechanizmą ir ribas, tačiau ar pasinaudoti juo, turi spręsti pats palikimą priimantis asmuo. Be to, priimant palikimą šiuo būdu įstatymais yra įpareigojama elgtis sąžiningai pateikiant visą įpėdiniui žinomą palikėjo turtą, kitu atveju, tai nustatęs teismas pripažins, kad palikimas buvo priimtas ne pagal turto apyrašą ir už skolas teks atsakyti visu savo turtu.

V. Palikimo priėmimo būdų pasirinkimo tendencijos Lietuvos teisėje

Palikimo priėmimo būdai, nustatyti Lietuvos Respublikos Civiliniame Kodekse, nustato procedūrą ir tvarką, teises bei pareigas, kurias įgauna kiekvienas įpėdinis dalyvaudamas šiame procese. Įstatymas nenustato, koks priėmimo būdas labiausiai tiktų konkrečiam asmeniui esant tam tikroms aplinkybėms. Įpėdinis pats privalo pasirinkti koku būdu jis priims jam priklausantį turtą pagal testamentą arba įstatymą, ar atsisakys jo.

Kiekvienas įpėdinis privalo suvokti, kad jo laisvai išreikšta valia, priimti palikimą kreipiantis į notarą, faktiškai pradėjus paveldimą turtą valdyti arba kreipiantis į teismą dėl turto apyrašo sudarymo, automatiškai sukuria įstatyme nustatytas pareigas, kurių jis nebegali atsisakyti, o skiriasi tik pareigų ribos ir dydis.

Analizuojant palikimo priėmimo, pradėjus turtą faktiškai valdyti, perspektyvas ateityje, darytina prielaida, kad toks palikimo priėmimo būdas ir toliau išliks tarp tų įpėdinių, kurie su palikėju buvo artimai susiję, žinojo jo turtą, galimas skolas. Tik kyla abejonių dėl šio būdo efektyvumo, nes kaip buvo aptarta, visas teises į priimtą turtą asmuo įgyja tik po to, kai atliks kitus būtinus procesinius veiksmus, kad galėtų visapusiškai disponuoti savo paveldėtu turtu. Tad, laiku kreipęsis į teismą ar į notarą, įpėdinis įgytų teisę į laisvą turto disponavimą žymiai greičiau. Be to, didelė gausa ginčų, sprendžiamų teismuose įrodo, kad priimant šiuo būdu palikimą, teisinis įpėdinio statusas nėra apsaugotas. Priėmęs palikimą šiuo būdu, įpėdinis, atsiradus naujiems teisėtiems pretendams į jo priimtą palikimą ar kitiems turtiniams ginčams, yra priverstas įrodinėti savo tiesą teismuose. Taip sugaištamas tiek pačio įpėdinio asmeninis laikas, tiek sustabdomas paveldėto turto savininko nustatymas, suvaržomas jo disponavimas.

Kita vertus, toks priėmimo būdas turėtų nykti tuo požiūriu, kad šiandieniniame gyvenime dideli turtiniai sandoriai vykdomi per banką, imamos paskolos ir pan., tad įpėdinis, priimdamas visą ar dalį turto, faktiškai pradėdamas jį valdyti, juo rūpindamasis kaip savu, suėjus trijų mėnesių palikimo priėmimo terminui, laikomas priėmusiu visą palikimą be išlygų, o kartu ir galimus skolinius įsipareigojimus, už kuriuos atsako ne tik paveldėtu, bet ir visu savo nuosavu turtu. Todėl, galima daryti prielaidą, kad įpėdiniai suvokdami galimą atsakomybę už priimtą turtą ir skolas, bei sparčiai besivystant teisinei valstybei šio būdo turėtų imti vengti, vietoje šio palikimo priėmimo būdo pasirinkti kitą, labiau jų turtinius interesus ginantį palikimo priėmimo būdą. Visgi, atsižvelgiant ir į tai, kad tokie palikimo priėmimo būdai egzistuoja daugelyje užsienio valstybių ne vienerius metus ir nėra atšaukti, galima daryti išvadą, kad jis neišnyks ir Lietuvoje, nors jo panaudojimas ateityje turėtų sumažėti.

Analizuojant notariato vietą priimant palikimą, kreipiantis į palikimo vietos notarą, reikėtų pažymėti, kad šis palikimo priėmimo būdas yra reglamentuotas absoliučioje daugumos valstybių įstatymuose, išskyrus Vokietiją, Austriją, Daniją, Prancūziją, kuriose palikimo priėmimas yra aprobuojamas teismo. Visgi, ir šiuo atveju, notarų vaidmuo palikimo teisėje yra ir išliks didelis ir labai svarbus, nes būtent jie patvirtina testamentą, jį saugo, pateikia teismui. Belgijoje notaras ir yra atsakingas už turto apyrašo sudarymą.

Lyginant palikimo priėmimą, faktiškai pradėjus turtą valdyti ir jo priėmimą kreipianti į notarą yra akivaizdu, kad pastarasis būdas yra greitesnis, ir efektyvesnis. Asmuo, kreipdamasis dėl palikimo priėmimo į palikimo vietos notarą, sužino apie galimus kitus įpėdinius, turto dydį, o jei kreipėsi į notarą ir kreditoriai, tai ir palikėjo skolos galimus pirminius dydžius, o atskirais atvejais ir visus. Tai jis gali sužinoti dar prieš paduodamas pareiškimą ir jį užregistruodamas. Be to, priėmus palikimą, jam nebereikia kreiptis į teismą dėl palikimo priėmimo fakto nustatymo, norint laisvai disponuoti nekilnojamu turtu, ar kitu turtu, kuriam reikalinga registracija tam tikrame turto registre. Taigi, šis būdas yra žymiai efektyvesnis ir palankesnis įpėdiniui nei palikimo priėmimas, turtą pradėjus faktiškai valdyti.

Kita vertus, įstatymo leidėjas pažymi, kad įpėdinis priimdamas palikimą, paduodant pareiškimą palikimo vietos notarui, už palikėjo turtą atsako ne tik paveldėtu, bet ir savo turtu, išskyrus jei jis to palikimo atsisakė priimti. Vertėtų pažymėti tai, kad padavus pareiškimą notarui ir jį užregistravus netenkama galimybės jo atsisakyti, todėl įpėdinis privalo būti apsisprendęs dėl palikimo priėmimo dar iki tol, kol jis paduoda pareiškimą sutikti priimti palikimą. Kyla natūrali abejonė, ar įstatymo leidėjas yra objektyvus dėl palikimo priėmimo pas notarą, kuris yra oficialus pareigūnas, o prilygintas priėmimui

pradėjus faktiškai valdyti turtą. Įstatymo leidėjui, suteikus notarams teisę ir mechanizmą sudaryti turto apyrašą, atsakomybė už palikėjo skolas galėtų būti apribota paveldimo turto dydžiu. Tačiau, išanalizavus teisinį šio palikimo priėmimo būdą, galima daryti išvadą, kad visose anksčiau paminėtose užsienio valstybėse, palikimo priėmimas kreipiantis į notarą, neturi tos lengvatos, kurią turi įpėdinis, priimdamas palikimą kreipiantis į teismą dėl turto apyrašo sudarymo. Kita vertus, tai dubliuotųsi su kitu paveldėjimo priėmimo būdu. Todėl, darytina išvada, kad ir mūsų įstatymų leidėjas laikosi tos pačios paveldėjimo teisės nuostatos, kurios laikosi ir kitos Vakarų Europos valstybės, reglamentuojančios palikimo priėmimo būdus ir jų atsakomybę už palikėjo skolas.

Nepaisant to, darytina išvada, kad šiuo būdu ir toliau bus pakankamai dažnai naudojamosi siekiant priimti turtą tų asmenų, kurie palaikė pakankamai gerus ryšius su palikėju bei yra gerai informuoti apie jo skolas. Taip pat, manytina, kad keičiantis ekonominiams santykiams, plintant teisinių žinių paplitimui visuomenėje, šiuo būdu dažniau ryšis paveldėti tie asmenys, kurie savo laiku būtų linkę priimti palikimą be jokių formalumų – faktiškai pradėdami valdyti turtą. Visgi, tai yra žymiai efektyvesnis būdas, nei minėtasis prieš tai, priimti palikimą.

Palikimo priėmimas, kreipiantis į teismą dėl turto aprašo sudarymo, yra nustatytas beveik visose Europos valstybėse, išskyrus buvusias sovietinio bloko nares (Rusijos Federacinė Respublikoje, Baltarusijoje, Rumunijoje, Bulgarijoje ir kitose), kurios kol kas yra pasilikusios du palikimo priėmimo būdus: kreipimąsi į notarą dėl palikimo priėmimo, bei palikimo priėmimą, turtą pradėjus faktiškai valdyti. Kita vertus, jų civiliniuose įstatymuose atsakomybė už palikėjo skolas apsiriboja paveldėto turto ribose. Toks teisinis reglamentavimas buvo ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse iki naujojo Civilinio Kodekso įsigaliojimo.

Priimant palikimą šiuo būdu visų pirma įpėdiniui yra naudinga tai, kad teismui sudarius antstolio pateiktą paveldimo turto apyrašą, už palikėjo skolas atsakoma tik paveldėto turto verte. Kita vertus, tai pakankamai pigi procedūra, teismui apmokamos tik jo išlaidos bei antstolio išlaidos. Žinoma, kad jei turto vertė yra didelė, šios išlaidos didelės reikšmės neturi, o jei turtas mažas, o skolų daug, tai įpėdiniui tenka apmokėti iš savo kišenės, tačiau kitokių išlaidų dėl to jis nebeturės. Visgi ir priimant palikimą šiuo būdu gali kilti poreikis atlikti turto nepriklausomą vertinimą nustatant jo vertę. Tokiu atveju Civilinis Kodeksas nenustato, kad su palikimu susijusios priėmimo išlaidos būtų atlyginamos iš paveldėto turto. Taigi, įpėdinis, kreditorių prašydamas paskirti turto vertinimą ar kitą mokamą procedūrą, turėtų atlyginti iš savo lėšų, tokiu atveju, jei jo netenkino antstolio sudarytame turto apyraše nurodyto turto vertė. Manytina, kad priimant

palikimą šiuo būdu reikėtų vadovautis testamentu vykdytojui, administratoriaus institutą reglamentuojamomis teisės normomis, kuriose nurodyta, kad išlaidos susijusios su palikimo tvarkymu yra išskaitomos iš palikimo vertės.

Gali atrodyti, kad įpėdinis padavęs prašymą sudaryti teismo apyrašą po to neturi atlikti jokių veiksmų ir laukti, kol antstolis sudarys apyrašą. Tačiau įstatymas pažymi, kad įpėdinis privalo būti pakankamai aktyvus šiame procese, pateikti visą žinomą informaciją apie palikėjo turtą. Vis dėl to, įvertinus tą riziką, su kuria susiduria įpėdiniai priimdami palikimą kitais dviem būdais, galima daryti prielaidą, kad šios pastangos ir pareigų atlikimas atsiperka savo asmeninio turto saugumu. Be to, LR CK nustato, kad asmuo slėpęs palikėjo turtą ar kitaip tyčia neinformuodamas apie jo egzistavimą, teismui pripažinus šį faktą laikomas priėmęs palikimą ir už palikėjo skolas atsakantis ir savo, ir paveldėtu turtu tol, kol kreditorių teisėti reikalavimai bus patenkinti.

Vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas priimdamas naująjį Civilinį Kodeksą, kaip vieną iš palikimo priėmimo būdų, nustatęs galimybę kreiptis į teismą dėl turto apyrašo sudarymo, pasinaudojo užsienio valstybių patirtimi. Vakarų Europos valstybėse, kaip ir Lietuvoje priimant palikimą šiuo būdu yra apsaugomas įpėdinio asmeninis turtas. Tačiau daugumoje užsienio valstybių būtent teismas ir vaidina pagrindinį vaidmenį šiame procese: jis paskelbia apie palikimo atsiradimą, skelbia testamentą, paveda notarui sudaryti turto apyrašą, ieškoti galimų kreditorių, išduoda paveldėjimo teisės liudijimą, jį aprobuoja. Lietuvoje, šiuo požiūriu, paveldėjimo procese dalyvauja net trys institucijos: notaras, teismas ir antstolis. Be to, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad atsižvelgiant į paveldėjimo teisės normas, galima daryti išvadą, kad būtent notaro vaidmuo šiame procese paliktas kaip svarbiausias, nes bet kokį palikimo būdą pasirinkus, paveldėjimo galutinius klausimus tvarko notaras. Būtent jis išduoda paveldėjimo teisės liudijimus, kurių pagrindu galima visiškai disponuoti palikimu. Notaras užbaigia palikimo priėmimo procesą. Todėl vertėtų pasvarstyti ar tokia pareigūnų gausa dalyvaujant paveldėjimo procese yra tikslinga, gal efektyviau koncentruoti pagrindines funkcijas vienose rankose, išskiriant pagrindinį vaidmenį vienai institucijai, kaip tai yra reglamentuota daugumoje Vakarų Europos valstybių.

Bet to, visa tai, kas aukščiau aptarta bei visuomenės įpratimas naudotis šio pareigūno paslaugomis paveldėjimo procese ir lemia, kad šis būdas, jei nekis paveldėjimo normų reglamentacija ir toliau išliks populiariausiu palikimo priėmimo būdu tarp įpėdinių.

Išvados

1. Palikimo priėmimo būdo pasirinkimas tiesiogiai nulemia įpėdinio teisių ir pareigų visumą.
2. Siekiant palikimo priėmimo procesą padaryti efektyvesniu ir patikimesniu, tikslinga detaliau reglamentuoti šį procesą, suteikiant notarams teisę kreiptis į sveikatos priežiūros institucijas įsitikinant įpėdinių veiksniumu. Taip išvengiant galimų paveldėjimo teisės liudijimų nuginčijimų.
3. Palikimo priėmimas, pradėjus turtą faktiškai valdyti, yra pats nesaugiausias ir neefektyviausias palikimo priėmimo būdas. Įpėdinis neįgauna tų teisių ir pareigų, kurias įgytų priimdamas palikimą kitais būdais. Papildomos procedūros, privalomos atlikti tam, kad būtų įgyvendintos visos jo teisės į paveldimą turtą, suponuoja, kad palikimo priėmimas šiuo būdu yra pakankami problematiškas, todėl šio būdo priimant palikimą reikėtų vengti.
4. Turto apyrašo sudarymas yra efektyviausias ir manomai saugiausias būdas paveldėti turtą. Palikimo priėmimas šiuo būdu užtikrina visišką paveldimo turto apskaitą ir apsaugo įpėdinių teises į paveldėtą turtą, bei visiškai apsaugo nuo galimų turtinių nuostolių, kadangi už palikėjo skolas atsakoma tik paveldėto turto verte. Tačiau, galima teigti, kad šis būdas kol kas neprigijo Lietuvoje ir yra naudojamas tik išskirtiniais atvejais.
5. Įstatymo leidėjas Civiliniame Kodekse įtvirtinęs kelias institucijas dalyvaujančias paveldėjimo priėmimo procese nepasiekė, kad palikimo priėmimas būtų vykdomas įpėdinio turtinius interesus saugiausiai ginančiu būdu. Reikalinga palikimo priėmimo procesą koncentruoti vienoje institucijoje (teismas ar notaras), suteikiant jai atitinkamus svarius įgaliojimus, funkcijas, kaip tai yra reglamentuota Europos Sąjungos daugumoje valstybių.
6. Siekiant apsaugoti neveiksnių, ribotai veiksmių, vaikų interesus tikslinga reglamentuoti, kad šie subjektai palikimą galėtų priimti pagal teismo antstolio sudarytą turto apyrašą, siekiant apsaugoti juos nuo nepageidaujamų teisinių padarinių. Taip pat išplečiant leidimą palikimą išduodančio minėtų subjektų vardu atstovams išduodančio teismo teises pasiūlyti ar nurodyti konkretų, neveiksnių, ribotai veiksmių interesus apsaugantį palikimo priėmimo būdą.
7. Ginant tiek įpėdinių, tiek ir kreditorių interesus, tikslinga viešai skelbti apie palikimo atsiradimą. Tokiu atveju, po tam nustatyto termino reikalavimams pareikšti praleidimo, nebebūtų galima pareikšti pretenzijų, nebekiltų teisinių ginčų bei palikimo priėmimo procedūra būtų užbaigta.

Literatūra

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
2. Individualios įmonės įstatymas (Valstybės žinios, 2004, Nr. 112-4991);
3. Antstolių įstatymas Valstybės žinios, 2002, Nr. IX-876 (su vėlesniais pakeitimais)
4. Dizaino įstatymas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 112-4980);
5. Lietuvos Respublikos Civilinis Kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1864);
6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340);
7. Prekių ženklų įstatymas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 92-2844);
8. Ūkininko ūkio įstatymas (Valstybės žinios, 1999, Nr.123-5537);
9. Lietuvos Respublikos įstatymas “Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų” (Valstybės žinios, 1991, Nr. 21-545; Valstybės žinios, 1997, Nr. 6-89);
10. *LTSR Civilinis Kodeksas* (LTSR AT ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr.33-255);
11. *LTSR Civilinis Kodeksas* (LTSR AT ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr.33-255);
12. Patentų įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 8-12);
13. Notariato įstatymas (Valstybės žinios, 1992Nr. 1-2882., su vėlesniais pakeitimais);
14. Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas (Valstybės žinios, 1991, Nr. 21-545);
15. Testamentų registro nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr.594, 2005-07-15 dienos redakcija Nr.795, Valstybės žinios Nr. 89-3338.
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 634 „Dėl bešeimininkio, konfiskuoto, valstybės paveldėto, į valstybės pajamas perduoto turto, daiktinių įrodymų ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, grąžinimo ir pripažinimo atliekomis tvirtinimo“.Valstybės žinios, 2004, Nr.86-3119
17. Konfiskuoto turto, bešeimininkio, valstybės paveldėto turto ar lobių priėmimo, apskaitos, įkainojimo, saugojimo, realizavimo ir grąžinimo instrukcija. Valstybės žinios,1996, Nr.77-1860.
18. Sprendimų vykdymo instrukcija, patvirtinta Teisingumo ministro įsakymu Nr.1R-352, 2005-10-27.

19. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007-05-25 įsakymas Nr.1R-204 "Dėl testamentų registruoti teikiamų pažymėjimų formų patvirtinimo". Valstybės Žinios, Nr.
20. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008-02-05 įsakymas Nr.1R-69 "Dėl notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksnių atlikimà, sandorių projektų parengimà, konsultacijas ir technines paslaugas laikinų dydžių patvirtinimo". Valstybės Žinios, 2007, Nr.2-96.

Specialioji literatūra:

1. BIEKŠIENĖ, S. *Paveldėjimo teisė*. Mintis: Vilnius, 1968.
2. BIRMONTIENĖ T, "et al". *Lietuvos Konstitucinė teisė: vadovėlis*, Aušra, Kaunas,
3. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Vija: Kaunas, 1997.
4. GAIVENIS, P., VALIULIS, A. *Notarinė praktika: klausimai ir atsakymai*. Justitia: Vilnius, 1997.
5. GAIVENIS, P., VALIULIS, A. *Turto paveldėjimas*. Vilnius: Justitia, 1998.
6. GRUMULDIS, Antanas. Atskirų subjektų paveldėjimo ypatumai. *Notariatas*, Nr.3, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007, p.38-44.
7. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Justitia: Vilnius, 2001.
8. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: VI knyga. Prievolių teisė*/ Justitia: Vilnius, 2003.
9. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso trečiosios knygos komentaras*. Vilnius, Justitia, 2002.
10. *RTSFR Civilinis Kodeksas*. Kaunas: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1951.
11. MAJŪTĖ V. Įgaliojimai notaro darbe: praktiniai klausimai. *Notariatas*, Lietuvos Notarų rūmai, 2007, Vilnius, p.63-70.
12. NEKROŠIUS Ipolitas. NEKROŠIUS Vytautas. VĖLYVIS Stasys. *Romėnų teisė*, Vilnius, Justitia, 1999,
13. NEKROŠIUS, Vytautas, *Notariato teisė: mokymo priemonė*, Kaunas, Darginta, 1997,
14. NEKROŠIUS, Vytautas, ŠALTAUSKIENĖ, Svajonė. Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui vieneri metai: notarų patirtis. *Justitia*, 2002, Vilnius, Nr.1-2, p.4-6

15. *RTSFR Civilinis Kodeksas*. Kaunas: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1951.
16. SIPAVIČIENE, Romutė. Testamentas – ar visada aišku ir nedviprasmiška?. *Notariatas*, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007, p.49 -53.
17. SVIRBUTIENĖ Dalija. Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Notariatas*, Lietuvos Notarų rūmai, Vilnius, 2007,p.12-20.
18. ŠALKAUSKIS, K. *Civiliniai įstatymai (Xt. Id.)*. Kaunas: Literatūra, 1933.
19. *Tarybinė civilinė teisė: 2dalis*. Vilnius: Mintis, 1977.
20. *Tarybinė civilinė teisė: 2dalis*. Vilnius: Mintis, 1988.
21. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis Teismų praktika*. Vilnius, 2004. Nr. 21.
22. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis „Teismo praktika“*, 2004, Nr. 17,
23. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis Teismų praktika*, Nr. 3(51),
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis Teismų praktika, Nr. 17, 2002, UAB “Logotipas”.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis Teismų praktika, Nr. 2004, UAB “Logotipas”
26. VAITKEVIČIUS,P. "et al", Tarybinė civilinė teisė:Vadovėlis, Antroji dalis, Vilnius, Mintis, 1997,
27. VILEITA, A. LR Civilinio kodekso komentaras. V knyga. Paveldėjimo teisė. *Justitia*, 2003, Nr. 1-2(43-44), p. 16-31.
28. VILEITA, A. LR Civilinio kodekso komentaras. V knyga. Paveldėjimo teisė. *Justitia*, 2003, Nr. 3-4(45-46), p. 24-48.
29. VILEITA, A. LR Civilinio kodekso komentaras. V knyga. Paveldėjimo teisė. *Justitia*, 2003, Nr. 5 (47), p. 23-35.
30. VILEITA, A. LR Civilinio kodekso komentaras. V knyga. Paveldėjimo teisė. *Justitia*, 2003, Nr.6(48), p. 26-39.
31. ŽERUOLIS, J. *Tarybinė civilinė teisė*. Vilnius,1975.
32. HAYTON D. *European succession law*. Jordan, Great Britain, 1998, p.192.
33. The civil law of Latvia/transalation and termonology center,2001.
34. BELTRAMO, M. *The Italan Civil Code and complimnetary legislation*, USA, Oceana Publikation, 1994, p.471.
35. GRABLL, J.H. *The French civil code/Book III*, The Netherlands,1995, p.141
36. БОРИСОВА, М.А. *Основные институты гражданского права зарубежных стран / сравнительное правовое исследование*, Норма, Москва,1999, с. 554-560.

37. Гражданское право: учебник. БЕК, Москва, 2000.
38. ГУЕВ, А.Н. Комментарий к гражданскому кодексу невошедшему в части первую и вторую Гражданского кодекса Российской Федерации. Москва: Инфра, 2001.
39. ЕФРЕМОК, А. Б. *Основные институты зарубежного гражданского права. сравнительное правовое исследование.* Москва, 1999, с.554-568
40. КОЛБАСИН, Д.А. Гражданское право: особенная часть. Минск, 2001.
41. ВЛАСОВ, Ю.Н. Наследственное право Российской Федерации. Москва, 1998.
42. Комментарий к Гражданскому кодексу Беларуси: книга 2. Минск, 1999.
43. ЕФРЕМОВ, А. Б. Основные институты зарубежного гражданского права. сравнительное правовое исследование. Москва, 1999.
44. Комментарий к постановлению Пленума Верховного Суда Российской Федерации по гражданским делам Юрист: Москва.
45. *Комментарий к Гражданскому Кодексу Российской Федерации*, 2001, Москва,
46. Сборник нормативных актов часть 2. Проспект: Москва, 1999.
47. СЕРГЕЕВ, А.В. Гражданское право/Учебник, тIII, Москва, 2004,

Praktinė medžiaga:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis 2005-06-01 civilinėje byloje *E.Janutienė v. E.Jasudas* Nr. 3k-3-323/2005.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-03-31 nutartis civilinėje byloje *A.Girdžiūnas v. S.Girdžiūnienė* Nr.3K-3-416/2003.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-01-12 nutartis civilinėje byloje *I.Bajarūnienė v. D.Neuronienė* Nr. 3 K -3 -35/2005,
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis 1999-12-15 civilinėje byloje *T.Celovalnikova ir kt. v. N.Bakauskienė ir kt.* Nr.3K-3-956.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000-04-26 nutartis civilinėje byloje *A.Ivašenko v. Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija ir kt.* Nr.3K-3-450/2000.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-01-16 nutartis civilinėje byloje *R. M. v. G.M., A.S., D.M* Nr. 3 K-3-46/2006. kat. 34.5(S).

7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-06-15 nutartis civilinėje byloje *A.S. v. N.V* Nr.3K-3-455/2007. kat. 34.5; 49
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-371/2004.,
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-03-31 nutartis byloje *A.Girdžiūnas v. S.Girdžiūnienė* Nr.3K-3-416/2003. Kat. 30.6.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-10-08 nutartis civilinėje byloje *P.Bernotas v. P.Bernotas* Nr.3K-3-1033/2003, kat.30.6
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-02-27 nutartis civilinėje byloje *E. K. v. J. A. V.* Nr. 3K-3-152/2006, kat. 34.5; 34.6
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001-04-18 nutartis civilinėje byloje *G.Šukutis v. AB "Vilniaus bankas"* Nr. 3K-3-442/2001, nutartis
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *V. G. v. L. G., Utenos apskrities valstybinei mokesčių inspekcija, notarė R. B.* Nr. 3K-3-86/2007), kat. 34.5; 114.8.2;
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-03-07 nutartis Nr. 3K-3-210/2008, kat. 34.3; 34.4.10 (S)
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001-03-26 nutartis civilinėje byloje *G.Šinkuvienė v. knygų prekybos valstybinės firmos Knyga Raseinių filialas*, Nr.3K-3-260/2001.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-01-19 nutartis civilinėje byloje *I.Paškevičius v. I.Žuravliovas* Nr.3K-3-40/2004. kat.30.6; 57.1.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-10-30 nutartis civilinėje byloje *UAB „Finansų spektro investicija“ v. AB „Vilmakas“, K. R.* Nr. 3K-3-546/2006 34.5; 128.1; 128.18; 128.19(S)
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005-12-29 nutarimas Nr.56, "Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymą, apžvalga".
19. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis. (Neskelbta bylos medžiaga). Nr.2S-388/2006
20. Šiaulių miesto apylinkės teismo nutartis. (Neskelbta bylos medžiaga).Nr. 2-143/06
21. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis. (Neskelbta bylos medžiaga). Nr.2-218-15/03, 2003.

22. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis. (Neskelbta bylos medžiaga). 2004, Nr.4-187/04.
23. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis. (Neskelbta bylos medžiaga). Nr.2-218-15/03, 2003.
24. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis. (Neskelbta bylos medžiaga). Nr.2a-80-3431/2007.
25. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis. (Neskelbta bylos medžiaga), Nr.2A-206-436/2007.
26. Joniškio rajono apylinkės teismo civilinė byla. (Neskelbta bylos medžiaga), Nr. 46-68-98.
27. Mažeikių rajono apylinkės teismo civilinė byla. (Neskelbta bylos medžiaga), Nr. 2-16-3/2006.
28. Radviliškio rajono apylinkės teismo civilinė byla. (Neskelbta bylos medžiaga), Nr. 2 A – 14 – 194/2006.
29. Šiaulių miesto apylinkė teismo civilinė byla, (Neskelbta bylos medžiaga), Nr.2-569/006.
30. Šiaulių miesto apylinkės teismo civilinė byla. (Neskelbta bylos medžiaga),Nr. 25-61 – 45/2006.
31. Šiaulių miesto apylinkės teismo civilinė byla. (Neskelbta bylos medžiaga),Nr.2-1567/06.
32. Mažeikių rajono 1-jo notarų biuro P.R. paveldėjimo byla, notarinio registro Nr. 2-6330.
33. A.J. Testamentas, Reg. Nr.2-4578, Mažeikių rajono notarų biuras, 1995.

Santrauka

Šiame magistro darbe yra nagrinėjami ir analizuojami Lietuvos Respublikos Civiliniame Kodekse reglamentuoti trys galimi palikimo priėmimo būdai: palikimo priėmimas padavus pareiškimą palikimo vietos notarui, palikimo priėmimas faktiškai pradėjus jį valdyti bei palikimo priėmimas pagal teismo antstolio sudarytą turto apyrašą. Be nurodytų palikimo priėmimo būdų, aptariami praktikoje dažniausiai pasitaikantys atskirų turto rūšių paveldėjimo ypatumai. Tai lyginama su palikimo priėmimo procedūromis kaimyninėse valstybėse bei kai kuriomis Vakarų Europos šalimis.

Šio darbo tikslas yra išanalizuoti kiekvieną palikimo priėmimo būdą, palyginti juos tarpusavyje, nustatyti aplinkybes, esant kurioms, tam tikras palikimo priėmimo būdas yra palankiausias įpėdiniui paveldėjimą priimti. Siekiama nustatyti įstatyme nurodytų paveldėjimo priėmimo būdų santykį su galima atsakomybe už palikėjo skolas kreditoriams. Darbe norima išsiaiškinti labiausiai paveldėtojų teisinius ir turtinius interesus apsaugantį palikimo priėmimo būdą.

Magistro darbe apžvelgiama paveldėjimo procedūra istoriniu aspektu, t.y. trumpai aptariamas laikotarpis nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės iki naujojo Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso įsigaliojimo (2001 m.). Apibrėžiama paveldėjimo samprata, nurodomi įpėdiniai, turintys teisę priimti palikimą. Yra nagrinėjami ir lyginami palikimo priėmimo būdai, jų ryšys su atsakomybe už palikėjo kreditorinius įsipareigojimus bei jos apimtis. Be to, aptariamos sąlygos bei tvarka, pagal kurią palikimas pereina valstybės nuosavybėn.

Summary

The ways of acceptance of succession

In this master's degree work three possible ways of acceptance of succession regulated in the Civil Code of the Republic of Lithuania are studied and analysed: acceptance of succession by giving application to the notary of the succession place, acceptance of succession after the actual start of its possession and the acceptance of succession in accordance with the property inventory compiled by court bailiff. Beside mentioned ways of acceptance of succession, peculiarities of succession of distinct property types that appear most often in practice are discussed.

The object of this work is to analyse every way of the acceptance of succession, to compare them, to establish circumstances under which certain way of acceptance of succession is the most favourable for the successor to accept the succession. It is sought to establish relation between ways of acceptance of succession set by law and the possible liability for intestator's debts for creditors. It is wanted to find out the way of acceptance of succession that is the safest for successors' legal and property interests.

Succession procedure in master's degree work is reviewed in historical aspect, i.e. the period from the Great Duchy of Lithuania till the new Civil Code of the Republic of Lithuania came into effect (2001) is briefly discussed. Conception of succession is determined; successors that have right to accept succession are indicated. Ways of acceptance of succession, their relation with liability for intestator's creditor obligations and its extent are studied and compared. Furthermore, conditions and procedure under which the inheritance becomes the national property are discussed.

